

Indhold

Indhold	1
Indledning	2
Historiografi	3
Metode.....	7
Militærarv i Europa	11
Den militære revolution.....	12
Begrænset krig – tendensen i Vesteuropa.....	19
Begrebet om begrænsning af krig efter russisk model.....	25
Taktik og formationer	35
Karréer og kolonner – Rumjantsev og Suvorovs taktiske innovationer	42
Institutionen – hæren og dens kerne	54
Borgersoldater	54
De russiske livegne i uniform	57
En russisk militær revolution? Diskussion af resultater.....	67
Konklusion.....	74
Bibliografi	77

Indledning

Oplysningstiden var en tid præget af stærke idealer om fred, medmenneskelighed, tolerance og frihed.¹ Perioden var imidlertid også præget af mange og store konflikter mellem Europas konkurrerende stater, eksempelvis krige som den østrigske arvefølgekrig og syvårskrigen, der involverede stærke stater som Frankrig, Storbritannien, det habsburgske Østrig og naturligvis Preussen under Frederik den Store. Endnu en militærmagt meldte sig imidlertid på de europæiske krigsskuepladser, om end den ofte spiller en sekundær rolle i litteraturen – Romanovdynastiets Rusland. Imens Preussen voksede territorielt og politisk på bekostning af sine naboer, Østrig og Polen-Lithauen, og imens Storbritannien sikrede sig herredømme på verdenshavene, svulmede det Russiske Imperium i perioden 1757-1800 kraftigt op igennem sit engagement i nogle af århundredets store konflikter. Fokus for dette studie er at klarlægge, hvordan Ruslands hær og dens militære ledere var i stand til, med begrænsede ressourcer, at opnå så markante resultater i dette relativt korte tidsrum.

Dette er naturligvis ikke at påstå, at Rusland gik ubesejret igennem århundredet. På samme tid, hvor imperiet opnåede nogle af sine største sejre, led de militære faner også ydmygende nederlag på andre krigsskuepladser. Kritikerne af Rusland vil særligt fremhæve omringelsen og udryddelsen af en russisk styrke i 1785 af de nordkaukasiske muslimer.² Baggrunden for Ruslands militære triumfer har været udfordret, bl.a. af Günther Rothenberg, der f.eks. har kaldt en af Ruslands største generaler, Aleksandr Suvorov, for en middelmådig leder, hvis omdømme hviler på sejrer over tilbagestående styrker fra det Osmanniske Imperium og Polen.³ Det er imidlertid ikke formålet med specialet, at udrede, hvordan den russiske hær var taktisk og strategisk underlegen andre hære i perioden, men snarere, vha. Michael Roberts' begreb om den militære revolution, at udfordre den forestilling, at Rusland militært var tilbagestående, og på samme tid modvise sovjetiske og russiske fremstillinger, der glorificerer den russiske hær som særligt distinkt og overlegen.⁴ Derfor vil jeg analysere de militære årsager, der lagde til grund for den russiske imperialismes succes frem mod

¹Starkey, Armstrong. Indledning i *War in the Age of Enlightenment, 1700-1789*. Praeger 2003. S. vii.

²Black, Jeremy. "A Military Revolution? A 1660-1792 Perspective." I *The Military Revolution Debate. Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe*. Red. Clifford Rogers et. al. Westview Press, 1995. S. 103.

³Rothenberg, Günther. *Napoleons great Adversaries. The Archduke Charles and the Austrian Army, 1792-1814*. Batsford, London 1982. S. 58.

⁴Se eksempelvis von Wahlde, Peter Harold. *Military Thought in Imperial Russia*. Ph.D afhandling ved Indiana University, 1966. S. 95.

1800 og hvordan det militære etablissement kunne håndtere de mange konflikter, for det meste af tiden succesfuldt. Studiet tager dermed udgangspunkt i følgende arbejdsspørgsmål:

"Hvordan adskilte den russiske hær sig taktisk fra de vesteuropæiske tendenser, og hvilke faktorer var medvirkende til russisk militær succes i sidste halvdel af 1700-tallet?"

Historiografi

Alt imens forskningen indenfor de vesteuropæiske hære har været bredt belyst er den vestlige historieskrivning om det russiske militærvæsen i 1700-tallet mildest talt sparsom. Tilsyneladende har gamle fordomme stået til hinder for en ordentlig konsistent analyse af de fænomener, der lagde grund til den russiske imperiale succes i perioden. I Rusland har imperiets "guldalder" været bredt belyst, og førromtalte Aleksandr Suvorov er meget kendt, ikke blot som mand og militær leder, men også som et fænomen. Historiografien fra Rusland er imidlertid ofte forurenset med de samme problemer, som præger vestlig historiografi: et overdrevent fokus på egne aktører og deres ubestrideligt taktiske og strategiske overlegenhed. Således er Suvorov ikke blot ukendt i Vesten, han eksisterer næsten ikke i litteraturen og slet ikke i bevidstheden hos mange historikere, der fokuserer på perioden.

Dermed er H. S. Spaldings bog *Suvoroff* en sjælden vestlig biografi af en russisk militær leder. Spaldings biografi af Suvorov fra 1890 er i dag stadigvæk en læseværdig oplevelse og kan give et indblik i Suvorovs liv og karriere, og er en sjælden vestlig anerkendelse af Ruslands store general, om end Spalding, på trods af sin anerkendelse af Suvorovs evner, dog ikke placerer ham i toppen blandt Europas hærførere. På flere områder er Spalding dog forældet, særligt som følge af, at forskningen i russisk udenrigspolitik, monarkerne og de væbnede styrker har udviklet sig, specielt i de seneste år, hvor Spaldings konklusioner, der i høj grad bygger på datidens syn på Rusland, hviler på et skrøbeligt grundlag, om end de ikke i alle tilfælde rammer helt ved siden af. Han fokuserer imidlertid mest på Suvorovs senere karriere og beskriver hans slag, og forsøger at kaste lys over hans personlighed, men analyserne er ikke dybdegående nok.

Philip Longworth er blandt de få i midten af 1900-tallet, hvis forfatterskab har kastet lys over Aleksandr Suvorov og Ruslands militærhistorie i 1700-tallet. Han er den sidste i vestlig historiografi, der har udført en omfattende biografi om Suvorovs private liv såvel som hans militære karriere, lige

fra faderen, Vasilij Suvorovs, karriere i Peter I's hær til Aleksanders interesse for militære anliggender og resten af Suvorovs karriere. Longworths studie er et forsøg på at ruske lidt op i den vestlige historietradition. Suvorov, og i det hele taget Rusland, er et emne, der rent historisk i 1700-tallet, har fyldt meget i europæisk politik, men har ikke været tilstrækkeligt behandlet, hvilket Longworth søger at ændre. På mange måder er hans biografi gennemarbejdet og interessant, ikke mindst på grund af Longworths omfattende kendskab til russisk historie og sprog, der blandt andet har muliggjort inddragelse af relevant russisk materiale, som han øser ud af. Den er bestemt en nærmere undersøgelse værdigt, men lider dog under en række problemer. Eksempelvis er Longworth selv uddannet i den engelske hær, hvilket hans historiesyn bærer præg af. Biografien er set fra en militærmands synspunkt og skubber en række politiske realiteter i baggrunden. Suvorovs personlighed bliver fremstillet som den komplekse og mærkværdige person, han var. Til gengæld bliver hans modstykker i hæren og statsapparatet ofte fremstillet som tumpede, uvidende og underlegne i forhold til hovedpersonen. Det kan have sin rigtighed i nogle tilfælde, men Longworths fremstilling bliver forsimplet. Han yder ikke de øvrige beslutningstagere retfærdighed, idet han i sit fokus på Suvorov helt forbigår den virkelighed, de andre aktører har måttet agere i, og ser ud til at overse, at Suvorovs excentriske, underlige og ofte upassende, grænsende til det uartige, opførsel naturligvis har skabt modvilje imod ham. I stedet for at underkaste Suvorovs personlighed en objektiv analyse, søger Longworth snarere at rationalisere hans måde at agere på.

En anden forsker, hvis studier har bidraget til forståelsen af Ruslands militærhistorie i perioden er Peter von Wahlde, der i sit meget interessante Ph.d studie fra 1966 analyserer russisk strategisk tænkning, og gennemgår den militærteoretiske tænkning fra 1700-tallet. Wahlde lægger særligt vægt på, at Rusland var stærkt influeret af påvirkninger fra Vesten, startende så langt tilbage som Ivan IV's⁵ regeringstid i 1500-tallet, og at de vestlige teoretiske tanker vedblev at influere russisk strategisk tænkning i århundrederne fremover. Wahlde fokuserer i højere grad på de teoretiske betingelser og gennemgår ikke praktisk udførelse af den strategiske tænkning, hvorfor han, i tråd med tidens ånd, fokuserer mere på personer (Rumjantsev og Suvorov, eksempelvis) end på institutioner.

⁵Kendt som Ivan "den Grusomme" eller "den Skrækelige."

Som en modsætning til Longworth står Günther Rothenberg med sit værk *Napoleon's great Adversaries* (1982). Rothenberg lægger særligt vægt på de østrigske styrker i den anden koalitions krig og priser det tyske bidrag til krigen mod Frankrig. Behandlingen af det russiske troppekontingent lader meget tilbage at ønske. Ifølge Rothenberg hvilede den russiske militære succes på sejrene over de taktisk underlegne osmanner og polakker, og Suvorovs syn på krigsførelse afspejlede en forældet tankegang om, at bajonetten var et langt stærkere våben end muskettens ildkraft. Det kom, ifølge Rothenberg, særligt til syne, når fjenden bestod af en disciplineret hær, med vægt på skydevåben. Rothenbergs tilgang til historien synes at hvile på hans omfattende studier af Habsburg huset, hvormed han afslører sin manglende viden om den russiske hær og viderefører den gængse myte om russernes taktiske uduelighed. Rothenberg udgør dermed en direkte modsætning til eksempelvis Longworth, og falder i den samme fælde som ham, med omvendt fortegn.

Som en pendant til både Longworth og Rothenberg lyser Christopher Duffy op i slutningen af 1990'erne med sin behandling af krigsskuepladserne i Norditalien og Schweiz under den anden koalitions krig. Duffy fokuserer, som Spalding og Longworth, på Suvorov, hans taktiske idéer, og personlighed. Duffys fremstilling retter på en del af de fejl, som Longworth har begået. Eksempelvis beskriver han Suvorov meget usentimentalt og lægger ikke skjul på hans personlige mangler, der gjorde Suvorov besværlig at arbejde sammen med. På samme måde yder han en vis retfærdighed til de aktører, Suvorov agerede sammen med. Eksempelvis er kejser Pavel ofte blevet udskældt for at indføre preussisk inspirerede normer og uniformering i den russiske hær, og beskyldes dermed for at ødelægge det succesfulde grundlag, de russiske styrker ellers hvilede på. Duffy derimod er meget klar i mælet om, at Pavel ikke har været en uopmærksom ignorant i militære affære, der blindt lod sig følge af en barnlig fascination af preussisk militarisme, som Longworth eksempelvis insinuerer,⁶ men peger tværtimod på, at hans reformering af den russiske hær i slutningen af 1790'erne var tilsigtet at rette op på en række institutionelle sygdomme i militærapparatet:

⁶Longworth, 223.

*"Much of the hostility which Paul encountered from his senior officers came in fact from his ambition to curb their drunkenness, their gambling, their absenteeism and the frauds they perpetrated at the expense of the private soldiers."*⁷

I modsætning til Longworth anerkender Duffy også til fulde de østrigske officerers evner til både at føre krig og lede deres mænd, og ikke mindst de østrigske troppers taktiske dygtighed. Dermed underkender han dog ikke Suvorov og hans evner eller de russiske tropper, hvilket gør Duffy til en behagelig undtagelse fra de ekstreme modsatrettede tendenser, der udgør Longworths og Rothenbergs fremstillinger. Dog lader Duffy ingen tvivl råde i forhold til, hvordan krigen havde udviklet sig såfremt Napoleon selv havde stået i spidsen for det franske direktoriums styrker i Norditalien: *"We [...] declare outright that Suvorov would have beaten Bonaparte in 1800, and can only regret that he never had the opportunity."*⁸

De ældre tendenser har dermed været, at fokusere på personer snarere end på institutioner, hvilket en håndfuld forfattere har bidraget til at ændre. Blandt andre William Fuller, der med sit værk *Strategy and Power in Russia 1600-1914* udfører en institutionel analyse af Ruslands militær. Værket sigter ikke så meget på at analysere militærteorien, men agter i højere grad, at finde ud af nogle af de mere praktiske forhold vedrørende Ruslands væbnede styrker og deres formåen i perioden, som bogen koncentrerer sig om. Fuller analyserer en række hindringer for Ruslands ekspansion i 1700-tallet, som imperiet måtte overkomme for at nå de resultater, hæren leverede inden århundredets afslutning, hvorefter han analyserer, hvordan Rusland på trods af de enorme økonomiske, strategiske og kulturelle udfordringer, imperiet stod overfor, formåede at gennemføre en så markant ekspansion både politisk og territorielt. Fokus er i højere grad på monarkernes institutioner frem for deres personer, hvormed hæren som institution ifølge Fuller udgør grundlaget for Ruslands landvindinger frem mod 1800, i modsætning til tidligere forfattere.

Brian Davis har leveret noget af den nyeste forskning indenfor feltet russisk militærhistorie. Hans bog fra 2011 *Empire and Military Revolution in Eastern Europe* er en formidabel ledsager i et studie udi forståelsen af, hvilke spændingsfelter og konflikter, der lagde til grund for udviklingen af

⁷Duffy, Christopher. *Eagles over the Alps. Suvorov in Italy and Switzerland, 1799*. Emperors Press, Chicago 1999. S. 28.

⁸Ibid. 270.

det Russiske Imperium og dets væbnede styrker samt de øvrige aktører i steppekrigene i første halvdel af 1700-tallet. Davis gør et forsøg på at øge forståelsen for, hvorfor bl.a. Ukraine blev så vigtig en strategisk krigsskueplads mellem Polen, Rusland og Osmannerriget. Især fokuserer Davis på den russiske hær, som den udviklede sig under Peter I og hans krige imod Sverige og det Osmanniske Imperium. Nok så vigtigt udvikler han i sin følgende bog fra 2016, *The Russo-Turkish War, 1768-1774*, hans analyser af hæren og følger op på, hvordan Rusland, vha. militæret, ekspanderede og udvidede ikke blot sine territorielle besiddelser, men også sine politiske rettigheder på bekostning af sultanen. Hæren og statsapparatet bliver underkastet tilstandsanalyser. Hærens forfatning da Katarina II i 1762 overtog kejsermagten, bliver grundigt undersøgt sammen med statens miserable finansielle forfatning, hvilket giver et indtryk af, hvilke udfordringer hæren og dens beslutningstagere stod overfor da sultanen erklærede krig i 1768, på et tidspunkt, hvor hæren var engageret i Polen. Hvad der er særligt vigtigt i forhold til nærværende rapport er hans dybdegående undersøgelse af den russisk-tyrkiske krig 1768-1774 og hvordan Rusland vandt den på trods af manglende ressourcer i mandtal, som følge af krig på flere fronter. Særligt bliver Rumjantsev, der havde kommandoen over hæren, centrum for begivenhederne i forløbet af krigen. Hans tilgang til militær filosofi og udviklingen af de metoder, der skulle komme til at gøre russisk krigsførelse signifikant bliver klarlagt, og Davis' studie viser på mange måder, hvordan de geografiske såvel som de kulturelle udfordringer påvirkede strategisk og taktisk tænkning.

Metode

Da rapporten har til formål at klarlægge, hvilke parametre, der gjorde, at den russiske militære strategi og taktik afveg fra den vestlige, er det nødvendigt at afdække, hvordan dens modstykke, de vesteuropæiske principper, var. Derfor vil teorien om den militære revolution blive et centralt omdrejningspunkt for specialet, dels for at finde ud af, hvordan de "moderne" vestlige hære opstod og efter hvilke linjer hærene i sidste halvdel af 1700-tallet blev organiseret og anvendt, men også for at skabe en forståelse for, at der i virkeligheden ikke var så markante forskelle på Rusland og Vesteuropa i perioden, som forskningen til tider har peget på.

Idet specialets tyngdepunkt er fokuseret på, hvordan russisk militær tænkning adskilte sig fra den vesteuropæiske, er det vigtigt at holde sig for øje, at de russiske ledere var under stærk indflydelse af de vestlige teoretikere. Det er væsentligt i forhold til forståelsen af, at Rusland kulturelt og poli-

tisk var adskilt fra Vesteuropa indtil Peter I's engagement i den store nordiske krig 1700-1721, hvor man dog i århundredet før ikke desto mindre havde skelet til de vestlige modeller under den militære revolution og deraf forsøgt at opbygge et militærapparat, der kunne håndtere de militære trusler, der lå i både syd, nord og vest, men som ikke lykkedes før 1700-tallet. Når russiske forskere påstår, at Ruslands hær var taktisk overlegen og var særligt distinkt i forhold til Vesteuropa, og deres vestlige modstykker påstår det modsatte, bør man holde sig for øje, at den russiske hær er opbygget ud fra vestlige metoder og modeller, hvilket den har båret præg af, men som kun har afvejet fra den vestlige måde at føre krig på, grundet en række komplekse geografiske og strategiske forhold i Østeuropa. Ideen om en militær revolution vil derfor blive behandlet i et redegørende afsnit, således at læseren får et indblik i de herskende tanker om, hvilke elementer, der udgør konceptet om en militær revolution. Det skal tjene til formål at udrede tendenserne for de forandringer, der fandt sted forud for de europæiske hære i det attende århundrede, så vi dermed kan få skabt en grundlæggende forudsætning for at anskue militærvæsenet i Vesteuropa, og derfra udrede, på hvilke parametre de russiske væbnede styrker afveg fra den herskende tendens i samtiden. Disse elementer, eller måske rettere temaer, har jeg efterfølgende udvalgt som mine analyseparametre. Som sådan bliver analysen et komparativt studie, hvor den militære revolutions resultater bliver model for, hvordan den vesteuropæiske og russiske krigsførelse afspejlede hinanden og afveg.

Det første tema fra den militære revolution, der bliver taget op til analyse er fokus på begrænsning af krigen og dens omfang. De russiske og vesteuropæiske tendenser afviger fra hinanden på dette parameter, og derfor er det nærliggende at udforske, hvad årsagen til dette er. Her vil jeg forsøge at klarlægge, om russerne generelt set var mere ligeglade med tab af menneskeliv, som den typiske holdning er, eller om der ligger andre forudsætninger til grund for en større dristighed på den østeuropæiske scene. For at illustrere dette tages der udgangspunkt i den preussiske hærslag mod den østrigske hær ved byerne Mollwitz og Chotusitz, sammenlignet med den russiske storm af den tyrkiske fæstning Izmaíl (1790) og stormen på den polske forstad Praga, der dels skal påvise, at russisk militær tænkning fulgte de samme principper som vesteuropæisk tænkning, men også fraveg på et væsentligt område.

Dernæst fokuseres på hærenes taktiske grundlag. Som 1700-tallet gik udvikledes hærene i Vesteuropa henimod mere og mere vægt på ildkraft, og de taktiske manøvrer og formationer blev tilpasset derefter. Bredt betragtet var tendensen i Rusland den samme i første halvdel af århundredet, men kom til at ændre sig markant i den sidste halvdel, hvilket må forekomme ejendommeligt i forhold til den teknologiske såvel som den krigsfilosofiske udvikling. Årsagerne hertil belyses derfor i dette kapitel.

Derpå følger endnu et kapitel i relation til forrige, der behandler nogle af de markante problemer, der hæftede sig ved den europæiske krigsførelse generelt, og analyserer, hvorfor den russiske hær var særligt succesfuld i forhold til at løse de problemer. Herunder vil den ortodokse kristendom og religiøs samhørighed blive belyst, sammen med en af hærens centrale institutioner, benævnt som *arteli*. Kapitlet vil særligt fokusere på hærene som institution, og det element, der udgjorde kernen i dem: soldaten.

Som et afsluttende kapitel inden konklusionen på specialet, vil projektets resultater blive diskuteret i forhold til den eksisterende forskning på området. Var forskellen på Ruslands og Vestens krigsførelse så markant forskellige, som litteraturen giver udtryk for, eller ligger sandheden tættere på midten? Hvordan bidrager projektet til ny viden, er resultaterne enestående i forhold til eksisterende forskning? Disse spørgsmål behandles i dette afsnit.

Dette er ikke yderligtgående studie udi strategisk planlægning af felttog. Ej heller analyseres de felttog nærmere, som dannede grobund for de udenrigspolitiske resultater. Søger man et detaljeret studie af de store konflikter i århundredet, som Rusland var indblandet i, henledes opmærksomheden i stedet andetsteds. Krigene og slagene er tværtimod blevet behandlet som underordnede emner indenfor den teoretiske ramme. Ikke fordi de i sig selv ikke er signifikante, men studiets fokus ligger indenfor den teoretiske ramme af russisk militær tænkning, der ledte til de praktiske resultater, og derfor vil eventuelle krige, felttog og slag i stedet blive behandlet med det formål at illustrere, hvordan taktisk og strategisk tænkning blev udført i praksis. Det bør også bemærkes, at dette studie generelt omhandler hæren og soldaten. "Soldat" som begreb skal derfor ses som en kriger i almindelighed. Våbengrene som artilleri og kavaleri bliver ikke belyst særskilt eller detaljeret, ej heller irregulære enheder som kosakkerne, analyseres. Sådanne detaljer bør søges andetsteds.

Idet der for Ruslands vedkommende er særligt to personlige skikkelser, der stikker ud i forhold til ledelse af hæren, løsninger på taktiske og logistiske udfordringer, og praktisering af de taktiske manøvrer, bliver Pjotr Rumjantsev, øverstbefalende for de russiske enheder i den russisk-tyrkiske krig 1768-74, og Aleksandr Suvorov, den nok mest berømte soldat i Rusland, der blev eleveret fra marskal til generalissimus efter felttoget i Schweiz 1799-1800, to centrale elementer i analysen. Formålet hermed er ikke at reducere historien til at være præget af "store mænd", men håbet er, at lade Rumjantsev og Suvorov optræde som en repræsentativ kerne for de tanker, der udgjorde det taktiske og strategiske grundlag for den russiske hær, og måden at benytte den på som redskab, da de, med deres enestående lederskab har været en væsentlig årsag til hærens succes i perioden.

En væsentlig svaghed i nærværende studie er fraværet af originale kilder. Dette skyldes primært, at de er sjældne og svære at anskaffe, og at de næsten udelukkende forefindes på russisk, hvilket udgør en væsentlig sprogbarriere. Særligt bør fremhæves en meget central kilde, skrevet af Suvorov selv, *Наука Побеждать*, ofte oversat til "The Science of Victory." Jeg har valgt på dansk at kalde den "Videnskaben at vinde" fremadrettet, idet "nauka" er et substantiv, der betyder videnskab eller forskning, mens "pobezhdat'" er et verbum, som direkte oversat betyder "at vinde," hvilket understreger det militærteoretiske fundament, som Suvorov tillagde sit skrift, i stil med de vesteuropæiske forfattere, han selv læste,⁹ men ligeledes, at det fungerede som en instruktionsmanual, der skal formidle, ikke hvordan man kæmper, men hvordan man vinder. Kilden er et mindre skrift, udfærdiget i 1796 og dermed få år inden Suvorovs død. Det er ment som en instruktionsmanual til officerer i forhold til træning og indoktrinering af taktik til tropperne, og indeholder i sin simpelhed hele Suvorovs militærfilosofi på et simpelt, koncist sprog, velegnet til de illitterære og analfabetiske bønder, der udgjorde den jævne soldat. Skriftet afspejlede Suvorovs lange karriere og alle de indsamlede erfaringer, han havde gjort sig. Det er imidlertid aldrig blevet oversat til andre sprog, bortset fra udgivelser på moderne russisk. Jeg har i stedet set mig nødsaget til at bruge fragmenterede oversættelser fra Longworth, Bruce Menning og andre forfattere, hvilket er gennemgående for hele projektets gennemførelse. Derfor er forhåndenværende speciale et litteraturbaseret projekt, der citerer kilderne fra bøgerne.

⁹Longworth, 19.

De geografiske og sproglige udfordringer går igen i forhold til form og sprog. Transskribering af russiske navne, udtryk, ord oa. er mine egne, idet jeg ofte finder de gængse transskriberinger fra engelsk og dansk mangelfulde. For så vidt muligt at lette læsningen har jeg fordansket russiske begreber og udtryk, men i forhold til de regimentsfællesskaber, der fandtes i hæren, har jeg ikke kunnet finde et passende dansk udtryk, hvorfor de blot vil blive benævnt som *Artel*, og *Arteli* i flertal. Alle datoer er fra den julianske kalender, der i 1700-tallet var elleve dage bagud den gregorianske kalender, medmindre andet er angivet.

Militærarv i Europa

Tidens tendens siden anden verdenskrig har i al sin væsentlighed fokuseret, for en stor dels vedkommende, på at begrænse militære konflikter i deres udførelse og ikke mindst omfang. Pacifisme er i mange tilfælde udbredt blandt civile interesseorganisationer som f.eks. Amnesty International, og politiske konflikter accepteres mestendels kun løst ved hjælp af diplomati. Krigen som politisk redskab i sin clausewitzianske ånd er stadig aktuel, om end den ikke er alment accepteret.¹⁰

Tid og rum for dette studies fokus var præget af nogle af de samme temaer indenfor det militære spektrum: begrænsning af konflikten og begrænsning af tab. Clausewitz' egne teser om krigens væsen var præget af napoleonskrigene, der i mange aspekter gjorde op med krigenes begrænsninger fra det forrige århundrede, hvor krig i Clausewitz' tid blev mere omfattende for både staterne og den civile befolkning.¹¹ Før Napoleons march igennem Europa sås krigene dog langt oftere udkæmpet i mindre skala, og tidens menneskesyn og ikke mindst idealer forsøgte at begrænse krigen og dens ødelæggelser. Man var, på den vesteuropæiske krigsskueplads, optaget af krigens rædsler og af at undgå dem så vidt muligt. Ikke desto mindre blev militære operationer set som fuldt ud legitime midler hvormed internationale uenigheder kunne afgøres. For adelen var tjeneste i militæret for manges tilfælde en næsten barnlig drøm. Indrullering, officersembeder, kamp, uanfægtet mod, sejr, uniformer med guldsnore og epauletter, og heltestatus, var ting, den unge adelige mand drømte om. Krig var kultur, og ikke mindst ædelt.¹²

¹⁰Clausewitz, Carl von. *Om krig*. Bog 1, kap. 24. Rhodos, København 1986.

¹¹Black, "Revolutionary and Napoleonic Warfare." S. 244-45.

¹²Starkey, 33.

Denne dikotomi er både påfaldende og interessant, og den varierer naturligvis på visse områder kraftigt fra, hvordan man så på krig i det Russiske Imperium. Modsætningsforholdet mellem på den ene side krig som legitimt politisk redskab, og modvilje mod at spille blod på den anden, prægede den vesteuropæiske måde at tænke og praktisere krig på, og det er formålet med dette kapitel, at belyse dét. Dermed er det relevant at se på oprindelsen til den militære tænkning og at få klargjort, hvordan militærkulturen og dens ejendommeligheder opstod.

Den militære revolution

Baggrunden for den militærhistoriske udvikling i Europa i perioden tager i mange tilfælde udgangspunkt i det, der efter Michael Roberts tiltrædelsesforelæsning i Belfast 1955, er kommet til at hedde "den militære revolution."¹³ Ifølge Roberts bestod den militære revolution af fire forskellige elementer. Udviklingen på det taktiske niveau var det første. Der sås en forandring i hærenes sammensætning i forholdet mellem kavaleri og infanteri, hvor infanteriet gradvist blev øget på bekostning af kavaleriet, der samtidig fik en anderledes rolle på slagmarken. Innovationen i forhold til infanteriet gjorde sig særligt gældende i udviklingen af skydevåbenet, hvor musketter blev mere pålidelige og lettere at håndtere. Derfor undergik infanteriets taktiske formationer også en forandringsproces, idet infanteristerne i stedet for enorme rektangulære formationer blev opstillet i linjer, med det formål at forøge ildkraften. Men det krævede intensiv og lang træning af tropperne, idet de forskellige formationer var svære at udføre og det tog lang tid at gå fra én formation til en anden – eksempelvis fra marchorden til kampformation. Streng disciplin blev dermed en væsentlig ingrediens for militærvæsenets orden. Men streng disciplin er hårdt for soldaten og kræver mange ofre, hvilket kunne være svært at acceptere for en lejesoldat, som hærene bestod af.¹⁴

Kavaleriets rolle havde indtil da været at galopere frem mod fjenden og affyre deres skydevåben og forsvinde igen, en meget mobil styrke til ildkraft, men der blev i højere og højere grad lagt vægt på chokeffekt, så kavalerister blev i stedet udstyret med tunge nærkampsvåben, hvormed de blev i

¹³Parker, Geoffrey. "The Military Revolution 1560-1660: a Myth?" I *War – Critical Concepts in Political Science*. Red. Alex J. Bellamy. Vol. II, s. 111. London, Routledge 2008.

¹⁴Rothenberg, Günther. "Maurice of Nassau, Gustavus Adolphus, Raimondo Montecuccoli, and the "Military Revolution" of the Seventeenth Century." I *Makers of Modern Strategy. From Machiavelli to the Nuclear Age*. S. 35. Red. Peter Paret. Princeton University Press 1986.

stand til at ride fjendtligt infanteri ned og skabe huller i linjen.¹⁵ Uorden i formationen var en væsentlig årsag til, at hæren kunne gå i opløsning og blive udslettet, og infanteri var meget udsat for et kavaleriangreb. Det bedste forsvar mod heste var derfor heste, men dette var ikke altid muligt.¹⁶ Derfor var hærene tidligere massivt repræsenteret af pikenerer, infanteri udstyret med lange spyd på seks til otte meter, hvis formål var at beskytte det øvrige infanteri imod fjendens kavaleri. Men udviklingen af nyere musketter, og ikke mindst af bajonetten, der kunne påmonteres en musket, medførte en gradvis nedgang i pikenertropper, idet musketererne, sammen med den forøgede vægtning af ildkraft, selv blev i stand til at forsvare sig mod kavaleri.

Udviklingen på det taktiske niveau medførte, som nævnt, et større behov for intensiv og omkostningsfuld træning, hvilket betød, at der opstod et behov for flere officerer for at opretholde disciplinen. Det medførte, at det ikke længere var særligt hensigtsmæssigt at opløse hæren efter endt felttog, og hurtigt rekruttere tropper og sammensætte en ny hær ved et nyt krigsudbrud. Mænd, der var trænet i de komplicerede manøvrer, var værdifulde og det blev nødvendigt at opretholde tropperne på permanent basis. Officerer begyndte i stigende grad ikkun at fungere som ledere, men også som undervisere.¹⁷ Den stående hær var dermed ved at blive en realitet. Ovenstående var ifølge Roberts medvirkende til revolutioneringen af et andet element i krigsførelsen. Med dygtigere soldater kunne hærførerne tillade sig at blive dristigere i forsøget på at besejre fjenden, idet veltrænede, erfarne og veldisciplinerede tropper ikke i samme grad var tilbøjelige til at flygte, når fjendens tropper forårsagede mærkbare tab, og dermed et moralsk tilbageslag blandt geledderne. Tværtimod stod de erfarne tropper gerne mere fast, hvilket i sidste ende kunne medføre sejre, eller i værste fald et mindre ydmygende nederlag, der ligeledes ville medføre en mere profitabel fred for den tabende part. I krig handler det lige så meget om at vinde freden som slaget.¹⁸

Et tredje element var eskaleringen af de militære konflikter og deres operationer, som ovenstående medførte. Den eksisterende magtbalance blev udfordret af staternes kamp for strategisk overlegenhed, så et veritabelt våbenkapløb fordrede større og større hære, hvilket monarkerne derfor

¹⁵Roberts, Michael. "The Military Revolution, 1560-1660." I *The Military Revolution Debate. Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe*. Red. Clifford Rogers et. al. Westview Press, 1995. S. 14.

¹⁶Englund, Peter. *The Battle that shook Europe. Poltava and the Birth of the Russian Empire*. Tauris, New York 2013. S. 101.

¹⁷Roberts, "The Military Revolution." S. 15.

¹⁸Parker, "The Military Revolution 1560-1660." S. 112.

var nødt til at forsøge at finansiere. Det betød en udvikling i administrationen og udviklingen af veltilpassede skatteindrivningssystemer. En modernisering af statsapparatet blev altså fordret af de militære behov. Undersåterne, for det fjerde, blev dermed et langt væsentligere element for herskerne, dels at herske over så mange som muligt, dels også at sørge for, at deres livsgrundlag på landet ikke blev ødelagt af endeløse krige, idet civilbefolkningen, som følge af de militære konflikters indflydelse på det civile liv, blev langt mere udsatte for konsekvenserne af et militært felttog.¹⁹

Udover disse elementer, der basalt udgør kernen i begrebet den militære revolution, eksisterer desuden teorien om, at ovenstående forandringer påvirkede krigsførelsen tilstrækkeligt meget, til at Europa så en eskalering i de blodige konflikter, hvorefter man så med bæven på krig efter rædslerne i trediveårskrigen. Perioden derefter, 1660-1760, betragtes derfor som et relativt set fredeligt århundred, hvor de absolutistiske stater, centraliserede og personificerede i monarkerne, udkæmpede begrænsede dynastiske krige imod hinanden, en periode, hvor udviklingen i øvrigt gik langsommere. Århundredet tidligere, 1560-1660, blev som følge af eskaleringen af konflikter og konkurrence mellem staterne, et århundred, præget af professionalisering.²⁰ Denne professionalisering skete både i militæret såvel som i den civile administration, da større styrker og anderledes strukturer fordrede nye institutioner til at organisere soldaterløn, våben og udstyr samt forsyning. Selve statsstrukturen blev altså styrket som følge af den militære revolution, hvilket i sidste ende styrkede monarkierne. De absolutistiske monarkier i den næste periode, 1660-1760, ses som et resultat af den militære revolution.²¹

Konceptionen er flere gange blevet udfordret af blandt andre Geoffrey Parker og Jeremy Black. Roberts' udgangspunkt i årstallet 1560, hvoromkring den såkaldte militære revolution skulle være startet, mener Parker er uheldigt.²² Roberts egen konception af begrebet har sin oprindelse i den hollandske hær i 1600-tallet, som var en af de første til at opretholde en stående hær. Sveriges konge, Gustav Adolf, kulminerede perioden i trediveårskrigen, ved at være en af de første til at

¹⁹Davies, Brian. *Empire and Military Revolution in Eastern Europe. Russias Turkish Wars in the Eighteenth Century.* Continuum 2011. S. 280.

²⁰Roberts, 25.

²¹Black, Jeremy. *A Military Revolution? Military Change and European Society 1550-1800.* Macmillan 1991. S. 1-2.

²²Parker, "The Military Revolution 1560-1660." 112.

implementere nye taktikker, særligt med infanteriet. Stående overfor den taktiske udfordring de spanske *tercio* styrker²³ udgjorde, blev både hollænderne og svenskerne foranlediget til at udvikle nye infanteritaktikker til at imødegå dem.²⁴ Parker udfordrer imidlertid Roberts hvad angår tid og sted. I stedet for at se mod Holland og Sverige, tager Parkers model udgangspunkt i en oprindelse på den Norditalienske krigsskueplads, hen imod slutningen af det femtende århundrede, hvor mange af de udviklinger, Roberts refererer til, herunder professionelle, stående hære med standardiserede uniforme enheder, og til stadighed større og bedre udrustede, har sin faktiske oprindelse.²⁵ Han ser udviklingen igangsat af udviklingen indenfor fæstningsværker, særligt den såkaldte *trace italienne*, et stjerneformet fæstningsværk, med lave, tykke mure, der muliggjorde at fange angriberen i en farlig krydsild, og som var i stand til at modstå den enorme destruktive kraft, kanonkugler i løbet af senmiddelalderen blev i stand til at forårsage, modsat tidligere middelalderlige fæstningsmure, der var høje, men tynde, for bedre at modstå en fjendtlig storm.²⁶

Bastionerne blev bygget i flade, lavlandede områder uden naturlige forsvarsværker, hvor det var nødvendigt at lave forsvarssystemer af fæstningsværker, der kunne dominere de åbne landskaber. På store åbne områder har operationer med kavaleri fantastiske betingelser, idet store formationer med heste er meget manøvreedygtige i åbne landskaber uden hindringer. Men med en gradvis kultivering af landskaberne rundt om i Europa, særligt fæstningsværkerne, blev sammensætningen af kavaleriet i hærene efterhånden forældet. Krigsførelsen blev i højere og højere grad centreret om byerne og fæstningerne: "*Battles were often irrelevant in these areas unless they helped to determine the outcome of a siege.*"²⁷ Da kavaleri var mobile enheder, en fortidig panserspydspids, blev rytteri i al sin simpelhed ubrugelig. Til at storme et fort var der brug for infanteri, og idet fortene blev stærkere og forsvarerne blev bedre, blev stærke infanterienheder i stedet mere presserende for offensive operationer. Ved at lægge mere vægt på infanteriet kunne man i øvrigt spare kavaleriet, da en kavalerist generelt set var dobbelt så dyr at rekruttere og udstyre som en infanterist, hvorfor det altså ikke udelukkende var innovation indenfor skydevåben, der var bærende for

²³Spansk infanterienhed. Parker, 113.

²⁴Davis, 2011, 280.

²⁵Parker, "The Military Revolution 1560-1660." S. 112

²⁶Ibid. 115.

²⁷Ibid. 116.

udviklingen af hærenes kerne hen imod masseinfanteri.²⁸ Selvom Parker er uenig med hensyn til både periodens start og geografiske ophav, så anerkender han imidlertid konceptet om en militær revolution, og understreger, at forandringerne i de militære og civile strukturer spillede en vigtig rolle for Europas udvikling hen imod moderniteten.

Både den model og naturligvis Roberts' er flere gange blevet udfordret. Jeremy Black er blandt de kritiske røster overfor centrale dele af de eksisterende argumenter for ideen om den militære revolution. Han fremfører eksempelvis, at Parkers tidsmæssige afgrænsning af den militære revolution er uklar. Parker argumenterer overbevisende om fænomenets begyndelse i slutningen af 1400-tallet, men får aldrig rigtigt fastslået, hvornår den ophører. Derudover forekommer hans behandling af perioden efter 1660 er overfladisk.²⁹ Dertil kommer desuden størrelsen af de europæiske monarkiers hære i perioden fra slut 1400-tallet til den franske revolution. Roberts baserer sit begreb ud fra en række tal, der skal underbygge hans tese om en militær revolution indtil 1660, men disse tal er for en stor dels vedkommende upræcise og usikre, og kan i alle tilfælde kun benyttes med ekstrem varsomhed.³⁰ Hvordan afgør vi eksempelvis, hvor store hærene har været, når der er åbenlyse problemer med at fastslå mængden af garnisoner i befæstede forter og byer og ikke mindst militsenheder, der kunne variere stærkt i både antal og enheder? Forskellen på enhederne og deres størrelse har utvivlsomt varieret fra fredsperioder til krigstilstand, og såvel officerer som regeringer har af forskellige årsager overdrevet antallet af tropper i hærene.³¹ Vi kan altså derfor ikke fastslå, ud fra de foreliggende tal, om der har fundet et koncept som en revolution sted, hvilket gør både Roberts og Parkers teser skrøbelige.

Samlet set er Jeremy Blacks konklusion om ideen om en militær revolution den, at begrebet udgør en brugbar ramme i forhold til, hvordan man kan diskutere krigsførelse i den tidlige moderne periode. Den udgjorde en udmærket forklaring på statsdannelse, opbygning af magtapparater og konkurrence staterne imellem.³²

²⁸Davis, 2011, 69.

²⁹Black, 5-6.

³⁰Ibid. 6-7.

³¹Ibid. 7.

³²Black i *The Military Revolution Debate* s. 95.

Men både Roberts' og Parkers modeller mangler en dimension i dén forklaring, idet de begge fokuserer på en enkelt tidsmæssigt afgrænset periode. Clifford Rogers har selv kommet med sit eget bud på en militær revolution, idet han afviser ideen om, at de betydningsfulde udviklinger fandt sted i de perioder, som Roberts og Parker foreslår. I stedet skuer Rogers tilbage til middelalderen, hvor hundredårskrigen fandt sted, og argumenterer i øvrigt for, at der fandt flere revolutionerende forandringer sted indenfor de forskellige våbengrene, der fordrede en udvikling hen imod moderniteten. Hans argument tager udgangspunkt i udviklingen af pikenerer i infanteriet og fremskridtet indenfor artilleriet, særligt med krudtpulveret, efterfulgt af de næste århundreder, der oplevede en revolution indenfor fæstningsværker, jf. Parkers model, samt endnu én indenfor administreringen af krig, jf. Roberts originale ide om en militær revolution.³³ Gode som Rogers pointer dog er, er han ligesom Parker imidlertid ikke i stand til at frigøre sig fra Roberts originale tese om en militær revolution som koncept.

Det er her Black forsøger at forandre diskussionen, idet han, med sine egne ord, mener, at der er behov for en *reconceptualisation* af den militære og samfundsmæssige udvikling af moderniteten.³⁴ Heller ikke Black ser sig bleg for at benytte ideen om en revolution indenfor militærvæsenet og statsapparatet, men mener i stedet, at udover Roberts og Parkers forslag til en periode med en "revolution" forekom endnu en periode, så den militære revolution består af to særskilte revolutioner: én i slutningen af det femtende århundrede og starten af det sekstende, beskrevet af Roberts og Parker, og en anden *efter 1660*.³⁵ Black lægger særlig vægt på tiden efter 1660 og de innovative våbendesign, der prægede perioden. Eksempelvis bajonetten, hvor soldaten gik fra at være udstyret med stikbajonetten, hvor musketten ikke kunne affyres efter påmontering, til i stedet at blive udstyret med ringbajonetten, der tillod affyring af våbnet og dermed permanent montering af bajonetten.³⁶ Her sås ikke en decideret teknologisk udvikling, men snarere en innovation indenfor den eksisterende teknologi.

³³Rogers, Clifford J. "Military Revolutions of the Hundred Years War." I *The Military Revolution Debate. Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe*. Red. Clifford Rogers et. al. Westview Press, 1995. S. 56-57.

³⁴Black i *The Military Revolution Debate* s. 96.

³⁵Ibid. 96-97.

³⁶Ibid.

Det, de forskellige fortalere for begrebet en militær revolution alle er enige om, er at den er igangsat og til stadighed drevet fremad af behovet for løsninger på en række strategiske og logistiske problemer i krigsførelsen, navnlig hærenes manglende evne til at følge op på en taktisk sejr, oftest som følge af, at sejren blev vundet med svære tab, men også på grund af problemer med at holde hæren forsynet på længere marcher. Som vi så tidligere, lagde Roberts og Parker vægt på en forøgelse af hærenes størrelse. Black lægger i sin behandling af emnet vægt på både en kvalitativ og kvantitativ udvikling i militæret. Udover de nævnte innovationer i hæren, peger han desuden på en dramatisk forøgelse af hærenes kvantitative størrelse fra 1660-1720,³⁷ om end han netop, som tidligere nævnt, har gjort rede for nogle af de problemer, der knytter sig til at udlede antallet af tropper, hvilket er nogle af de forbehold man, som historiker, må acceptere.

Det, der imidlertid må kritiseres i begrebet "den militære revolution" er netop anvendelsen af et sådant koncept. Alle forskerne er både enige og uenige i fortolkningen af en militær revolution, for selvom Roberts' tese flere gange har været udfordret, hvad angår både den tidsmæssige dimension såvel som det geografiske ophav, så er de fleste enige om, at en række udviklinger har været med til at transformere måden, europæerne førte krig på.³⁸ Eksempelvis er det tydeligt at udviklingen i artilleriet med krudt og kanoner medførte øget vægtning på artilleri og dernæst andre former for fæstningsværker, der kunne modstå kanoners ildkraft, hvorfor krigene begyndte at blive mere statiske og centrerede omkring befæstede byer og forter, der senere blev nødvendige for hærenes forsyningslinjer, idet de blev benyttet til våbendepot og levnedsmidler, således at længerevarende felttog kunne realiseres. Forandringerne blev dog ikke garant for en sikker sejr til de stater, der omfavnede en "revolution," men de gjorde det fordi, det var nødvendigt ikke at falde bagud i et teknologisk og logistisk militært kapløb i konkurrencen mod rivaliserende stater.

Når vi ser på termen "revolution" og i de forskellige sammenhænge, det er blevet benyttet i forskningen, må man nødvendigvis sætte spørgsmål ved, hvor anvendeligt det er som et begreb i denne sammenhæng. En revolution er billedet på hastige, omvæltende forandringer. Idet den såkaldte militære revolution har udspillet sig igennem flere århundrede, og over flere omgange, er der næppe tale om en decideret revolution, men måske snarere en evolution i det europæiske mili-

³⁷Ibid. 98

³⁸Davis 2011, 281.

tærvæsen. Den udvikling, som både Roberts, Parker, Rogers og Black er fortalere for, har åbenlyst ikke bevæget sig hastigere, end de militærteknologiske udviklinger verden har oplevet de sidste hundrede år i den såkaldte atomalder. Hvad der kan retfærdiggøre begrebsliggørelsen af en militær revolution, er måden, som nye metoder at føre krig på udfordrede eksisterende militære praksisser og fordrede nytænkning i de øvrige militære og statslige institutioner. Ikke desto mindre udgør den såkaldte militære revolution ophavet til krigsførelsen i Europa, som den russiske militære tænkning i mange år har skelet til, som vi skal se senere. Og selvom der er visse udfordringer i forhold til tanken om revolution i militære praksisser, fungerer begrebet dog, som Black pointerer, som en forklaringsramme i forhold til de forandringer, der har fundet sted i Europa i renæssancen, muligvis i mangel af noget bedre.

Begrænset krig – tendensen i Vesteuropa

Dette kapitel undersøger, hvordan fokus på begrænsning af konflikterne influerede krigsførelse på den vesteuropæiske krigsskueplads, og hvordan Suvorov, søgte at gøre det omvendte. Det er nærliggende at tilskrive russerne en ligegyldighed overfor menneskeliv som motivation for at søge afgørende slag, og derved at spille blod, men som vi skal se, lå andre forhold til grund for en diametralt modsat taktisk tænkning. Frederik den Store og Preussen fylder en del af de indledende sider i dette kapitel, hvilket tjener til formål at illustrere en række generelle pointer om Vesteuropa, som herskede i perioden. Fascinationen af Frederik og Preussen var stor, og Frederiks model blev katalysator for udbredelsen af preussisk indflydelse på de europæiske hære, hvorfor preussisk militarisme blev en typisk model for de militære etablissementer. Blandt de væsentligste årsager til at Vesteuropa forsøgte at minimere graden af vold i krigene i Europa skal vi ligeledes finde i Preussen. Det er i Frederik, at vi i høj grad finder manifesteringen af modsætningsforholdet mellem "lysten" til at føre krig på den ene side, og modviljen mod at ofre menneskeliv på den anden, hvilket særligt kendetegnede Vesteuropa.

Det, der ofte forbindes med krig er et slag, hvor fjender møder hinanden med deres væbnede styrker i et gensidigt forsøg på at udslutte hinanden. Tanken er typisk, særligt fordi den er stærkt influeret af Carl von Clausewitz og hans teser om krig, som Preussen og Tyskland efterfølgende har

været stærkt inspirerede af, og som har efterladt et varigt indtryk på verden, særligt efter første og anden verdenskrig. Tanken om et "*vernichtungsschlacht*"³⁹ blev praktiseret Tyskland i begge krige, og blev i øvrigt suppleret med "*blitzkrieg*"⁴⁰ i den seneste af de to verdenskrige. Udslettelsesslaget er en af de teser, Clausewitz formentligt er mest berømt for og som har efterladt stort aftryk på efterfølgende militærteori.⁴¹ Problematikken med en sådan perception, man bør overkomme, er imidlertid den, at Clausewitz ikke var barn af en gængs konflikt udkæmpet i 1700-tallet. I stedet var han stærkt påvirket af napoleonskrigene, hvor hovedpersonen selv yndede at afgøre konflikter med kamp og sejr. Selve konflikterne blev også præget af afgørende slag. Austerlitz 1805 blev afgjort med et katastrofalt nederlag over de talmæssigt overlegne russiske og østrigske styrker, medens Napoleons kejserdømme blev bragt til fald efter slaget ved Waterloo 1815, hvor den franske hær gik i opløsning. Men i stedet for at illustrere den daværende krigsførelse, markerede Napoleonskrigene en helt anderledes tilgang til krig, en ny æra, om man vil. Dermed tilskrives Napoleon ofte som en mand og feltherre, der revolutionerede den moderne krigsførelse. Det er imidlertid kun i vestlig krigsfilosofi, at det forholder sig således. Både udslettelsesslaget og ideen om en blitzkrig blev i virkeligheden praktiseret i årtier før af Ruslands feltherrer. Ikke desto mindre er termen "*vernichtungsschlacht*" Clausewitz' med Napoleon som den praktiske ophavsmand, den forandring der fandt sted i Vesteuropa, efter et århundrede, hvor krigsførelsen havde været markant anderledes end tiden før den franske revolution, ofte begrebsliggjort med udtrykket *L'ancien Régime*.

Der ligger flere årsager til grund herfor, både kulturelle men også juridiske. Tendensen sås oftest før det attende århundrede og huskes særligt i forbindelse med trediveårskrigen. I denne periode var det til tider svært at skelne mellem soldater og røverbander. I begge tilfælde tiltrængte de sig adgang til de civiles ressourcer og tog med magt, hvad de skulle bruge. Røvertogter tjente både som soldaternes indtægt og deres livsgrundlag. Kombinationen af krigens rædsler og religiøse forskelle sammen med behovet for næring, var årsag til en næsten kronisk plyndring af den civile be-

³⁹Clausewitz. Bog 4, kap. 11.

⁴⁰Frederik den Store var selv tilhænger af blitzkrig, om end han ikke anvendte udtrykket. Palmer, R. R. "Frederick the Great, Guibert, Bülow: From Dynastic to National War." I *Makers of Modern Strategy. From Machiavelli to the Nuclear Age*. Red. Peter Paret. S. 102.

⁴¹Whitman, James Q. *The Verdict of Battle. The Law of Victory and the Making of Modern War*. Harvard University Press, 2012. S. 37.

folkning.⁴² Både politiske og militære ledere så det som afgørende nødvendigt så vidt muligt at begrænse konflikterne i så henseende. I 1700-tallet var de oplyste monarkier optaget af at sørge for at begrænse krig og de medfølgende ødelæggelser. I forhold til den civile befolkning var det dels af medmenneskelige årsager, men også af økonomiske. Civilbefolkningen var en kilde til indtægt. En provins, der blev raseret af soldater blev ofte lagt øde og den efterladte befolkning ude af stand til at betale skat, som følge af ødelæggelser og plyndringer, vold og drab.⁴³ Tendensen blev dermed også, at plyndringer blev et mere sjældent fænomen, og erstattet med, at hærene i højere grad opkrævede bidrag fra civilbefolkningen, så troppernes livsgrundlag kunne opretholdes i felten:

*"Whoever carries on a just war has a right to make the enemy's country contribute to the support of his army [...] Thus, he obtain what is due to him; and the enemy's subjects, by consenting to pay the sum demanded, have their property secured from pillage, and the country is preserved."*⁴⁴

Således skrev Emer de Vattel, filosof og jurist i 1700-tallet. Han var, som mange andre, optaget af, at begrænse krig, og en fjendtlig hær's ret til at opkræve denne form for tribut så man som retfærdigt. I sig selv bliver krigen ikke begrænset hverken geografisk og så vidt heller ikke ressourcemæssigt. Soldaternes livsgrundlag skulle stadigvæk opretholdes, og de skulle i alle tilfælde have løn, og det var stadig civilbefolkningen, der kom til at bære den byrde. Dog tilføjer Vattel: *"But a general who wishes to enjoy an unsullied reputation, must be moderate in his demand of contribution, and proportion them to the abilities of those on whom they are imposed."*⁴⁵ og markerer dermed grænsen af tidens humanitet.

Selvom den fysiske, materielle byrde i realiteten ikke blev lettet for bønderne, så er Vattels tankegang imidlertid symptomatisk for tankerne om måden at føre krig på i Vesteuropa. Det, der prægede 1700-tallet i forhold til tidligere var, at man nu fokuserede på at begrænse konfliktens ødelæggelser så vidt muligt. Set i lyset heraf er det påfaldende, at man aldrig så det som nødvendigt i

⁴²Whitman, 56.

⁴³Palmer, 93.

⁴⁴Citeret i Whitman, 57.

⁴⁵Ibid.

stedet at forsøge at undgå volden ved at undgå krigen. Krig blev altså ikke i begrænset i tid og rum, men snarere i forhold til strategiske mål, for så vidt muligt at undgå ødelæggelser, både materielt, men frykten for at gøre skade på en hær, der var blevet brugt mange ressourcer på at opbygge, spillede også væsentligt ind. Der blev lagt enorm vægt på at bevare hæren intakt, og det fik stor indflydelse på krigsførelsen.

De modsætningsforhold, der langt henad vejen prægede Vesteuropas tankegang i 1700-tallet, giver sig særligt udslag i en af de mest notoriske og samtidig højst respekterede politiske og militære ledere, Frederik II "den Store" af Preussen. Frederik er af eftertiden blevet givet tilnavnet "den store," ikkun som følge af hans store udvidelser af Preussisk magt og territorium, men også fordi han var en oplyst monark efter filosoffernes dydsmønster. Han komponerede musik, skrev litteratur og plejede venskabelige forbindelser med flere filosoffer, deriblandt Voltaire, og moderniserede både retsplejen og bekæmpede korruption. Han var også dristig, viljestærk og modig. Med disse karakteregenskaber arvede han i 1740, i en alder af 28 år, faderens kongetitel efter dennes død. Frederik arvede ligeledes faderens velorganiserede hær og en fyldt statskasse, og med disse ressourcer erklærede han få måneder senere krig mod det habsburgske Østrig, invaderede Schlesien, og startede dermed den østrigske arvefølgekrig, som med afbrydelser varede frem til 1748. Enden på krigen blev, at Preussen beholdt Schlesien, hvormed Preussisk territorium blev omtrent fordoblet. I 1756 startede syvårskrigen, hvor Frederik angreb Sachsen. En stærk koalition bestående af Østrig, Frankrig og Rusland stod dog i vejen for den preussiske konges ambitioner, og efter en række nederlag, der stort set udslettede Frederiks hær, blev Preussen kun akkurat reddet af et tronskifte i Rusland i 1762. Uden den mægtige allierede i Øst, der kunne sikre en tofrontskrig, blev manglende ressourcer til et opfølgende felttog årsag til, at Østrig og Frankrig måtte forhandle fred. Dette billede var notorisk for 1700-tallet, hvilket betød at krigene blev mange, fordi de ikke var særligt afgørende.⁴⁶ Selvom Frederik efterfølgende tabte sin smag for krig,⁴⁷ var han dog tidligt i sin karriere offensivt indstillet, og ønskede altid at tage initiativ på slagmarken: "*Battles decide the fortunes of states. It is absolutely necessary to arrive at a decisive action, whether to extract oneself from a difficult position, or to put the enemy in a difficult position of his own, or to put an end*

⁴⁶Longworth, 306.

⁴⁷Palmer, 103.

to an action that otherwise might never be settled."⁴⁸ Krig er altså en nødvendig og legitim måde at afslutte stridigheder på.

I sin annektering af Schlesien, som Frederik havde skrøbelige dynastiske krav på,⁴⁹ var han klar over, at hans nye territorium skulle vindes med magt, og at der skulle lægges en militær vægt bag hans krav på provinsen. Hæren marcherede ind i Schlesien, forberedt på at møde et østrigsk forsvar. Det resulterede i træfninger ved Mollwitz og Chotusitz, der ingenlunde kan karakteriseres ved et udslettelsesslag. Den preussiske hær overraskede en østrigsk hær, der var i stærk uorden ved byen Mollwitz, og ville have været et særdeles let bytte for et hurtigt preussisk angreb. Men i stedet for et aggressivt overraskelsesangreb, der kunne have elimineret den østrigsk hær og dermed afgjort krigen på et tidligt stadie, næsten risikofrit, lod preusserne østrigerne organisere sig, og træfningen blev, i stedet for en udslettelse, til et almindeligt slag, hvor linjefanteriet stod opmarcheret overfor hinanden. Det lykkedes alligevel for preusserne at trænge den østrigsk hær tilbage, men uden at tilføje den mange tab, og efterlod dem dermed aldeles intakt.⁵⁰

Året efter gentog den samme scene sig næsten. Ved Chotusitz led den preussiske hær flere tab end østrigerne, men formåede dog ikke desto mindre at få dem sendt på tilbagetog. End ikke et halvhjertet forsøg blev gjort på at forfølge østrigerne, der trak sig så kort en distance som fem kilometer tilbage. I virkeligheden var Frederik kun sejrsherre efter et begreb om, at han vandt slagmarken. Mollwitz og Chotusitz var taktiske sejre og diametralt modsatte Clausewitz' sejrsmotiv. Ikke desto mindre ledte sejrene til en fred i Breslau få uger senere, hvor Preussens annektering af Schlesien blev anerkendt af Østrig.

Chotusitz bør ikke anses som et slag, hvor hele Europa var enige om, at Preussen vandt en altafgørende sejr. Der var bestemt meget kritiske røster, der tordnede mod Frederik og hans manglende opfølgning på sine sejre, mestendels fra Frankrig, der var allieret med Preussen under krigen, og som blev efterladt i kamp mod en intakt østrigsk hær⁵¹. Resten af Europa anerkendte til gengæld fredsslutningen i Breslau som resultatet af Frederiks "afgørende" sejre ved Mollwitz og Chotu-

⁴⁸Citeret i Whitman, 59.

⁴⁹Ibid. 70.

⁵⁰Ibid. 71.

⁵¹Ibid. 72.

sitz.⁵² Årsagen til den preussiske tilbageholdenhed skal ses som et resultat af både kulturen i perioden, men også legalt. De schlesiske krige var ikke resultatet af bitter religiøs strid eller personlig fjendskab mellem monarkerne, og ej heller af ideologiske eller politiske kampe som i den franske revolution. Der var tale om en dynastisk krig, hvor Frederik gjorde krav på et territorium, som var omstridt mellem både Østrig, Polen og Preussen. Da Østrig erkendte nederlag i begge træfninger var det naturligt at begynde at tale om fred. Derfor var det simpelthen ikke nødvendigt for Frederik at udslette den østrigske hær. Han fik, hvad han ville have med en indsats, der indebar begrænset indsættelse af egne ressourcer, og dermed mindre tab af soldater, og minimal ødelæggelse af en provins, han ønskede at regere. Det er påfaldende, at som den militære revolutions fremskridt fordrede bedre soldater, blev hærførerne mere uvillige til at bruge dem.

Sammenlignet med de østeuropæiske krigsskuepladser, tegner sig et andet billede af forholdene. Her var krig sjældent begrænset til mindre træfninger af mere eller mindre afgørende karakter. Tværtimod sås en langt mere destruktiv tendens, hvor der blev kæmpet mere indædt, og hvor krig og slag som oftest endte med total destruktion af den tabende side: *"Even when the Russian Army was not fighting Tatars or Turks, it tended to engage in pitched battle more frequently than Western armies."*⁵³ I syvårskrigen, hvor Rusland var engageret imod Preussen var tabene i forhold til Mollwitz og Chotusitz enorme. Ved Zorndorf, 1758, mistede russerne over 22.000 mand, eller godt 60% af den samlede styrke, mens Preussen tabte en tredjedel af deres styrke, svarende til 11.000 mand.⁵⁴

I Rusland findes Suvorov som pendant til Frederik den Store, som delte nogle af hans synspunkter, men som i den praktiske udførelse lå i den modsatte ende af skalaen. Suvorov troede i udgangspunktet ikke på Frederiks krigsførelse. Tværtimod var Suvorovs logik, at netop begrænsningen i krig skulle findes i at få den tilendebragt hurtigt. At føre krig efter ved på bedst mulig måde at forsinke fjenden og fornægte hans styrker adgang til forsyninger, at reducere krig til en kamp om positioner, ville i sidste ende blot bidrage til sine egne styrkers akkumulerede tabstal, mente Suvor-

⁵²Whitman, 72-73.

⁵³Fuller, 106.

⁵⁴Ibid.

ov.⁵⁵ Som vi skal i det følgende afsnit blev hans tankegang anvendt i praksis ved flere lejligheder. Ved disse lejligheder blev der udkæmpet slag, der efter teorien skulle være medvirkende til at begrænse krig til mindre militære mål som byer og fæstninger.

Begrebet om begrænsning af krig efter russisk model

Et af temaerne fra den militære revolution er afhængigheden af befæstede stillinger. Geoffrey Parker har i sin udlægning af den militære revolution lagt vægt på betydningen af udviklingen af *trace italienne*, de forstærkede, stjerneformede forter, der blev udformet for bedre at modstå en fjendtlig storm. Som vi så tidligere, drejede en stor del af kampene sig om byerne. Krigens ansigt var ofte årsag til koncentrationen af kampe omkring fæstninger. I 1700-tallet havde dette forhold ikke forandret sig synderligt. Byer udgjorde økonomiske, industrielle og administrative centre, og var vitale i forhold til statsadministration og naturligvis den nationale økonomi, forhold, der alle understreger vigtigheden af disse centre. Derfor blev slag til stadighed udkæmpet omkring større byer, idet de var mål for offensive operationer, hvilket medførte, at de ofte var befæstede.⁵⁶ Alle disse forhold skyldes mestendels, at den militære revolution ikke løste de problemer, samtidens militære etableringer stod overfor. Ressourcerne var stadig knappe og hærene ekstremt værdifulde. De fleste lande kunne ikke tåle at miste indkomsten fra en rig provins, hvis den blev lagt øde eller overtaget af en fremmed magt. Derfor forblev fæstninger væsentlige, og det var væsentligt at kontrollere dem.

Den franske marskal og ingeniør Sébastien de Vauban, var en af hovedmændene bag de moderne fæstninger i Europa i 1600-tallet og frem mod 1700-årene. Hans innovationer skyldtes for en stor del vedkommende en modstand mod de enorme tabstal, der kunne opstå ved belejringer, både for de befæstede og de befæstende. En af Vaubans senere disciple i 1700-tallet opsummerede meget godt fæstningernes betydning og vigtigheden af dem, da hans sagde, at "*... the best fortresses are those that forbid access to one's country while at the same time giving an opportunity to attack the enemy in his own territory.*"⁵⁷ Krigene blev derfor centreret om fæstningerne, placeret

⁵⁵Longworth, 307.

⁵⁶Wilson, Peter. "Warfare in the Old Regime 1648-1789." I *European Warfare 1453-1815*. Red. Jeremy Black. Macmillan Press 1999. S. 89.

⁵⁷Citeret i Guerlac, Henry. "Vauban: The Impact of Science on War." I *Makers of Modern Strategy. From Machiavelli to the Nuclear Age*. Red. Peter Paret. S. 87.

ved strategisk vigtige geografiske forhindringer. Forter udgjorde krigenes centrale omdrejningspunkt, og når de ikke var et strategisk mål, hvilket de som oftest var, så fandt en belejring som regel sted som præludie til en invasion, typisk fordi fortet stod i vejen for en fremmarch, og udgjorde en trussel mod forsyningslinjer og en eventuel retræte.⁵⁸ De fungerede som effektive barrierer for offensiver. Derudover fungerede forter som en vigtig brik i hærenes forsyningslinjer. Dårlige transportforhold besværliggjorde langsigtede og langstrakte operationer. Derfor måtte mad og ammunition holdes klar i nærheden af forventede slagmarker, og selv da medbragte hærene store forsyningstog af vogne, hvilket gjorde hærenes marcher ekstremt langsomme, og de forblev derfor immobile. For Europa blev forter altafgørende for krigsførelsen.⁵⁹

Frederik den Store kom selv til at lægge vægt på befæstede positioner efter at have haft en karriere med lynoffensiver og vægt på mobilitet bag sig. Efter tabet af Schlesien havde Østrig f.eks. forstærket deres grænseområder mod Preussen, og yderligere ekspansion blev gjort markant sværere for en ambitiøs konge. Derudover eksisterede en magtbalance i Europa, hvor det var svært at udvide territorium uden at flere af de store stater intervenerede, som tilfældet blev det med syvårskrigen. Preussen havde for mange stærke naboer, og for få naturlige ressourcer til at understøtte en udvidelse af militæret. Frederik blev derfor mere interesseret i at bevare territorium end at anskaffe sig det, i hvertfald rent militært.⁶⁰

Tendensen gjaldt ligeledes for resten af Vesteuropa. Store fæstningsværker, organiseret i forsvarslinjer, markerede grænser til arvefjenders land. Eksempelvis grænserne mellem Frankrig og de øvrige stater i Nordeuropa, hvor nogle af de vigtigste og stærkeste forter fungerede som en barriere for fransk ekspansion mod Rhinen.⁶¹ Fæstningsværkerne var blevet tilstrækkeligt kraftfulde til, at de ikke let kunne nedbrydes med forhåndenværende artilleri. Særligt feltkanoner var utilstrækkelige, og derfor var man i tilfælde af en belejring, ofte nødt til, efter omringelse af byen, at afvente særligt belejringsartilleri, hvilket kunne tage lang tid. Hele processen blev derfor ekstremt langstrakt og kunne vare i en hel sæson, som eksempelvis den russiske belejring af Izmaïl (som belyses senere). Det krævede derfor stor forberedelse med masser af ammunition og ikke mindst forsy-

⁵⁸Guerlac, 73-74.

⁵⁹Palmer, 94,

⁶⁰Ibid. 102.

⁶¹Guerlac, 88-89.

ninger til den belejrende hær, særligt hvis det belejrede fort selv var fuldt udstyret med ammunition og forsyninger. I så tilfælde kunne en belejret fæstning holde ud i meget lang tid. Derfor blev Vesteuropæisk krigsførelse i høj grad immobil og decideret statisk.⁶²

Statisk som denne krigsførelse var i Vesteuropa, så forholdene anderledes ud i øst. Forternes eksistens tjente akkurat det samme formål som i vest. De var stadigvæk en vigtig brik i strategiske dispositioner, og udgjorde formidable forhindringer for en fremmarch, hvorfor både russerne og osmannerne gjorde meget ud af at bevare og besidde fæstninger. En række forhold bevirkede dog en lidt forandret karakter i krigsførelsen.

I 1700-tallet var de strategiske forhold tippet fordelagtigt ud til det Russiske Imperium, som dominerede slagmarkerne og havde initiativet i krigene mod det Osmanniske Imperium. Tidligere havde der imidlertid været store problemer med at forsvare det store land, tsarerne regerede. Særligt de aggressive krimtaterer var en torn i øjet. Årligt lavede de store raids dybt ind i Ukraine og Rusland, i jagten på bytte, såvel materielt som menneskeligt.⁶³ I 1571 ledte khan Devlet Girej 40.000 tatarryttere dybt ind i Rusland, brændte Moskva til grunden, efterlod omtrent 80.000 døde og tog med sig tilbage 150.000 russere og ukrainere som slaver. Selvom dette grelle tilfælde ikke forekom ofte, var krimtatarerne årsag til store problemer i forsvaret af Rusland, og i perioden 1600-1650 er det estimeret, at mellem 150.000 og 200.000 blev ført bort i slaveri, som følge af tatarinvasionerne.⁶⁴ Da grænserne til Krimkhanatet var mere eller mindre udefinerbare, idet der lå enorme steppeområder mellem Rusland og Krim, var det svært for de moskovitiske tsarer at lave befæstede linjer. Selvom tatarerne var teknologisk tilbagestående, var de dog bedst tilpasset de store steppeområder. Tatarkavaleriet var ekstremt mobilt, og omgik uden problemer de forhindringer, der blev sat i vejen for dem, qua de enorme områder, der præger geografien i denne del af Europa.⁶⁵

Rusland havde med succes bekæmpet polakkerne midtvejs i 1600-tallet, men kunne ikke forsvare sig selv mod en teknologisk underlegen muslimsk steppehær. Det skyldtes primært, at den russiske hær udviklede sig efter vesteuropæisk model lige fra Ivan IV i 1500-tallet over tsar Aleksej Mi-

⁶²Rothenberg i *Makers of Modern Strategy*, 33.

⁶³Krimtataternes væsentligste indtægtsgrundlag var slavehandel. Davies, Brian. *The Russo-Turkish War, 1768-1774. Catherine II and the Ottoman Empire*. Bloomsbury, London 2016. S. 39.

⁶⁴Ibid.

⁶⁵Fuller, William. *Strategy and Power in Russia 1600-1914*. The Free Press, New York 1992. S. 29.

khajlovitj (fader til Peter den Store), men tatarerne kæmpede efter helt andre principper, og en langsomt bevægende hær, afhængig af artilleri og forsyningsvogne, og som skulle bruge lang tid på at skifte formationer, var et let mål for de hurtige tatarer.⁶⁶

De grænsefæstninger, russerne forsøgte at etablere, blev et vigtigt led i forsvaret af Rusland, men ikke en decideret sikring, og de blev bygget relativt sent. Da Rusland begyndte at ekspandere igen fra midten af 1600-tallet, blev fæstninger mindre presserende. Særligt efter Peter den Stores sejr over svenskerne ved Poltava i 1709, var den umiddelbare trussel fra fjendtlige invasioner ikke nærværende, og russiske styrker gemte sig sjældent bag fæstningsmure.⁶⁷ Tatarerne på Krim forblev imidlertid både en militær trussel og strategisk udfordring helt indtil annekteringen af khana-tet i 1783, om end det vha. militære innovationer lykkedes at begrænse omfanget af deres plyndringer.⁶⁸ I stedet blev krigenes omdrejningspunkt for de russiske styrker til primært at være i felten og, efter en række osmanniske nederlag, at være centreret om tyrkisk kontrollerede forter.

Det Osmanniske Imperium havde i modsætning til russerne i Ukraine, en klart defineret grænse til sine fjendtlighedsindede naboer, primært defineret ved Østrig, Polen og Rusland, som var markeret af en kæde af stærke fæstninger, der i tilfælde af invasioner, udgjorde formidable forhindringer for en angribende hær. Denne kæde af befæstede forsvarslinjer var inkorporeret i de naturlige forsvarsværker, særligt Donau og Dnjepr, ved Sortehavets nordlige kyster, hvor fæstninger som Ochakov, Izmaíl, Akkirman, Kiliia og Jenikale blandt andre dominerede adgangsvejene til sultanens imperium.⁶⁹ Disse forter viste sig senere ikke i stand til at holde den russiske hær fra osmannisk territorium, da Pjotr Rumjantsev marcherede over Donau, men de brillerede dog i den egenskab, at bremse de russiske offensiver. For russerne så de tyrkiske fæstninger umiddelbart ud til at være uoverkommelige, og belejringer trak ud, men endte i mange tilfælde med meget klare sejre. Et af disse er slaget om den tyrkiske fæstning Izmaíl i slutningen af 1790. Izmaíl var et af de stærkest befæstede forter i Europa, beliggende strategisk ved Donau, hvor floden slår en bugt, i nutidens sydvestlige Ukraine.

⁶⁶Ibid.

⁶⁷Longworth, 306.

⁶⁸Davies 2016, 40.

⁶⁹Ibid. 28 og 38.

Izmaíl var symbolsk både for russerne og tyrkerne. Den anden tyrkiske krig(1787-63) var en reaktion fra den osmanniske sultan ovenpå nederlaget i den første tyrkiske krig (1768-74), hvor det Osmanniske Imperiums faldende magtstatus for alvor blev illustreret med en række spektakulære russiske sejre, hvor en historisk march over Donau fejede sultanens hære af slagmarken og truede Konstantinopel selv. Freden i Küçük Kainardji, en tyrkisk landsby i nutidens Ungarn, betød, at sultanen måtte give en række ydmygende indrømmelser til det Russiske Imperium. Bl.a. tilladelse til, at russiske handelsskibe måtte krydse Bosporus, hvormed tyrkisk hegemoni i Sortehavet ophørte, men nok så vigtigt blev sultanens strategisk vigtige vasalstat på Krim anerkendt som selvstændigt.⁷⁰ Det lille khanat havde tidligere voldt Rusland enorme problemer og var en hjørnesten i Osmannerrigets forsvarsstrategi imod Rusland. Den militære udvikling i Rusland i 1700-tallet og de deraf følgende militære succeser havde imidlertid begrænset khanatets økonomi, der var afhængig af slavehandel. Da khanatet ikke længere stod under sultanens beskyttelse, var det tydeligt for de fleste observatører, at khanatets dage formentligt ville være talte. I 1783 blev halvøen fredeligt annekteret og inkorporeret som en region i det Russiske Imperium.⁷¹ Sammenholdt med mange andre russiske provokationer mod det Osmanniske Imperiums magt og integritet, blev Krim bl.a. årsag til krigsudbruddet i 1787. Sultanen manglede oprejsning og vejrede hævn ovenpå nederlagene og ydmygelserne.

Krigen gik imidlertid dårligt for de osmanniske hære. Nederlag blev igen tyrkernes lod. Suvorov brillerede med sejrene ved landsbyen Fokshani og floden Rymnik, og desuden forsvaret ved fæstningen Kinburn, beliggende i Donaudeltaet, og hans navn blev snart sat i forbindelse med sejr for russerne, og nederlag for tyrkerne.⁷² Katarina selv var dog ikke selv begejstret for begivenhedernes udvikling. I Østrig døde hendes allierede, kejser Josef, og efterfølgeren Leopold trak sig hurtigt ud af krigen. Samtidigt erklærede Sverige krig i nord, og dermed var Rusland efterladt alene i en to-frontskrig. Katarina manglede en sejr, hvormed krigen mod sultanen kunne bringes til ende. Belejringen af Izmaíl havde på dette tidspunkt (december 1790) stået på i syv måneder uden resultat. Forsyningssituation for den russiske hær blev forværret for hver dag der gik. De mægtige mure

⁷⁰Davies 2016, 206.

⁷¹Ibid. 235.

⁷²Duffy, Christopher. *Russia's Military Way to the West. Origins and Nature of Russian Military Power 1700-1800*. Routledge & Kegan Paul, London 1981. S. 187.

havde en omkreds på over seks km og ingen umiddelbare svage punkter. Ud fra illustrationen i Longworth (side 169) ser fortet ud til at have form som en *trace italienne*, men der er ingen henvisning til, hvor illustrationen kommer fra, og det har ikke været muligt at indhente oplysninger andetsteds, så fortets struktur er for undertegnede endnu ukendt. Der ser dog ud til at være bred enighed om dets styrke,⁷³ så det kan altså ikke udelukkes, at have været et *trace italienne*. Efter mere end et halvt års belejring var der intet, der tydede på at Izmaíl ville overgive sig, og den generelle holdning blandt de, der brugte sommeren ved byen var, at den var og ville forblive uindtagelig. Men efter så lang en belejring kunne hæren ikke trække sig tilbage. Et tilbagetog ville gøre Rusland til grin i Europa, mens en sejr for tyrkerne ville betyde genoprettelse af deres tidligere magt. Meget stod derfor på spil.

Da Suvorov blev sat i spidsen for belejringen og fik frit lejde til at udføre den, som han ville, spildte han ikke tiden. Modsat sin forgænger var Suvorov opsat på at få ført belejringen til ende med en hurtig sejr. Efter intensiv træning af tropperne sendte Suvorov følgende meddelelse til kommandanten for Izmaíls garnison, Mehmet Pasha: *"I have arrived here with the army. 24 hours for deliberation – your will; my first shot – no will; storm - death. This I leave at your consideration."*⁷⁴ Såfremt garnisonen på 42.000 mand valgte, indenfor 24 timer, at overgive sig ville alle liv blive sparet og fæstningen blive overgivet på Mehmet Pashas betingelser. Hvis Suvorov ikke fik svar inden fristens udløb, ville et bombardement blive påbegyndt, og da ville Suvorov selv diktere en eventuel overgivelse. Såfremt Izmaíl stadig ikke overgav sig, var en storm uden nåde, alt hvad forsvarerne kunne forvente sig. Sin numeriske overlegenhed taget i betragtning, samt fæstningsværkernes styrke, var Mehmet Pashas endelige svar mere end selvtilidsfuldt: *"The Danube will stop still in its course, the heavens will fall into the earth before Ismail surrenders."*⁷⁵ Det efterfølgende slag udviklede sig til en massakre. Efter hårde kampe lykkedes det de russiske styrker at trænge over murene, hvor kampene fortsatte i gaderne. Suvorovs eksplicitte ordre lød, at hverken kristne eller ubevæbnede måtte myrdes, men kampene udviklede sig til udryddelse. Af de ca. 42.000 garnisonerede tropper, der befandt sig i Izmaíl, var kun godt 9.000 i live efter stormen. Suvorov mistede

⁷³Onacewicz, Wlodzimierz. *Empires by Conquest. Vol. I: Ninth Century-1905*. Hero Books, Fairfax, Virginia 1985. S. 158.

⁷⁴Citeret i Miakinkov, 32.

⁷⁵Longworth, 168.

omtrent en tredjedel af sine ca. 30.000 tropper.⁷⁶ Et af de blodigste slag i krigene mellem Rusland og Osmannerriget var afsluttet, den stærkeste grænsefæstning ved den osmanniske forsvarslinje ved Donau, var ryddet af vejen, og "... *one of the keys of the Ottoman empire*"⁷⁷ var sikret. På trods af at fredsslutningen først fandt sted i 1793, var de værste kampe ovre. Mindre træfninger fandt sted, men grundet truslen fra de vestlige naboer, havde Rusland ikke i sinde at indlede større offensiver ind i osmannisk territorium, sultanens styrker var svækkede, og Izmaíl var en effektiv afskrækkelse fra at forsøge at gå i offensiven igen.⁷⁸ Slaget var dermed en afgørende faktor for at få bragt krigen til ende.

Var Izmaíl særligt brutalt, og kunne russerne med fordel have gjort mere ud af, at spare indbyggernes liv og ikke overgive byen til plyndring, i tråd med oplysningstidens ånd? Svaret må, på trods af alle medmenneskelige forbehold, være nej. Selvom Izmaíl i forhold til samtidens standard var særligt ekstremt, så flugtede udførelsen af slaget og behandlingen af de besejrede med tidens militære skik, som bestod af "... *a regular procedure developed for surrendering fortresses with honour by means of the so called 'belle capitulations.'*"⁷⁹ Forsvarerne ville uhindret få lov at forlade byen, såfremt de accepterede en værdig kapitulation. Hvis ikke, blev byen, i tilfælde af sejr, overgivet til plyndring og voldtægt, for at godtgøre de angribende tropper for tab og smerte. Plyndring var og blev en fast integreret del af krigen, og man kan ikke på baggrund af stormen på Izmaíl konkludere, at den russiske hær var særligt blodtørstig el. lign. Både for officerer og menige var plyndring en vigtig del af felttogene, som supplement til deres gage. For sejrherren var plyndring den præmie, man havde hårdt tilkæmpet sig, og var et formidabelt middel til at opildne soldater forud for et slag og blev anset som fuldt ud legitimt.⁸⁰ Napoleons tropper i 1796 var ikkun opildnet til at erobre Norditalien af deres berømmelige general: "... *but because they [hoped] to carry at least half a dozen silverforks there the next day.*"⁸¹ Stormen på Izmaíl virker både blodig og frastødende, men afveg altså ikke fra samtidens standard. Derudover blev Izmaíl en væsentlig faktor i forhold til at afgøre krigen, og som sådan opfyldte det i princippet ideen om krig, som en legitim måde at

⁷⁶Miakinkov, 33. Onaciewicz, 158.

⁷⁷Duffy 1981, 188.

⁷⁸Onaciewicz, 159.

⁷⁹Crevel, van Martin. "Technology and War I: to 1945." I *The Oxford History of Modern War*. Red. Charles Townshend. Oxford University Press 2005. S. 212.

⁸⁰Englund, 38.

⁸¹Citeret i Fuller, 170.

afgøre stridigheder på, og der er ikke meget der tyder på, at Rusland eller Østeuropa i det hele taget afveg på dette parameter. *Vae victis* gjaldt endnu i Europa.

Der hvor Izmaíl muligvis adskiller sig andre afgørelser på belejringer, er måden den blev bragt til afgørelse på, og særligt bør den ledende personlighed tages i betragtning. Suvorov var en mand, der er blevet beskrevet som besat af hastighed.⁸² Der er flere årsager til dette. Suvorov kendte til de moralske faktorer for hurtighed, idet der i dette element også var overraskelse: "*The enemy reckons we're sixty miles away... Suddenly we're on him like a cloudburst. His head whirls. Attack!*"⁸³ Overraskelse udgjorde en moralsk gevinst i forhold til at besejre en fjende, og det opnåedes bedst med fart. Men på selve krigsskuepladsen herskede der også forhold, som nødvendiggjorde en hastig afgørelse. Afstandene var enorme. Tatarernes rytteri var godt tilpasset miljøet, men en hær, formet efter vestligt mønster, var naturligt langsommere end en hær af heste. Fra Kiev til Izmaíl er der næsten 600 km alene i fugleflugt, og over dobbelt så langt til centre som Moskva og Sankt Petersborg. Afstandene mellem slagmarkerne alene ville være nok til at få de fleste hære i samtiden til at falde fra hinanden som følge af sygdom og desertering.⁸⁴ Afstande var en enorm logistisk udfordring, og dets større afstande dets større blev udfordringen. Da Suvorov ankom til Izmaíl og overtog kommandoen sent i november, var han klar over hærens prekære situation. I over et halvt år havde belejringen varet, og den hidtilværende leder af belejringshæren havde tøvet med at angribe. Mange mænd var allerede gået til som følge af sygdom i det sumpede miljø, og som følge af mangel på fødevarer og rent vand.⁸⁵ Transporttiden mellem depoterne gjorde det svært at holde hæren forsynet, og vejen tilbage til barakker og depoter var meget lang. Selvom Krigsrådet havde anbefalet at ophæve belejringen, ville hærens situation ikke blive forbedret og alle tab hidtil ville være spildte, så Suvorov besluttede sig for en hurtig storm, inden vintervejret satte ind. Det var ekstremt hasarderet, da hans styrker var i markant undertal og i øvrigt udmattede efter den lange belejring. Normalt betragter man antal som afgørende for et slags udfald,⁸⁶ særligt når forsvareren kæmpede bag befæstede stillinger. Frederik den Store måtte trække

⁸²Longworth, 36.

⁸³Citeret i ibid. 219.

⁸⁴Rothenberg i Paret, 98.

⁸⁵Onacewicz, 158.

⁸⁶Damsholt, Tine. *Fædrelandskærlighed og borgerdyd. Patriotisk diskurs og militære reformer i Danmark i sidste del af 1700-tallet*. Museum Tusculanums Forlag, Københavns Universitet 2000. S. 261.

sig tilbage fra Böhmen da hans hær var ved at gå i opløsning, og tøvede med at storme forter,⁸⁷ men på trods af lignende udfordringer valgte Suvorov en storm, som følge af de herskende omstændigheder. Men han var også optaget af at begrænse egne tab. Følgende er et uddrag af korte noter af Suvorov forud for Italiensfelttoget i 1799: *"Don't lose time on sieges... We might detach a few corps of observation to keep up blockades, but it is better to take fortresses by outright assault – you lose fewer men in the long run."*⁸⁸

På samme vis udgjorde stormen på den polske befæstede forstad til Warszawa, Praga, et eksempel på, hvorledes Suvorov så på at begrænse tab som følge af krig. Praga blev kulminationen på et desperat polsk frigørelsesforsøg fra russisk og preussisk overherredømme i det, der var tilbage af landet efter Polens to første delinger. Under ledelse af Andrzej Tadeusz Kosciuszko rejste Warszawa sig i oprør mod udstationerede russiske tropper, der ydede "beskyttelse" af Katarinas marionetkonge, dræbte dem og tog de overlevende til fange. Historier om polsk tortur imod russiske soldater begyndte hurtigt at florere i den russiske hær.⁸⁹ Suvorov blev tilkaldt fra det sydlige Ukraine til Polen, for at slå oprøret ned, og efter en hidsig og determineret guerillakrig holdt de sidste oprørere til i Praga, den østlige forstad til Warszawa, beliggende på den modsatte bred af Vistula. Som ved Izmaíl blev Praga taget med storm, og endte i et blodbad.⁹⁰ Sammenlagt med Izmaíl og tidligere aktioner blev Suvorov skarpt kritiseret i den europæiske presse for barbari og unødvendige drab, men ligesom ved andre belejringer var hans egen logik klar: *"Europe says that I am a monster [...] but I would like to talk to people about this and ask them: is it not better to finish a war with the death of 7.000 people rather than to drag it on and kill 100.000?"*⁹¹ Som Longworth selv pointerer, var argumentet om Hiroshima ikke nyt.

I 1700-tallet var Europa optaget af at begrænse krigsførelsen, ikke i tid og rum, men i forhold til militære mål, idet man derved håbede at kunne nedbringe menneskelige og materielle omkostninger. Opfindsomme manøvrer blev dominerende for hærerne, der så vidt muligt søgte at undgå en konfrontation med gensidig udslettelse, og kontrol af nøglepositioner blev altafgørende for de

⁸⁷Rothenberg i Paret, 98

⁸⁸Duffy 1999, 31.

⁸⁹Longworth, 191.

⁹⁰Ibid. 204

⁹¹Citeret i ibid. 207.

strategiske dispositioner. Krig blev i virkeligheden reduceret til kamp om stillinger med det formål at forsøge at opnå stærke positioner, der svækkede fjenden. Dermed var felttog ofte meget statiske, idet fæstninger udgjorde omdrejningspunkt for felttog. Krigene blev så ofte udkæmpet fordi de ikke blev afgjort.⁹² I Østeuropa så forholdene anderledes ud, dels som følge af de geografiske forhold. Her var forter ikke mindre væsentlige end i Vesteuropa, men for russerne indebar en initiativrig og offensiv krigsførelse, at man ikke i ligeså høj grad benyttede dem, da krigene ikke var forsvarskrige, men angrebskrige. Men som i Vesteuropa udgjorde fæstningerne forhindringer, der nødvendigvis måtte overkommes, og krigene blev altså i mange tilfælde centreret omkring de tyrkiske grænsefæstninger. Dermed blev fæstninger ikke et redskab for de russiske hære, de blev et mål, en strategisk forhindring for det endelige mål, som allerede i første halvdel af 1700-tallet blev at smide tyrken ud af Europa og erobringen af Konstantinopel. Den tyskfødte ingeniør og, i russisk tjeneste general, Bukhard von Münnich, beskrev nemlig i 1736 sine planer for imperiets territoriale mål fra 1736 indtil 1739: *"In 1739 the flags and standards of Her Highness will be hoisted... where? In Constantinople."*⁹³ Hvor forterne i Europa var med til at begrænse krigene, var det i krigene mellem osmannerne og russerne ikke en begrænsning. Tværtimod var den militære kultur og logik blandt ledere som Suvorov den, at tabene på sigt ville blive begrænsede, når en krig blev hurtigt bragt til ende, også selvom det ville koste høje tabstal på egen side, som f.eks. ved Izmaíl. Viljen til at vinde en sejr har dermed haft indflydelse på villigheden til at ofre mandskab, men ikke ud fra en ligegyldighed overfor menneskeliv. Snarere som følge af en uvillighed til at spille menneskeliv på et felttog, der intet førte med sig. Det indvirkende på karakteren af felttogene, hvor overgivelse sjældent blev taberen forundt, hvorved tabstallene forblev ekstremt høje når de kæmpende hære stødte sammen, modsat i Vesteuropa. Clausewitz' senere formulering af udslettelsesslag gjorde sig dermed allerede gældende på den østeuropæiske krigsskueplads. De russiske militære mål taget i betragtning, samt gensidigt fjendtlige religiøse indstillinger russerne og osmannerne imellem, bidrog til, at krigsskuepladsen i Østeuropa udviklede sig mere distinkt i retning af, at krig ikke blev reduceret til at handle om fæstninger og byer.

⁹²Starkey, 7.

⁹³Davies 2011, 191.

Taktik og formationer

Russisk militær tænkning var stærkt influeret af de vesteuropæiske teoretikere. Den kejserlige hær var formet efter europæisk mønster indtil syvårskrigen, og endda stærkt influeret af Preussen. Ikke desto mindre har den russiske hær været udskældt for både barbarisme og mangel på disciplin, og samtidig af andre blevet udråbt som særligt distinkt i forhold til andre hære, og taktisk overlegen sine europæiske modstykker. Denne dikotomi er usammenhængende, og det er formålet med dette kapitel, at udrede, hvordan den russiske hær distingverede sig fra de vesteuropæiske hære hvad angår taktiske manøvrer såvel som fleksibilitet samt hvordan man så på forholdet mellem ildkraft og chokangreb med bajonetter.

Peter I's store reformering af den russiske hær lægger som oftest grund til idéen om, at vestliggørelsen af Rusland i almindelighed, og militæret i særdeleshed, blev påbegyndt i starten af 1700-tallet efter det næsten katastrofale nederlag ved Narva til den svenske hær i 1700.⁹⁴ Holdningen er vedholdende fordi, de største og mest omvæltende forandringer sås i løbet af hans regeringsperiode indtil 1725, hvor Peter med kraftanstrengelser forsøgte at vende Rusland fra øst mod vest. Nyere vestlig forskning er imidlertid begyndt i højere grad at pege på Peters forgænger, faderen Aleksej, som ophavsmand til vestliggørelsen af russisk militær. Philip Longworth kan vel sagtens betragtes som en af banemændene i dette brud med historietraditionen, da han, i sin biografi af Aleksej, viser, at han var optaget af moderniteten i Vesten, og rekrutterede vestlige officerer til hæren samt fik oversat eksercitsmanualer og andet materiale fra eksempelvis tysk til russisk.⁹⁵ Michael C. Paul pointerer selv, at i de foregående halvtreds år inden Peters regeringstid, blev en række meget væsentlige innovationer udført, som senere dannede det grundlag, Peter arbejdede ud fra.⁹⁶ Der er imidlertid forhold der peger på, at Ruslands skuen mod vest ikke er at opspore et decideret årstal på. Nærværende afhandling har ikke til formål at udrede Ruslands militære oprindelse, men det er værd at bemærke, at den russiske historiker, Aleksandr Filjushkin, skriver, at skydevåben i Rusland under Ivan IV's regeringstid (der sluttede i 1584) ikke var et populært våben, da hovedfjenden i de fleste tilfælde var tatarhorder fra Krim, Kazan og Nogajsteppen. Først da

⁹⁴Hughes, Lindsey. *Russia in the Age of Peter the Great*. Yale University Press, London 1998. S. 26.

⁹⁵Se Longworth, Philip. *Alexis. Tsar of all the Russias*. Secker & Warburg, London 1984.

⁹⁶Paul, Michael C. "The Military Revolution in Russia, 1550-1682." I *The Journal of Military History*, vol. 68, No. 1, 2004. S. 10-11.

Ivans krige involverede vestlige hære fra Polen, blev skydevåben anset som nødvendige, og de første strelets regiment (fra udtrykket *streljat*, at skyde) blev oprettet.⁹⁷ I øvrigt blev vestlige ingeniører og specialiserede eksperter indenfor artilleri ivrigt inviteret til Rusland i tiderne før Ivan IV.⁹⁸ Dermed har vestlig påvirkning på russiske hære altså set sit ophav langt tidligere end det typisk antages.

Dog er det også på sin plads at pointere, at en militær revolution, som den der fandt sted i Europa, ikke fandt sted i Rusland, men hvad der til gengæld er værd at bemærke er, at Ruslands udvikling har fulgt de samme principper, som dem i Vesteuropa. I Rusland blev professionelle hære ikke oprettet før Peter I, med undtagelse af førnævnte streletsere, der fungerede som en livgarde i Moskva og andre byer. I stedet fortsatte traditionen med feudale riddere, der armerede sig på egen bekostning og kæmpede, når tsaren befalede det. Uagtet sociale klasser i det moskovitiske system, var alle som én i lige høj grad tsarens simple "slaver."⁹⁹ Den militære revolution i Vesteuropa gjorde op med disse tendenser, og derfor bliver vestliggørelsen af Ruslands militær oftest tilskrevet Peter, eller som jeg her også har fremhævet, Peters fader, Aleksej. Hvad der er væsentligt at holde sig for øje er, at Rusland i århundreder har været nødt til at tilpasse sig den militære geografi og kultur fra to forskellige kulturelle dele af Europa. De aggressive og meget mobile tatarhorder på stepperne i Ukraine, og de polsk-litauiske styrker samt de svenske, formet efter vestlige modeller med artilleri og forsyningsvogne. Det har affødt, at den russiske hær med tiden tillærte sig at kæmpe som en hybrid mellem disse diametralt modsatte systemer.

At Aleksej har haft en stor indflydelse på vestliggørelsen af hæren synes tydeliggjort på baggrund af de to felttog imod krimtatarerne i 1687 og 1689. I det første af de to marcherede Vasilij Golitsyn, som havde kommandoen over styrkerne, fra Moskva mod Perekoplinjen, der forsvarede adgangsvejene ind til Krim. Med sig havde han ca. 100.000 mand og et gigantisk vogntog til forsyninger, men mistede så mange som 30.000 tropper uden at have mødt fjenden, som en følge af sult og tørst på marchen mod Krim, bl.a. fordi hæren bevægede sig utroligt langsomt.¹⁰⁰ Uden at komme i nærheden af Krim vendte hæren om og marcherede hjem. Felttoget blev en kæmpe fia-

⁹⁷Filjushkin, 17.

⁹⁸Ibid. 39.

⁹⁹Ibid. 23.

¹⁰⁰Fuller, 18.

sko. I 1689 forsøgte han igen. Med sig havde han 113.000 mand, 700 artilleripjecer og igen et stort vogntog. Denne gang blev hæren angrebet undervejs af en stor hær af taterrytteri, der påførte Golitsyns hær store tab. Vha. artilleriet lykkedes det at drive rytterne væk, men de trak sig kun så langt tilbage, at de kom udenfor artilleriets rækkevidde, og lagde en ring om hæren, så fouragering og søgen efter vand blev næsten umuligt. Hæren fortsatte imidlertid sin march mod Perekop, men tropperne var blevet så udmattede, at Golitsyn ikke mente det forsvarligt at lave en belejring, og vendte igen om, endnu en gang med store tab, men uden resultater.¹⁰¹ Den væsentligste årsag til disse to fiaskoer skal ses som en kombination af flere forhold. Den næsten ubeboede steppe, der strakte sig over mange hundreder kilometer, betød at hæren måtte medbringe et fantastisk antal vogne til forsyninger, hvilket mindskede marchhastigheden markant, til omtrent 10 km om dagen.¹⁰² Den egentlige årsag var imidlertid nok så vigtigt en følge af hærens sammensætning af infanteri, som var overvældende i forhold til de geografiske og klimatiske forhold. Sammensætningen af hæren på denne måde skyldtes vestliggørelsen af hæren, som var formet efter europæiske modeller på baggrund af den militære revolution, hvilket betød, at kavaleri var nedprioriteret. Til gengæld lagde man højere vægt på fodfolk og ikke mindst artilleri. Artilleri er dog meget tungt og mindsker en hærs mobilitet markant, både som følge af kanonernes vægt og som følge af, at de var afhængige af vældige mængder krudt og projektiler, som skulle transporteres med vogne. Således blev hæren altså immobil i et miljø uden ret meget vand og uden særlig megen kultivering, hvor det var vigtigt at kunne nå frem til vandhuller el.lign. inden tatarerne nåede frem og forgiftede brøndene og brændte steppegræsset af.¹⁰³

På trods af disse fiaskoer blev militæret ikke omreformeret til steppekrig, men som en følge af Golitsyns felttog rejste Peter sig og tog magten i Moskva.¹⁰⁴ På baggrund af de to fejlslagne felttog reformerede Peter militæret, for bedre at være i stand til at imødegå Ruslands potentielle fjender. Som tilfældet var med den militære revolution, gjorde Peter det ikke ud fra en forestilling om, at det ville garantere sejre, men fordi, det var nødvendigt ikke at være sat tilbage i forhold til rivaliserende stater, hvilket blev tydeliggjort efter slaget ved Narva 1700. Peter formede de væbnede

¹⁰¹Onacewicz, 84.

¹⁰²Fuller, 18.

¹⁰³Ibid.

¹⁰⁴Hughes, 10-11.

styrker i endnu højere grad efter vestligt mønster, og lagde stor vægt på artilleri og fæstninger.¹⁰⁵ Efter Peters død fortsatte vestliggørelsen efter inspiration fra nogle af Vestens fremmeste teoretikere og, som nævnt tidligere, efter preussisk model. Men hvordan så den vestlige model egentligt ud?

En af følgerne af den militære revolution var innovation af skydevåbnet. Tendensen efter midten af 1600-tallet blev udviklingen af infanteriet, der efterhånden blev mere målrettet ildkraft frem for chokeffekt. Det skyldtes, at infanteristens væsentligste våben blev en nogenlunde pålidelig musket med flintelås, der med sine fem kilo var relativt let at håndtere, og skulle ikke affyres vha. et gaffelformet stativ, som tidligere skydevåben. Den var mere pålidelig end luntemusketten, idet den kunne lades relativt hurtigt, omtrent to skud i minuttet for en veltrænet infanterist, og den fungerede bedre i regnvejr, men forårsagede dog fejltænding ved ca. hvert niende skud.¹⁰⁶ Som følge af, at den var glatløbet, manglede den præcision. Typisk regnede man kun med at forårsage én tilskadekommen ud af 250-400 skud, hvor slaget ved Malplaquet 1709 stikker ud fra den tendens, da der her i et tilfælde blev dræbt én mand for hvert femtende skud,¹⁰⁷ mens en fjerdedel af de engelske tab skyldtes fransk musketild.¹⁰⁸ Det, at musketten var upræcis måtte man dels overkomme ved at mindske distancen til fjenden, ca. 100 meter for en relativt effektiv distance, helst under det halve af denne distance for at kunne sigte effektivt, og dels vha. disciplinering. Det var særligt vigtigt at kunne koncentrere megen ildkraft på én gang, hvorfor soldaterne blev trænet i at skyde hurtigt uden tid til at sigte. Det krævede stor disciplin af tropperne, at vente på, at fjenden var indenfor den rette distance. Moralen faldt drastisk desto tættere fjendtlige tropper nærmede sig, og derfor blev der ofte åbnet ild på den dobbelte afstand end det tilforladelige, hvilket betød, at musketild ofte var ineffektivt.¹⁰⁹

For at overkomme nogle af problemerne med muskettens begrænsninger blev det essentielt at maksimere ildkraften, hvorfor hærene blev opstillet i linjer frem for kolonner. Pikenererne marcherede som regel i kolonne, men med ildkraftens gradvist stigende indflydelse blev kolonnen til

¹⁰⁵Fuller, 66.

¹⁰⁶Englund, 99.

¹⁰⁷Wilson, 91.

¹⁰⁸Whitman, 58.

¹⁰⁹Wilson, 91.

stadighed et sjældnere syn på slagmarkerne. Gradvis blev linjerne længere og længere, idet der ikke på samme måde var behov for dybde i gelederne. Tværtimod ansås det for væsentligt, at flere kunne skyde på én gang, og derfor blev linjerne strakt ud, så gelederne blev reduceret fra fem-seks mands dybde, til kun at være typisk tre mand dyb.¹¹⁰ Lineær krigsførelse blev altså distinkt for 1700-tallet, særligt da ringbajonetten blev indført, således at infanteri både kunne levere ildkraft såvel som chokangreb.

Selvom chokangreb i løbet af 1700-tallet blev udfaset, var der imidlertid nogle, der vedblev at fastholde chokeffektens karakteregenskaber. Heriblandt var både Sveriges krigerkonge Karl XII samt den franske soldat og militærforfatter Jean-Charles de Folard. Den svenske hær var som en følge af trediveårskrigen blevet organiseret i det såkaldte *indelningsverk*, et system, hvor soldater løbende blev rekrutteret og underholdt af provinserne (dog kun i det svenske moderland). Det betød, at Sverige allerede tidligt fik en professionelt stående hær, hvilket gav mulighed for mere og bedre træning, og det skabte det nødvendige fundament for Karl XII's innovative måde at føre krig på.¹¹¹ Mere konkret betød det, at de svenske tropper i højere grad blev befriet for de taktiske formaliteter linjetaktikken ofte foreskrev i Europa, og derfor skiftede mellem kolonner for chokangreb, de såkaldte *gå-på* angreb, og ildkraft i linjer.¹¹² Den effektive træning, svenskerne fik, betød højere moral og højere disciplin, og de blev dermed i stand til at kæmpe som forholdene fordrede. Derfor kunne de effektivt kæmpe i ildkamp med musketter, og lave *gå-på* angreb med håndgemæng til følge, undertiden en kombination af disse,¹¹³ ofte meget succesfuldt.

På samme måde anså Folard kolonner og bajonetangreb som en af de mest effektive komponenter i krigsførelsen. Folard var soldat af sin tid, hvor pikenertropper stadig var signifikant. Han kæmpede med Karl XII's hær i den Store Nordiske Krig og var inspireret af de klassiske forfattere, specielt Polybios, hvis modeller reflekterede Folards egne systemer, der lagde særlig vægt på chokangreb fremfor ildkraft. Som følge af ovenstående er Folard ofte blevet beskyldt for at ville tilbagerulle den militære revolution.¹¹⁴ Folard var en af de første europæiske tænkere, der søgte

¹¹⁰Ibid. 90.

¹¹¹Davis 2011, 53.

¹¹²Ibid.

¹¹³Se Fuller, 67.

¹¹⁴Starkey, 34-35.

at gøre krig til en videnskab, og søgte at udrede en række generelle principper bag en succesfuldt udført krig. I sin beundring af Grækenland og Rom mente han, at den klassiske verden kunne tjene som inspiration for de moderne hære.¹¹⁵ Antikkens falanx blev til Folards kolonne. Kolonner, mente Folard, var langt mere fleksible og manøvreedygtige end linjer.¹¹⁶ Idet han var opmærksom på muskettens begrænsninger, det faktum, at den ikke kunne sigtes med som følge af, at den var upræcis, og med udgangspunkt i psykologiske faktorer, var Folard overbevist om, at chokangreb havde en stor moralsk effekt for de angribende tropper, såvel som en tilsvarende negativ påvirkning på de forsvarende, og mente, at ved at efterligne de svenske *gå-på* angreb, kunne man løsne op for krig og den statiske måde, krig havde udviklet sig til at blive.

Som allerede nævnt var Frederik den Store fortaler for det, der senere er blevet kaldt "blitzkrieg." Frederik så imidlertid ikke op til Folards kolonner og chokangreb. Snarere repræsenterede den preussiske konge århundredets fascination for ildkraft. Modsat Folard, der forsøgte at udrede universelle principper for sejr, mente Frederik, at udfaldet af et slag afhang af for mange tilfældigheder, der ikke kunne kontrolleres, hvilket stod i grel modsætning til den jerndisciplin, han selv var tilhænger af.¹¹⁷ Derfor favoriserede han også at kæmpe i den gængse orden, med infanteriet stillet op i linjer, tre geledder dybe, og trænet tilstrækkeligt mekanisk således, at ét geled skød, mens de to andre var i færd med at lade musketten. Frederik var ikke modstander af kolonnen. Hans måde at anvende kolonner på afspejlede til gengæld hans generelle tanker om fordelene ved mobil krigsførelse, idet kolonnerne ved en hurtig bevægelse kunne præsentere en linje, der var klar til at affyre.¹¹⁸ I samme stil udviklede Frederiks hær ligeledes det såkaldte hestetrukne artilleri, der var meget mobilt og hurtigt kunne omplaceres på vitale punkter på slagmarken, for vha. ildkraft at skabe et gennembrud i fjendens linje.¹¹⁹

Ovenstående model for opstillingen af en hær forud for et slag kendetegnes ofte ved det såkaldte cordon system. En taktisk cordon bestod af to parallelle linjer med omtrent 150 meters mellemrum, hvor kavaleri var placeret på flankerne af hver linje, med artilleri placeret i baggrunden på

¹¹⁵Ibid.

¹¹⁶Ibid. 36.

¹¹⁷Palmer, 103.

¹¹⁸Ibid. 99.

¹¹⁹Ibid. 101.

højdedrag.¹²⁰ Dette system afveg hverken Frederik eller andre hære fra i 1700-tallet. I stedet forekom der visse variationer. Frederik, eksempelvis yndede at opstille sin hær i en skrå vinkel ind mod fjendens hær, for at angribe denne i flanken, den karakteristiske "oblique orden."¹²¹ På denne måde kunne hæren, selv i undertal, potentielt oprulle hele den fjendtlige styrke med minimale tab, idet kun en mindre del af sin egen hær kom i aktion, og i tilfælde af et nederlag, kunne den yderste flanke, der var vendt væk fra fjenden, manøvrere ind og dække den modsatte flanke, så retræten ikke blev til en flugt, som opløste hæren.¹²² En taktisk genistreg, fristes man næsten til at sige. Det er ikke uden grund, at mange søgte at kopiere den preussiske model i perioden. De markante sejre, udført på Frederiks karakteristiske facon, fascinerede Europa. Også Rusland.

Dog var det ikke Preussen, der opfandt cordonen. Som sådan var den et system, der fandt sin udbredelse i slutningen af 1600-tallet, og var udbredt over hele Europa.¹²³ Slaget ved Poltava (1709) mellem Sverige og Rusland blev udkæmpet efter en klassisk cordon, hvor Peters hær vandt en knusende sejr over svenskerne.¹²⁴ Lineærtaktikken vedblev at være standarden i den russiske hær op igennem 1700-tallet. I syvårskrigen imødegik russiske linjer preussiske linjer med musketild, og det havde stor moralsk effekt på de preussiske tropper. Europa fik her for første gang øjnene op for de russiske infanterister: *"... the Russians were then little known... 'tis no wonder the Prussian general should think his troops superior to theirs... But experience has proved, that the Russian infantry is far superior to any in Europe..."*¹²⁵ Ved slaget ved Zorndorf fik de russiske infanterister flere rosende ord med sig:

*"... the extraordinary steadiness and intrepidity of the Russians on this occasion is not to be described; it surpassed everything that one has heard of the bravest troops. Although the Prussian balls mowed down whole ranks, yet not a man discovered any symptoms of unsteadiness, or inclination to give way..."*¹²⁶

¹²⁰Kalistratov, A. I. "Development of Russian Military Art in the 17th-19th Centuries." I *Military Thought* 2009 vol. 18. S. 70. Miakinkov, 34, har desuden en udmærket model af en cordon.

¹²¹Palmer, 103.

¹²²Ibid.

¹²³Miakinkov, 34.

¹²⁴Se Englund, 163.

¹²⁵Citeret i Duffy 1981, 80.

¹²⁶Citeret i ibid. 89.

Den russiske taktik afspejlede den preussiske hær, og på trods af at den preussiske hær lykkedes med at omgå den russiske flanke og skabe uorden, lykkedes det at bevare disciplinen og ordenen. De russiske troppers stædighed imponerede preusserne til stadighed: *"... even a shot through the body was often not sufficient to bring them to the ground. The Prussians were therefore left no alternative but to hack down anyone who refused to give way."*¹²⁷ De russiske troppers disciplin matchede de preussiske, og skudvekslinger blev besvaret med salvoer: *"As the sun was setting a final outburst of Russian fire showered the Prussian ranks so thickly that it seemed as if they were being pelted with peas, and the ground was left littered with bullets."*¹²⁸ Frederik den Store udbrød efter slaget ved Zorndorf: *"It is easier to kill these Russians to the last man than conquer them."*¹²⁹ Den britiske diplomat William Richardson kunne slutteligt i 1769 tilføje: *"I need not to inform you that the Russian army is reckoned inferior to none in Europe."*¹³⁰ Der er altså ingen tvivl om, at den russiske hær kæmpede efter de samme principper og med de samme våben nøjagtigt efter en vestlig model. En kadetskole blev endda omorganiseret for at kunne efterligne både de danske og preussiske *Ritterakademier*,¹³¹ hvorfor vi kan slå fast, at den russiske hær på dette parameter ikke har afvejet fra det øvrige Europa. Tværtimod søgte det militære etablissement på alle væsentlige parametre at efterligne Vesteuropæisk praksis, og hæren matchede den preussiske hær i disciplin, og ifølge visse observatører viste de russiske tropper sig endda deres europæiske modstykker overlegne i både mod og stålfasthed. Dermed varierer Rusland altså ikke stærkt fra de vesteuropæiske tendenser, men som konsekvens af de kontinuerlige krige mod Krimtatarerne og osmanerne efter Peters død og op til syvårskrigen (1756-63) blev de russiske hære nødt til at imødegå de stærke hestetropper med innovative metoder.

Karréer og kolonner – Rumjantsev og Suvorovs taktiske innovationer

Lineartaktikken og cordon systemet var som sådan mestendels effektivt mod tropper, der kæmpede efter samme principper, som Rusland oplevede i syvårskrigen. Steppekrigene havde derimod en markant anderledes karakter. Tatarerne kæmpede udelukkende til hest, uden artilleri, og de osmanniske hære var, på trods af stærk repræsentation af infanteri, stadigvæk en meget mobil

¹²⁷Citeret i ibid. 90.

¹²⁸Citeret i ibid.

¹²⁹Citeret i Fuller, 169.

¹³⁰Citeret i ibid.

¹³¹Davis 2016, 92.

hær med vældige kavaleristyrker.¹³² Under de to felttog til Krim i 1687 og 1689 havde Vasilij Golitsyn formet sin hær i en enorm rektangulær formation, en karré, der fyldte et overfladeareal på omtrent 5,5 kvadratkilometer,¹³³ for at kunne imødegå tatarrytterne. Senere i 1700-tallet blev disse enorme karréer brudt op til fordel for mindre taktiske enheder, der kunne operere individuelt og fungere som taktisk støtte for hinanden. Pjotr Rumjantsev, en af Ruslands første og største militære teoretikere såvel som praktiker,¹³⁴ eksperimenterede med karréformationer i syvårskrigen, og gik efterfølgende til angreb mod cordon taktikkens grundprincipper. Problemet med cordonen var, at den hovedsageligt var en defensive formation, der søgte at udgøre en solid mur, så vidt muligt uden svagheder, ved at placere artilleri og kavaleri på flankerne, så de udgjorde meget farlige mål for et angreb, mens centrum var forstærket af to linjer infanteri. Cordonen udgjorde en defensiv foranstaltning for generaler, der forsøgte at dække flest mulige svage punkter i hæren, for at minimere faren for at blive angrebet i flanken eller ryggen.¹³⁵ Faren var imidlertid, at denne linje, strukket udover mange kilometer, var sårbar overfor et koncentreret angreb, idet hæren ville være alt for spredt til at den kunne yde bistand til en hårdt presset sektion. Praktisk erfaring ledte Rumjantsev til at blive skeptisk overfor de accepterede vestlige modeller. Om end han var dybt engageret i de nyeste militære innovationer og videnskab i almindelighed, lærte syvårskrigen ham, at den preussiske formalisme havde sine begrænsninger. Han bemærkede i 1768 til Krigskollegiet i Sankt Petersborg, at *"... in an attempt to cover vast land with small number of troops, the forces were spread in thin, which in the case of the enemy attack could not present a solid cordon."*¹³⁶ Et af grundelementer i den vesteuropæiske tankegang var bevarelsen af menneskeliv, at holde hæren intakt, hvilket opnåedes igennem begrænsede krige med begrænsede mål, og deraf blev krig statisk og overvejende defensiv. I denne henseende var cordonen en ideel kampformation. Rumjantsev var imidlertid en soldat, der ligesom Folard troede på offensiven som et moralsk våben, der gav en taktisk fordel på slagmarken.¹³⁷ Derfor kunne Rumjantsev heller ikke bruge cordonen i sine krige. Til gengæld var han opmærksom på, cordonens svagheder. Ved at koncentrere et

¹³²Ibid. 22.

¹³³Fuller, 18.

¹³⁴Kalistratov, 74.

¹³⁵Longworth 1965, 308-9.

¹³⁶Citeret i Miakinkov, 49.

¹³⁷Duffy 1981, 169.

angreb ét sted på fjendens linje kunne de langt udstrakte fjendtlige linjer ikke nå hinanden til undsætning, og hæren kunne destrueres stykvis.

Hans offensive tilgang blev i øvrigt også tydeliggjort da han i 1768 var på vej i krig mod Osmanneriget. I et brev til Nikita Panin udtrykte han nemlig sine tvivl overfor den såkaldte *Chevaux de frise*: "*I must confess that some able generals hold that they seem to be an unnecessary burden for the soldiers, and cause more trouble than they are worth.*"¹³⁸ En *Chevaux de frise* var et forsvarsredskab mod kavaleri, der var lavet i træ med adskillige lange spidser, der stak ud fra centrum, for at forhindre heste i at løbe infanteri over ende. De var tunge, men sikrede ustøttet infanteri imod heste.¹³⁹ Men defensiv som en *Chevaux de frise* var, var Rumjantsev ikke tilhænger af dem, da de ligeledes mindskede mobiliteten, som var afgørende for et initiativrigt angreb: "*They are a shield for cowards, but an obstacle for great men.*"¹⁴⁰ I stedet var Rumjantsev stærk tilhænger af ildkraft i forsvaret mod kavaleri. Den eneste defensive foranstaltning skulle være infanteri opstillet i karréer. Fordelen ved denne formation udmærkede sig i, at de også kunne anvendes offensivt, og *Chevaux de frise* forsvandt efterfølgende helt fra de russiske hære.¹⁴¹

De efterfølgende sejre, Rumjantsev vandt i den russisk-tyrkiske krig 1768-74, blev udkæmpet med kampformationer i rektangulære karréer fremfor linjer. Men modsat Golitsyns felttog i 1680'erne, der bestod af én enorm karré, som Rumjantsev anså for at retardere mobiliteten,¹⁴² var hæren splittet op i flere karréer, der kunne angribe fjenden fra flere retninger, men var opstillet i et mønster, og marcherede indenfor en distance, der gjorde det muligt, at de kunne støtte hinanden, samtidig med, at de opererede individuelt.¹⁴³ Derudover havde et andet våben, der var i fremgang, set dagens lys: let infanteri. Æren for oprindelsen til det lette infanteri tildeles som oftest den amerikanske uafhængighedskrig, hvor mange franske officerer, der senere kæmpede i de franske revolutionskrige, havde været med i kampene i Amerika, og tog deres erfaringer med sig hjem, hvilket betød, at Europa gradvist brød med de tætpakkede linjer, mens udbredelsen af let infanteri, kendt som *tirailleurs*, *voltigeurs*, *skirmishers*, og på russisk *jäger*, mens vi på dansk kalder dem

¹³⁸Ibid. 171.

¹³⁹Englund, 98.

¹⁴⁰Davis 2016, 140.

¹⁴¹Duffy 1981, 172.

¹⁴²Davis 2016, 140.

¹⁴³Duffy 1981, 170.

blænkere og jægersoldater, tilskrives særligt Napoleon.¹⁴⁴ Den forestilling er der dog blevet gjort op med i nyere forskning, idet der ikke umiddelbart er evidens for at Amerika eksporterede tendensen. Allerhøjest styrkede de, ifølge Jeremy Black, en igangværende tendens.¹⁴⁵ Under alle omstændigheder var tendensen den samme i Rusland. Her sås en gradvis udvikling af *jägers* fra syvårskrigen, der blev trænet til at kæmpe i åben formation og sigte individuelt, og i højere grad operere selvstændigt.¹⁴⁶ Disse *jägers* blev en integreret del af Rumjantsevs karréer, der fungerede som mobil støtte til enhederne mellem karréerne, sammen med kavaleriet. Med disse karréer marcherede han i krig mod de langt overtallige osmanniske hære, og besejrede dem.

Rumjantsevs indflydelse på hæren fremadrettet manifesterede sig særligt i den lidt yngre soldat, Aleksandr Suvorov, der i høj grad tog idéen om mobil krigsførelse til sig. Selvom han ikke tillærte sig den af Rumjantsev, blev Suvorov dog på samme måde influeret af egne erfaringer. På et tidligt tidspunkt i sin karriere lærte han vigtigheden af slagkraft og hurtighed, hvilket ofte var en vigtig kompagnon til overraskelse. Som officer i det lette kavaleri i syvårskrigen viste han sin offensive tilgang, og blev beskrevet som "*... swift in reconnaissance, daring in battle and cold-blooded in danger.*"¹⁴⁷ Med 60 kosakker angreb han 100 preussiske husarer og slog dem på flugt. Ved en anden lejlighed skal han have svaret en kosak, der påpegede, om ikke det var en ide at finde ud af fjendens antal, før der blev angrebet, "*Why? We came here to beat them, not to count them!*"¹⁴⁸ Overraskelse og determineret vilje blev et stærkt våben for Suvorov.

Denne vilje pålagde han tropperne under sin egen kommando, og forsøgte at overføre den til det generelle militære etablissement, men grundet sin mærkværdige personlighed, der afskyede samtidens sociale normer, opnåede han aldrig den samme indflydelse på hæren som Rumjantsev. Derfor blev hans metoder ofte anset som bemærkelsesværdigt excentriske, men de fungerede overraskende godt. Eksempelvis var Suvorov ligesom Folard overbevist om bajonettens værdi som et stikvåben, der vakte en kampånd, som tog modet fra fjenden. Idet han var opmærksom på muskettens svagheder, instruerede han soldaterne i at skyde sparsomt, men præcist. Særligt er Su-

¹⁴⁴Damsholt, 259-61.

¹⁴⁵Ibid.

¹⁴⁶Davis 2016, 140.

¹⁴⁷Citeret i Longworth, 26.

¹⁴⁸Citeret i ibid. 27.

vorov blevet noteret for sit kække udtryk: *"The bullet's a fool, the bayonet's a fine lad."*¹⁴⁹ Grundet muskettens lave præcision anså han den for et sekundært våben i forhold til bajonetten, der i hænderne på en veltrænet soldat aldrig missede.

Som nævnt i forskningsdiskussionen har blandt andre Günther Rothenberg påpeget, at Suvorovs taktiske grundlag hvilede på et meget forældet princip, og kun fungerede, når han ikke kæmpede mod teknologisk avancerede fjender, som eksempelvis franskmændene. *"Suvorov's reputation rested on his victories over the poorly disciplined and rather backward forces of the Ottoman Empire and Poland, and at that was much inflated. His strategy was primitive, calling for an attack on the enemy wherever he was found, and his tactics, based on the cult of the bayonet, were outdated and wasteful when delivered against troops relying on fire."*¹⁵⁰ Dette syn repræsenterer imidlertid tidens fascination af ildkraft.

Det er sandt, at Suvorov ikke lod tid spille med at lade sin hær opstille i formation, men foretrak at sende sine styrker i kamp lige på, som det svenske *gå-på* angreb. Det er dog i højere grad udtryk for en elitær holdning til teknologi, der fordrer Rothenbergs syn på Suvorovs taktik. Suvorov ønskede ikke at give fjenden tid til at organisere sine tropper, idet han vidste, at tidens tendens hældte til de rigide systemer som cordonen, og den ville nemt bryde sammen med et dygtigt udført overraskelsesangreb. Suvorov vedblev at foretrække hurtighed frem for ildkraft. Dette var i direkte modstrid med Frederik den Store, der lod den østrigske hær ved Mollwitz undslippe et sådant kaos. Suvorov var ligesom Rumjantsev stor modstander af cordon taktikken, og foretrak at koncentrere styrkerne på et enkelt punkt, frem for at lade hæren stille op i en lang linje.¹⁵¹ Der er ingen tvivl om at Suvorovs idé om bajonetten også har sin indflydelse fra kampene mod tyrkerne, men det skyldtes ligeså meget krigens omstændigheder imod osmannerne som den teknologiske begrænsning, forlademusketten udgjorde: *"Keep a bullet in the barrel. If three should run at you bayonet the first, shoot the second and lay out the third with your bayonet. This isn't common but*

¹⁴⁹Citeret i Menning, Bruce W. "Train Hard, Fight Easy. The Legacy of A. V. Suvorov and His 'Art of Victory'." *Air & Space Power Chronicles* 1986.

<http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/aureview/1986/nov-dec/menning.html>. Konsulteret 12/5 2017.

¹⁵⁰Rothenberg 1982, 58.

¹⁵¹Longworth, 308.

you haven't time to reload..."¹⁵² Dermed var Suvorovs syn på muskettens ildkraft ikke primitivt, men snarere realistisk i forhold til omstændighederne. De osmanniske hæres angreb var som regel kraftfulde og mangetallige, og almindelig musketild, afgivet i linjer ville hurtigt blive løbet over ende. Derfor fandt karréer også sin udbredelse som almindelig kampformation i Rumjantsevs og Suvorovs hære. Masseangreb med infanteri og kavaleri kunne kun imødegås med nærkamp fordi der ikke var tid til at affyre våbnet mere end en enkelt gang, og i modsat fald ville en forøgelse af skudhastigheden medføre en væsentligt nedsat træfsikkerhed. Før syvårskrigen lagde den russiske hær stor vægt på ildkraft på bekostning af choktaktik, men en øvelse, udført af Kiev füsilieregiment, viste, at ud af 2709 affyrede projektiler havde kun 691 truffet en del af målet.¹⁵³ Suvorovs præference for bajonetten skal dog ikke tolkes som, at han afviste musketten som et effektivt våben. Tværtimod sagde han: *"Infantry fire leads to victory."*¹⁵⁴ Ligeledes beordrede han sine soldater at medbringe 100 patroner hver til krigene på stepperne.¹⁵⁵ At påstå, at Suvorov startede en bajonetskult er forfæjlet og misvisende.

Det er imidlertid en typisk antagelse for de fleste af vestlig observans, at de russiske tropper var både udisciplinerede og ustyrlige. Således lyder eksempelvis en dansk karakteristik: *"Til stormende Angreb hører rigtignok rasende Folk, følgelig er dertil ingen bedre skikket end de som af Revolutionens Aand ere opflammede, samt berusede Tyrker og Russer."*¹⁵⁶ Citatet efterlader ingen flatterende bemærkninger om de russiske tropper, men i princippet heller ikke af de franske, der sammenlignes med både russerne og osmannerne. Men hvordan klarerede de russiske taktikker sig så imod revolutionens tropper?

Det er karakteristisk for Suvorovs pragmatiske tilgang til krig, at han på trods af sine faste principper ikke hengav sig til dogmer om deres ufejlbarlighed, idet Suvorov var bevidst om, at de taktiske dispositioner måtte tilpasses i forhold til forskellige fjender. Imod osmannerne var karréerne udgangspunkt, mens de øvrige europæiske hære skulle mødes med linjer, og så var der *"... the Godless, frivolous and crazy French... They go out in columns... Well, if we find ourselves pitted against*

¹⁵²Citeret i ibid. 216-17.

¹⁵³Davies 2016, 90.

¹⁵⁴Citeret i Menning.

¹⁵⁵Ibid.

¹⁵⁶Citeret i Damsholt, 265.

them, we will have to defeat them in columns too."¹⁵⁷ Tropperne blev trænet i de forskellige formationer og i at skifte fra den ene til den anden, så de efterhånden sad mekanisk på rygraden. Disciplinering af kroppen var et vigtigt element i den russiske hær som i det øvrige Europa.¹⁵⁸ Og de innovative metoder gav resultater. Ved floden Adda havde den franske general Schérer struktureret sine knap 30.000 mand ud i en linje på 115 km, som blev rullet op af et koncentreret angreb.¹⁵⁹ Få dage senere, samme måned (april 1799), blev general Moreaus hær udslettet,¹⁶⁰ i juni måned blev general Macdonald efter et intenst slag med store tab på begge sider besejret,¹⁶¹ mens Joubert mistede livet ved nederlaget ved Novi.¹⁶² Det er vigtigt at understrege, at disse sejre ikke blev vundet af russiske tropper alene. Kampene var en del af den anden koalition, og i Norditalien kæmpede et russisk troppekontingent sammen med den østrigske hær. Overkommandoen for enhederne lå hos Suvorov, hvis overordnede instrukser dannede grundlaget for offensiverne imod det franske direktoriums styrker, og såvel de østrigske som de russiske tropper blev undervist og trænet efter Suvorovs principper. På trods af at Rothenberg fremviser evidens, der siger det modsatte, viste de russiske tropper sig lige så dygtige som de østrigske og franske, og benyttede sig af en kombination af både musketild og bajonetangreb.¹⁶³ Derudover var der andre samtidige observatører, der har produceret anden evidens: *"One European military observer summed up the situation in 1799 after observing the Russians train in northern Italy. He said that 'the last soldier who falls under [Suvorov's] influence knows in practice and theory his job in combat better than it is known in any European army in peacetime..."*¹⁶⁴

På baggrund af ovenstående evidens, er det altså ikke korrekt, når Rothenberg postulerer, at *"... officers and men were poorly trained."*¹⁶⁵ Hans kildegrundlag er simpelthen for smalt. Problemet med Rothenberg bør nok også ses i lyset af, at han i sine mangelfulde analyser af de russiske tropper læner sig for meget opad kilder, frembragt af østrigske officerer, der så med foragt på de rus-

¹⁵⁷Citeret i Duffy 1999, 17.

¹⁵⁸Damsholt, 268.

¹⁵⁹Duffy 1999, 63.

¹⁶⁰Ibid. 68.

¹⁶¹Ibid. 110.

¹⁶²Ibid. 142.

¹⁶³Ibid. 106–108.

¹⁶⁴Citeret i Menning.

¹⁶⁵Rothenberg 1982, 59.

siske tropper, og som sandsynligvis ikke har været særligt entusiastiske ved udsigten til at skulle være undergivet en russisk leder. Det er imidlertid klart, at visse spændinger var nærværende blandt alliancepartnerne, hvilket ikke bør forekomme overraskende, de forskellige tilgange til militære operationer taget i betragtning. De østrigske officerer var vant til akkurate og detaljeret planlægning,¹⁶⁶ mens russerne var vant til, at der under Suvorov eksisterede en stor grad af fleksibilitet.¹⁶⁷

Men for at opnå en høj grad af taktisk fleksibilitet var det nødvendigt, at tropperne kunne agere på egen hånd. Suvorov og Rumjantsev anerkendte begge nødvendigheden af, at soldaterne dels var disciplinerede, men også veltrænede. Tilgang til disciplin var imidlertid en anden end den preussiske konges. Hvor Frederik mente, at soldaten skulle frygte sine overordnede mere end fjenden,¹⁶⁸ var både Rumjantsev og Suvorov overbeviste om styrken bag et venskabeligt forhold til soldaterne. Rumjantsev sagde eksempelvis; *"A general must be easy and affable to his troops, without descending to meannes..."*¹⁶⁹ og Suvorov følte sig bedst tilpas i de menige soldaters selskab, når han delte et simpelt måltid med dem, omkring et lejrbrød, engageret i lun soldaterhumor.¹⁷⁰ Både Rumjantsev og Suvorov gik højt op i træning af tropperne. Når Suvorovs tropper ikke var i kamp blev de hyppigt trænet. Han efterstræbte så vidt muligt at efterligne faktiske forhold på slagmarken. Derfor buldrede kanonerne løs, hestene skulle være tilvante det støjende og stressende miljø, mens fodsoldaterne ikke måtte lade sig påvirke af den skræmmende lyd fra hundredvis af hestehove. Derudover skulle de udholde det enorme pres, der lå på dem, desto nærmere de marcherede imod fjenden, og se ham i øjnene, selv i en kuglestorm. Derfor lod Suvorov dem storme hinanden, med sænkede bajonetter indtil allersidste øjeblik, hvor de alle skulle træde til side for hinanden, så gelederne kunne passere imellem. Tøven blev ikke tolereret, og kunne straffes hårdt. Øvelsen efterfølgende blev hurtigt at reorganisere enheden, så den igen var intakt og klar til angreb. Øvelsen blev gentaget igen og igen til den blev udført uden forvirring og med stor determi-

¹⁶⁶Duffy 1999, 22-23.

¹⁶⁷Longworth, 237.

¹⁶⁸Palmer, 99.

¹⁶⁹Citeret i Duffy 1981, 172.

¹⁷⁰Ibid. 194-193.

nation.¹⁷¹ Realismen i øvelserne kunne antage karakter af det groteske, hvor soldater kunne komme til skade eller endda blive dræbt, hvis tropperne ikke flyttede sig hurtigt nok fra hinanden.¹⁷²

Fatalistisk som det kan synes, var der en mening bag. Soldaten lærte at klare sig i alle slags situationer, og Suvorov så det som en lav pris at betale, når hans tropper lærte ikke blot at kæmpe, men også at vinde, hvorfor titlen på hans instruktionsmanual til tropperne bar titlen *"The Science of Victory."* Den var bygget på mange års erfaring, der havde lært ham, at hærdede tropper kunne overkomme alle forhindringer. *"Training is light, and lack of training is darkness... A trained man is worth three untrained: that's too little – say six- six is too little- say ten to one. We will beat them all, roll them up, take them prisoner! In the last campaign the enemy lost 75.000 counted, but more like 100.000 in fact. He fought with skill and desperation, but we didn't even lose 500. You see, lads! Military training! Gentlemen, what a marvellous thing it is!"*¹⁷³ Om tallene, Suvorov angiver, kan der knyttes mange kritiske kommentarer til, men hvad der var væsentligt for ham var at få soldaterne til at forstå vigtigheden og ikke mindst det ultimative formål – bevarelsen af deres eget liv - af den hårde og udmarvende træning, men også til at indgyde dem mod og selvtillid, og derigennem disciplinere hæren. Europas hære smeltede som oftest bort, når terrænet bød på forhindringer som marskområder og skov, hvorfor de fleste afholdt sig fra disse forhindringer, og villigt marcherede betragtelige omveje.¹⁷⁴ Suvorov selv lagde vægt på betydningen af natmarcher og på at overkomme forhindringer som tætbevoksede områder. Derfor kunne han på øvelser finde på pludseligt at pege i en bestemt retning og erklære en imaginær fjende i sigte bag en skov eller bakketop, og beordre et angreb. Således havde han tidligt i sin karriere, under en øvelsesmarch, beordret sit Suzdal' Regiment til at storme et nærliggende kloster, hvis stenmure udgjorde en udmærket lighed med en fæstning.¹⁷⁵ Baggrunden for denne træning var, som Menning korrekt pointerer: *"... to create disciplined soldiers who took strength from a firm sense of their own identities and loyalties, and who retained confidence in their ability to succeed in combat because they were sure of themselves, their roles, and their leaders."*

¹⁷¹Menning.

¹⁷²Longworth, 216.

¹⁷³Citeret i ibid, 220.

¹⁷⁴Fuller, 163.

¹⁷⁵Longworth, 37.

Soldaternes individuelle rolle og bevidsthed var særligt vigtig, idet Suvorov var overbevist om værdien af den enkelte soldats dømmekraft. Suvorov delte til fulde Rumjantsevs syn på cordon taktikken. En lige linje, der gennemskærer landskabet er næsten umulig at holde intakt. Skov og kløfter, bakker, samt floder og søer, og andre forhindringer i terrænet, var objekter, der forhindrede en opmarch i lige linjer, særligt i forhold til den opmarcherede hærs fleksibilitet, som Suvorov var optaget af. Derfor var han klar til, som Rumjantsev, at splitte sine styrker op i mindre enheder, endda meget mindre, end dem, Rumjantsev havde brugt.¹⁷⁶ Rumjantsevs karréer var delt i divisioner, mens Suvorovs karréer indimellem var delt op helt ned til bataljonsniveau. På dette niveau blev de placeret i et skakbrætsmønster, med kavaleri og jäger enheder jævnt fordelt sammen med regimentsartilleri. Dette mønster ville sende fjenden ind i krydsild fra de forskellige karréer.¹⁷⁷ Denne taktiske fleksibilitet betød også, at hver enkelte, selv den mindste enhed, til hver en tid var forberedt på at kæmpe på eget initiativ, idet Suvorov ikke selv kunne være til stede over det hele. Det placerede et stort ansvar på de enkelte officerer såvel som underofficerer, og endda også de menige, idet alle skulle være i stand til at kunne reorganisere sig i forhold til ændrede forhold på slagmarken.

Denne tankegang var radikalt anderledes på det meste af det europæiske kontinent på dette tidspunkt, og så først sin lige under revolutionskrigene. For Frederik den Store ville en sådan tilgang til tropperne fremstå mere end blot uortodoks. Han ville se det som oprørsk. Frederik var besat af at være i kontrol. Selvom han værdsatte tidens ideal om patriotiske soldater, kom han aldrig i nærheden af, at kunne deployere sådanne styrker. Tværtimod var han mistroisk overfor sit materiale: *"In practice he assumed that common soldiers were without honor, and he died in the belief that to use foreigners to do one's fighting was only sensible statescraft."*¹⁷⁸ Hans soldater følte da heller ingen stærkere tilknytning til ham, og i så tilfælde ville en mere løs tilgang være omsonst. Derfor var den preussiske jerndisciplin nødvendig. Men nok så vigtig ville Frederik, at hæren skulle fungere som hans egen forlængede arm: *"a standing army of robotic soldiers..."*¹⁷⁹. Idet han naturligvis ikke selv kunne dirigere det hele fra centralt hold, var det vigtigt for ham, at alt hvad han kunne

¹⁷⁶Duffy 1981, 191.

¹⁷⁷Davies 2016, 140.

¹⁷⁸Palmer, 98.

¹⁷⁹Starkey, 21.

forlange af hæren var indøvet på forhånd. Derfor var let infanteri aldrig et alternativ for Frederik. Tropper, der var trænet til at handle individuelt ”... *could not be extensions of his own mind.*”¹⁸⁰

Fordelen ved Suvorovs taktik i denne henseende var imidlertid den, at tropperne var bedre egnede til at håndtere uforudsete udviklinger på slagmarken, og derved bedre håndtere farlige situationer, der kunne være afgørende for udfaldet af et slag. Et eksempel herpå er marchen over alperne i 1799, hvor franske tropper havde forskanset sig i bjergene fra Norditalien til Schweiz. Ved *Teufelsbrücke* stod en fransk kanon og spærrede udgangen fra en bjergtunnel. Russiske tropper døde i hobetal i forsøget på at storme stillingen og passere, men vha. en flankemanøvre langs bjergsiderne, hvis lodrette vægge umiddelbart fremstår som ufremkommelige,¹⁸¹ lykkedes det for en gruppe soldater at falde de franske skytter i ryggen og sprede dem.¹⁸²

De fleste historikere er i dag enige om, at den tyske Værnemagt var den bedst uddannede i anden verdenskrig, og det skyldes til dels den omfattende uddannelse soldaterne fik, men også, at de var trænet til at agere i en helhed såvel som at være initiativrige og fleksible på egen hånd.¹⁸³ Suvorovs træningsmetoder var ikke ulig den senere tyske model, der fostrede meget kompetente soldater.

Betyder alt dette så, at der i Rusland blev udviklet en særligt distinkt form for krigsførelse, der var vesten overlegen? Ikke hvis vi ser på det institutionelle aspekt. Allerede i 1600-tallet begyndte en generel orientering mod organiseringen af den russiske hær efter vestligt mønster, og den udvikling blev videreført, hvorfor hæren til stadighed var opbygget efter de samme modeller som de øvrige hære i Europa, med infanteriregimenter bestående af grenaderer, linjeinfanteri, og let infanteri som hærens kerne, mens enheder som kavaleri og artilleri udgjorde de taktiske støtteelementer for gennemførelsen af infanteriets operationer. Det, der er værd at bemærke er, at efter et halvt århundrede, hvor udenlandske officerer udgjorde grundlaget for det russiske officerskorps,¹⁸⁴ var det faktisk i sidste halvdel af århundredet lykkedes for imperiet at opbygge en mili-

¹⁸⁰Palmer, 100.

¹⁸¹Duffy 1999, 190.

¹⁸²Longworth, 277.

¹⁸³Davies, Norman. *Europa i Krig 1939-1945*. Gads Forlag 2009. S. 224-25.

¹⁸⁴Fuller, William. "The Imperial Army." I *The Cambridge History of Russia. Vol. II: Imperial Russia 1689-1917*. Red. Dominic Lieven. Cambridge University Press, 2006. S. 534.

tærkultur, der kunne fostre en række kompetente ledere, herunder Rumjantsev og Suvorov. Der, hvor den russiske hær skiller sig ud er, at dens ledere i modsætning til deres vesteuropæiske ækvi- valenter ikke var tøvende med at udkæmpe et slag i fuld skala. Mens resten af kontinentets mili- tære etableringer var optaget af at undgå konfrontationer og af ikke at risikere at blotte deres hære, var de russiske ledere med Rumjantsev og Suvorov i spidsen langt mere opportunistiske, både i forhold til anvendelsen af taktiske formationer og manøvrer, men også i forhold til at udnyt- te det materiale, der var til rådighed, og gøre hæren til en fleksibel masse, der kunne håndtere forskellige situationer. De vovede at tage en chance, når den bød sig, og udnytte de muligheder, der opstod undervejs. Dermed foregreb de også de metoder, som ellers bedst er kendt af blandt andre Napoleon. Det antages ofte, at denne offensive angrebslystne tilgang var en følge af, at den enkelte soldats liv ikke sættes særligt højt.¹⁸⁵ Men som det var tilfældet for både Rumjantsev og Suvorov, kærede de sig begge for deres mænd, og begge dannede de præcedens for Clausewitz' tese om krig, som en ekstrem anvendelse af vold,¹⁸⁶ og at forsøge at deeskalere vold dermed er meningsløst. Det var de begge villige til at acceptere, når det førte til resultater, i modsætning til øvrige aktører, der søgte at undgå konfrontationer. Med det sagt blev hverken Rumjantsevs eller Suvorovs innovationer en del af hærens generelle regulationer for træning og taktik. Efter Katari- nas død i 1796 førte hendes efterfølgere, sønnen Pavel og sønnesønnen Aleksandr, en mere kon- servativ linje, hvor der blev lagt klart mere vægt på linjetaktik og maksimering af ildkraft frem for chokangreb og karréformationer.¹⁸⁷

Hvad der i sidste ende var karakteristisk for Rumjantsev og Suvorov var, at de begge var mere op- taget af fjendens svagheder end deres egne. Det kunne de også tillade sig som følge af det materi- ale, der stod til rådighed. Tropperne i den russiske hær var usædvanligt loyale, og som vi har set, var deres modstandsdygtighed tilstrækkelig høj til at indgyde respekt hos selv de mest respektere- de tropper i Europa. Hvad årsagen til det var, søges besvares i følgende kapitel.

¹⁸⁵Se eksempelvis Damsholt, 266.

¹⁸⁶Clausewitz, bog I kap. 3.

¹⁸⁷Davies 2011, 279.

Institutionen – hæren og dens kerne

I dette afsluttende kapitel undersøges strukturerne i den russiske hær nærmere. Et af hovedtemaerne, som princippet om den militære revolution søgte at løse, var at skabe en sammenhængende hær, som vha. bibeholdt ekspertise og loyale soldater, kunne udgøre en stående, og altid parat styrke, til at gøre det muligt for konger og kejsere, at opnå politiske mål. Som vi skal se lykkedes det ikke at opfylde det ideale, men det Russiske Imperium fik imidlertid etableret et militært system, som i praksis kom til at fungere påfaldende godt, i forhold til de konflikter, den russiske hære fandt sig selv i. I princippet fungerede de russiske menige soldater som borgersoldater, om end de var rekrutterede blandt livegne bønder. Derfor undersøges nogle af strukturerne bag hæren, for at klarlægge, hvordan de tilegnede sig en høj kampeffektivitet og loyalitet. Idet ideen om borgersoldater var det, der fyldte i vesteuropæisk militær tænkning, men som ikke blev realiseret, bliver det vesteuropæiske ideale først belyst, for at kunne sammenligne, hvor Rusland og Vesten adskilte sig fra hinanden.

Borgersoldater

Endnu en af baggrundene for den militære revolution var løsningen på problemet med det menneskelige materiale. Professionelle lejetropper var dels dyre, men de var i særdeleshed også upålidelige og svære at holde under den nødvendige disciplin. For mange lande forblev soldater af fremmedartet karakter, såsom krigsfanger eller desertører fra en udenlandsk hær, samt lejesoldater, imidlertid en nødvendighed. Særligt for en økonomisk indeklemmt stat som Preussen, uden store forekomster af naturlige ressourcer, var det nødvendigt at opretholde en hær, sammensat af forskelligartede mennesker. Det betød også, at kun ca. 5.000 preussere hvert år skulle indkaldes til hæren årligt.¹⁸⁸ Det var dog ikke kun af ren og skær nødvendighed, at en sådan rekruttering fandt sted. Der var også, mente man, en fare for at skade samfundet, hvis de bedste mænd blev hvervet til hæren, og ikke kunne udføre det hverv, de bidrog med. Se f.eks. comte de Saint-Germain, fransk krigsminister i 1780: "*... in order to make up an army we must not destroy the nation; it would be*

¹⁸⁸Palmer 98.

destructive to the nation if it were deprived of it's best elements."¹⁸⁹ På både godt og ondt blev dette, som så mange andre af de preussiske metoder, en model for andre hære i Europa.¹⁹⁰

Idealet var, som i mange andre tilfælde i perioden, et helt andet. På trods af den herskende logik var de fleste enige om, at borgersoldater, der følte en patriotisk pligt til at kæmpe for staten, var klart de bedste soldater. Denne idé udsprang fra myten om de romerske legionærer og ikke mindst Spartas soldater fra antikkens verden, eksempelvis i lighed med Folards idéer om den græsk-romerske verden. Folard var imidlertid ikke ene om at skele til den klassiske middelhavsverden. Typisk for tiden hævdede filosofferne sig gerne over statsmændene og deres udfordringer med at organisere militæret. Tidens fremmeste tænkere beklagede i vid udstrækning de professionelle soldater og deres virke, eksempelvis Emmanuel Kant, der mente, at; "*... the practice of hiring men to kill or be killed seems to imply a use of them more as machines and instruments in the hands of another [staten]...*"¹⁹¹ Antikkens eksempel viste, mente eksempelvis Rousseau, at Roms undergang blev animeret af brugen af lejesoldater. Dette syn er i øvrigt typisk for tiden. En af Edward Gibbons egne konklusioner i sin meget berømte *History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, er bl.a. at den romerske borgerånd blev gradvist reduceret og undermineret, hvorfor imperiet mere og mere forlod sig på lejetropper, *Auxilier* enhederne. Denne tankegang er imidlertid et resultat, der i højere grad er påvirket af antikkens kilder, og bunder ud i en anakronistisk forestilling om Roms storhed. Før de romerske hære blev professionelle i år 104 f.v.t, da Marius, i mangel på mænd, betalte alle, der ville udføre tjeneste i hæren,¹⁹² blev borgersoldaterne hyppigt besejret. Både Pyrrhus og Hannibal udryddede flere romerske hære, der på det tidspunkt endnu bestod af borgersoldater. Som sådan kunne borgersoldater, de såkaldte militser i 1700-tallet, heller ikke måle sig med professionelt trænede soldater. Hærenes bevægelser og tidens teknologiske trin fordrede, at soldater havde gennemgået megen træning, således at de kunne indgå i tidens militærmaskine. Dette var hele baggrunden for den militære revolution. Militssoldaterne var kun deltidssoldater, der fungerede som et borgerværn, og som kunne fungere som et uropoliti, men de-

¹⁸⁹Citeret i Ruff, Julius. *Violence in Early Modern Europe 1500-1800*. Cambridge University Press 2001. S. 53.

¹⁹⁰Starkey 21.

¹⁹¹Citeret i Starkey, 21.

¹⁹²Edwards H. J. Appendix A i *Cæs. De Bell. Gall*. Loeb Classical Library, 1917. S. 595.

res militære værdi i forhold til de professionelle soldater var ringe.¹⁹³ Det perfekte ideale var derfor en professionel hær af borgere, med nationalt sindelag, som eksempelvis også den berømte franske militærtænkter, Guibert, advokerede.¹⁹⁴ Problemet med at rekruttere fultidsprofessionelle borgersoldater lå imidlertid i uvilligheden blandt befolkningen til at drage i krig. Dette skulle, ifølge Rousseau og andre, imødegås med en spartansk indstilling til samfundet: kærlighed til fædrelandet eller *Patria*, afsky til luksus og dekadence, samt militær entusiasme som skulle indpodes i borgerne.¹⁹⁵ Tine Damsholt diskuterer landboreformen i Danmark i 1700-tallet og stavnsbåndets ophævelse, og argumenterer bl.a. for, at stavnsbåndets ophævelse skulle ses som et middel til at indgyde en patriotisk borgerfølelse. Ved at give bonden rettigheder, havde han også noget at kæmpe for, eksempelvis forsvaret af sin frihed og sine rettigheder.¹⁹⁶

Idealet til trods vedblev hærene at bestå af de mere upolerede subjekter. Fordelene var i ligeså høj grad iøjnefaldende for de fleste indviede i militære spørgsmål. Førnævnte Saint-Germain sagde eksempelvis: "*As things are, the army must inevitably consist of the scum of the people and of all those for whom society has no use.*"¹⁹⁷ En hær bestående af samfundets bærme var imidlertid ikke en hær, som man kunne fæstne særligt tillid til, og hermed har vi formentligt fået svar på, hvorfor en af de fineste europæiske hære i 1700-tallet, den preussiske, ikke kunne hænge sammen under ekstreme forhold som lange marcher, kamp i brudte landskaber og march om natten eller igennem skove, som eksempelvis den russiske hær kunne. Stokkens disciplin var nødvendigvis den lim, der fik hærene til at hænge sammen, men denne tilgang var også medvirkende til en forråelse af miljøet, og dermed soldaten. Derudover blev tropperne som oftest rekrutteret blandt de økonomisk set mest ubrugelige elementer i samfundet, en omstændighed der soldaterne formentligt har været klare over, hvilket ikke er højnende for moralen.¹⁹⁸ Soldater var dermed ildeset over det meste af Europa, selv i et land som Frankrig, der ifølge Palmer havde en høj andel af de såkaldte

¹⁹³Starkey, 22.

¹⁹⁴Black, Jeremy. "Revolutionary and Napoleonic Warfare." I *European Warfare 1453-1815*. Red. Jeremy Black. Macmillan Press 1999. S. 226.

¹⁹⁵Ibid.

¹⁹⁶Se Damsholt.

¹⁹⁷Citeret i Ruff, 53.

¹⁹⁸Starkey, 21.

borgersoldater. Her sås i reglen gerne skilte på offentlige steder som: "*No dogs, lackeys, prostitutes or soldiers.*"¹⁹⁹

Selvom soldaterne i den russiske hær på dette tidspunkt ikke har været mere velansete end deres antagonister i det øvrige Europa, så var deres moral imidlertid betydeligt højere, hvilket medvirkede, at de russiske hære langt oftere kunne gøre brug af overraskelse vha. høj mobilitet som følge af forceret march, natmarcher og bevægelser ind i uvejsomt terræn som skove, marskområder og i enkelte tilfælde ufremkommelige bjergpas. Hvordan man i den russiske hær løste nogle af de problemer, som man i Vesteuropa havde svært ved at overkomme, og dermed var i stand til at benytte hærene langt mere offensivt, bliver belyst nedenfor.

De russiske livegne i uniform

De russiske troppers loyalitet var på ingen måde en selvfølge i århundredet. Et af Peter den Stores største problemer med sin hær var desertering i enorm skala. På trods af Ruslands enorme geografiske størrelse var Rusland tyndt befolket. På Peters tid havde Rusland en befolkning på knap 8 mio., omtrentligt det samme som Polen, der var noget mindre.²⁰⁰ Dermed er der ikke umiddelbart objektive forudsætninger for, at Rusland skulle have lettere ved at sende flere soldater i felten i forhold til lande af tilsvarende størrelse. For mindre stater, som den svenske, så det selvfølgelig anderledes ud. Peter var imidlertid en brutal natur, hvis ideologi er blevet beskrevet som *statspatriotisme*.²⁰¹ Hvad der var altafgørende for tsaren var indiskutabel lydighed. Alle var forpligtet til at tjene staten. Adelen skulle gøre tjeneste i enten hæren eller i staten, bønderne skulle dyrke jorden og levere soldater til hæren. Men ligesom i resten af Europa var bønderne ikke interesseret i at tjene i de væbnede styrker. Selvom der blev rekrutteret soldater i store tal til tsar Peters hær, oplevede hæren i stort set alle tilfælde, at kun halvdelen af de nye rekrutter ankom til deres bestemmelsessted. Hæren svulmede stadig op i årene fra 1700-1709 fra 40.000 mand til over 100.000. Fuller pointerer, at hvis tallene holder indtil Peters død i 1725 ville den stående hær bestå af 130.000 mand, alt imens så mange som en kvart million mand derudover havde været ind-

¹⁹⁹Citeret i Palmer, 93.

²⁰⁰Davies 2011, 55.

²⁰¹Tolz, Vera "The Reign of Peter the Great: the beginning of modern Russia." I *Russia: inventing the nation*. Arnold, London 2001. S. 33.

kaldt til hæren, og altså var fraværende.²⁰² For at kunne organisere logistikken og skabe finansiering til at opstille og opretholde en stående hær krævedes en stor reformering af det russiske samfund. Nye metoder til at præge mønter, mange nye skatter, oprettelse af fabrikker og geologiske undersøgelser, for at finde ædle metaller og oprette miner, samt en stor omorganisering af statsapparatet til at administrere landet på mest effektive vis, blev igangsat for at kunne understøtte den rolle, militæret skulle spille i Rusland. En situation, parallelt med den, der sås fra den militære revolution i Vesteuropa.

Regulær flugt fra rekruttering var allerede et væsentligt problem, men dernæst flygtede tropperne på marchen mod deres samlingsområde. Mellem årene 1703 og 1706 deserterede så meget som 10% af tropperne en route under en march. Et korps på 15.000 mand blev i 1704 sendt til Peters allierede, den Saksiske kurfyrste. Da denne inspicerede de ankomne tropper, var mere end en tredjedel forsvundet.²⁰³

*"As I drove into this village... my ears were assailed... by a heart-rending lament of women, children and old men... Going up to a group of people, I learned that a levy of recruits was the cause of the sobs and tears of the people crowded together there. From many villages... those who had been drafted into the army had come together here."*²⁰⁴

Ovenstående skildring er af en rejsende i Rusland i 1800-tallet, men scenen var typisk for det meste af Rusland, ligeledes i 1700-tallet. Tjeneste i hæren var ikke eftertragtet, hverken i Rusland eller det øvrige Europa. Årsagerne hertil er åbenlyse. Tjeneste i hæren var, reelt set, på livstid. Når først soldaten var indrulleret var der, som Fuller pointerer, kun to måder, hvormed soldaten kunne undslippe tjenesten på: ved at desertere eller ved at blive dræbt. Tjenestetiden var på 25 år, og det var de færreste, der levede længe nok til at vende tilbage til deres landsby, om end det faktisk lykkedes for nogle få. Og det var de færreste, der med oprejst pande, kunne drage i felten ufrivilligt og efterlade sig kone, børn, forældre og søskende tilbage.

²⁰²Fuller, 46.

²⁰³Ibid. 47.

²⁰⁴Citeret i Wirschafter, Elise Kimerling. *From Serf to Russian Soldier*. Princeton University Press, 1990. S. 4.

I årene efter Peters død i 1725 blev der lavet en række reformer af det militære etablissement, der havde til formål at lette den finansielle byrde for staten, men også at lette bønderne i forhold til skat såvel i forhold til at reducere hærens antal, for at frigøre arbejdskraft til dyrkning af landet. Om disse reformer kan have været en medvirkende faktor til at nedbringe desertioner og modvilighed mod aktiv tjeneste er meget usikkert at vurdere. Ikke desto mindre sås et meget radikalt skifte fra massedesertion i Peters tid til en meget høj grad af loyalitet og disciplin. Suvorovs ekstreme forcerede marcher, både nat og dag er allerede blevet belyst, såvel som troppernes forcering af stejle bjergvægge, moser, skove, og stormen på et stærkt befæstet fort, med et talmæssigt overlegen forsvar. Graden af desertering faldt drastisk kort efter Peters død. Allerede i 1730 var andelen af deserterede blandt en rekruttering af 14.000 mænd helt nede på kun 177, eller 1%. En tysk officer i russisk tjeneste bemærkede i 1740'erne, "*... as to desertion, it is a thing unknown in the Russian armies.*"²⁰⁵ Troppernes loyalitet, kvalitet og entusiasme var meget høj, og på denne baggrund konkluderer eksempelvis Fuller, at den russiske imperialismes store succes i århundredet i høj grad afhang af soldaternes kvalitet. På denne baggrund er det relevant at spørge, hvordan de modvillige bønder blev til de effektive soldater, der var i stand til at sende Frederik den Stores og de revolutionære franske hære på flugt? Det er ikke et spørgsmål, der let lader sig besvare, men der forekommer dog en række fænomener, som bidrog til de russiske soldaters kampduelighed.

Det første, der kan tages udgangspunkt i, er hvordan de russiske soldater generelt udførte deres opgave i forhold til den vesteuropæiske tanke om frie borgersoldater. Modsat de øvrige hære i Europa, der, så vidt det lod sig gøre, bestod af nationale soldater sammen med lejetropper, bestod den russiske hær grundlæggende af storrussiske²⁰⁶ bønder i livegenskab.²⁰⁷ Som følge af den russiske import af vesteuropæisk militær tænkning, teknologi og logistik siden tsar Aleksej i midten af 1600-tallet, havde en stor del af det russiske officerskorps bestået af forskellige vesteuropæiske nationaliteter fra de britiske øer, Holland, Preussen, Danmark og lykkeriddere fra andre lande, og derfor var der også her en stor andel af noget, vi kan kalde lejesoldater. Hvor Rusland imidlertid adskiller sig væsentligt fra eksempelvis Preussen og Østrig, er sammensætningen af soldaterne i geledderne. Disse hære bestod også for en stor dels vedkommende af bønder, men særligt Østrig

²⁰⁵Fuller, 167.

²⁰⁶Storrusland: det historiske russisk-moskovitiske kerneland

²⁰⁷Fuller, 171.

fandt ingen decideret national sammenhæng, da de ofte var rekrutteret fra flere forskellige nationaliteter indenfor for imperiet.²⁰⁸ I Rusland var den nationale sammensætning ensformig. Graden af soldater fra Lillerusland (groft sagt den vestlige del af Ukraine) samt fra Hviderusland var meget lille. Som det Russiske Imperium voksede i århundredet blev rekrutteringen af soldater fra de annekterede områder holdt på et meget lavt niveau, og i de få undtagelser, der forekom, blev de ofte benyttet i *Auxilier* enheder i stedet for i de regulære enheder.²⁰⁹ En livegen hær var ikke det mønster, som tidens tænkere så som idealet. Diderot forsøgte ved et besøg i Sankt Petersborg 1773-74 at overbevise kejserinde Katarina om en række grundlæggende reformer af Rusland, hvortil Katarina svarede, at hvad filosofernes teorier bevirker på papiret, som var Diderots beskæftigelse, lader sig ikke let udføre i praksis: *"I, poor empress, work on human skin, which is far more sensitive."*²¹⁰ Livegenskabet blev ikke ophævet i dette for Rusland så succesfulde århundred. Ikke desto mindre var der, som vi har set, stor international opmærksomhed på troppernes karakterfasthed når de opererede på Europas valpladser. Imidlertid har hverken Folard, Kant, Rousseau, Voltaire m.fl. ikke taget meget fejl, når de vurderede, at nationale soldater var at foretrække, men modsat, hvad Damsholt beretter om i Danmark, så har det russiske eksempel vist, at soldaterne ikke behøvede at være frie. Tværtimod.

Der er flere forskere, der peger på, at det er i den russiske kultur, og dermed baggrunden for livegenskabet, at man skal finde nogle af årsagerne til de russiske soldaters duelighed, eksempelvis Fuller og Duffy. Dette gav sig dels udslag i udholdenhed, som var og er nødvendigt i det militære liv, men også i forhold til sammenhold blandt tropperne. Den russiske officer Gryazev huskede tilbage på sit soldaterliv: *"Our lives? Our lives were a secondary consideration, and the soldier of the Tsar gave them hardly a thought..."* og lagde vægt på hvilke *"thorough-going Christians were the warriors of the Tsar."*²¹¹ Der er endda meget der tyder på, at den ortodokse kirke spillede stort ind på troppernes loyalitet og fasthed i felten. Sammenhængen mellem gud og tsaren i den russisk-ortodokse kirke var uløseligt forbundet. Fra barnsben var alle russere opdraget til at betragte tsaren som en gud af den menneskelige verden. Som personificeringen af den almægtige, sad tsa-

²⁰⁸Palmer, 92.

²⁰⁹Ibid.

²¹⁰Citeret i Massie 2012, 340.

²¹¹Duffy 1999, 30.

ren i sit palads i Kreml på sin vældige trone med krone, scepter og æble, og alle, adelig som liv-egen, betragtede sig i lige grad som tsarens uværdige slave.²¹² Men dette var ikke bygget på et hersker/slave forhold. Tværtimod blev tsaren set og omtalt som *Batjushka*, lille fader. Styret var patriarkalsk, og som sådan var undersåtterne tsarens børn. Derfor var tsarens uindskrænkede magt ikke bygget på herskerens magt over en slave, men som en faders magt over sine børn, og de fleste undersåtter kunne ikke forestille sig, at denne magt kunne indskrænkes: "... *for how can a father's authority be limited except by God?*"²¹³ Tsaren herskede på jorden som gud i himlen: "*One sun shines in heaven and the Russian tsar on earth.*"²¹⁴ Som sådan var tsarens rolle også at beskytte sine undersåtter. "*Through God and the tsar, Russia is strong.*"²¹⁵ Dette magtforhold var et stærkt religiøst ideologisk grundlag at styre en stat og et folk på, ikke mindst fordi tsaren var uløseligt knyttet til det russiske land: "*The sovereign is the father, the earth the mother.*"²¹⁶ "Moder Rusland" var alle russernes moder, både tsarens, adlens og alle andres. Alle var de russere, og alle var de tilknyttet dette, deres hellige land og hellige jord, som tilhørte alle russere, men blev regeret af den lille fader, tsaren, som udgjorde den samlende figur for alle rigets undersåtter, høj som lav. På trods af Peter den Stores sekularisering af kirken og staten vedblev denne ældgamle bevidsthed at sidde i russerne længe efter, selv under kommunismen og op til i dag.²¹⁷ Idet andelen af etniske storrussere udgjorde en stor majoritet af hæren styrkede det ligeledes det kulturelle fællesskab, særligt i forhold til religion. I de nye områder, der blev annekteret i 1700-tallet, var en stor del af de nye undersåtter muslimer, jøder, og romersk-katolske troende. Ved at holde disse fra hæren var det nemmere for officererne at skabe og bibeholde en ensformig kristen ortodoks struktur, som eksempelvis kunne bruges til at animere tropperne i kamp. Derfor var det også et stærkt middel at anvende i krig, hvilket Suvorov sjældent afholdt sig fra: "*Die for the Virgin, for your mother the Empress, for the royal family. The Church will pray to God for the dead. The Survivor has ho-*

²¹²Filjushkin, 23.

²¹³Citeret i Massie, Robert. *Peter the Great. His Life and World*. Random House, 2011. S. 10

²¹⁴Citeret i ibid. 9.

²¹⁵Ibid.

²¹⁶Ibid.

²¹⁷Grey, Tobias. "Why Russia still longs for a Tsar." I *Newsweek* 2016. Konsulteret 1/6 2017.

<http://www.newsweek.com/2016/06/17/secondhand-time-svetlana-alexievich-soviet-union-tsar-467936.html>

nour and glory...!"²¹⁸ At dø for tsaren og *otetjestvo*, fædrelandet, var alle russeres pligt, når tsaren befalede det.

Denne lydighed var imidlertid også skyld i en notorisk apati, som nogle, særligt vestlige observatører, tolkede som tungnemhed, og konkluderede, at russerne måtte engageres med vold og magt. *"It is scarcely possible for a people to be as fitted for slavery as the Muscovites. They are so corrupt by nature that they will do nothing of their own free will, but must be driven by hard and cruel blows."*²¹⁹ Denne observation er ikke helt ukorrekt. Da en galej med gardetropper i et søslag imod svenskerne i den Store Nordiske krig sank, fik et nærliggende fartøj ordre til at redde gardetropperne ombord. En af de nødstedte gardere omkom fordi han i sin druknende tilstand ej var i stand til at svare på, om han var gardeofficer.²²⁰ Denne slaviskhed gav sig dog ikke så meget udslag i en *corrupt nature*, men snarere som følge af den lydighed, mændene var blevet opdraget til i generationer. Den samme mangel på initiativ kæmpede Peter selv med i sin regeringsførelse.²²¹ Det stillede krav til officererne. Tropperne skulle håndteres rigtigt, for at skabe gode soldater ud af mændene, og dem der forstod at håndtere de russiske tropper nød også stor succes på slagmarkerne, som eksempelvis Rumjantsev og Suvorov, der begge var i stand til at animere deres mænd og skabe fantastisk udholdende soldater ud af disse religiøse russiske bønder. Forholdet mellem menig og officer var en af den russiske hærs store styrker i sidste halvdel af det attende århundrede. Gryazev selv bemærkede da også, at modsat andre europæiske hære, der bestod af lejetropper, var den russiske hær en hær af bønder, og som sådan reagerede de bedst med midler som *"patience and mildness."*²²² Den religiøse opdragelse sammen med loyaliteten såvel som det faktum, at tropperne var lydige, gjorde dem også forbavsende stoiske i kamp. Som nævnt ovenfor var det for Frederik den Store ikke nok at dræbe de russiske tropper, man måtte immervæk også banke dem til jords efterfølgende. Russerne selv sagde, *"... through the grace of God our men stand firm, though headless."*²²³

²¹⁸Citeret i Longworth, 217.

²¹⁹Duffy 1981, 135.

²²⁰Ibid.

²²¹Hughes, 385.

²²²Citeret i Duffy 1999, 30.

²²³Citeret i Duffy 1981, 135.

Den religiøse faktor har formentligt haft sin virkning, men forklarer imidlertid ikke, hvorfor tropernes loyalitet skiftede så markant kort efter Peters død. Rusland var ortodoks både før, under og efter Peter, så hvad kan i stedet forklare skiftet fra åbenlys modstand mod tjeneste til stærk loyalitet? Det er i denne sammenhæng værd at bemærke, at meget af den modstand, bønderne nærede mod militærtjenesten kan have været næret til tsaren selv. Hughes drager en sammenligning mellem Peter og Ivan IV, hvor hun argumenterer for, at de begge pålagde undersåtterne lignende byrder, men at Ivan, modsat Peter, huskedes som "den gode tsar" i russernes bevidsthed. Årsagen hertil, mener Hughes, skal findes i, at de samfundsbyrder, Ivan pålagde Rusland, mest påvirkede bojarklassen, de privilegerede, som bønderne traditionelt har set som muren mellem tsaren og folket.²²⁴ Peters reformer, derimod, påvirkede alle, og særligt de lave klasser følte sig ramt. Det var dem, der leverede soldaterne til hæren, og det var dem, der blev pålagt skyhøje skatter og afgifter. Særligt væsentligt er, at Peter på mange måder krænkede de gamle russiske traditioner. Patriarkatet blev udskiftet med en synode, unge blev sent bort til protestantiske lande for at blive uddannet i søfart, traditionelle klædedragter samt langt skæg blev forbudt, og i stedet blev vestlig mode påbudt. Den gamle byzantiske kalender blev udskiftet med den julianske kalender i 1700, og den nyopførte by Sankt Petersborg, bygget efter vestlig arkitektur og med særdeles vestlig indflydelse, blev hovedstad frem for det historiske og ortodokse Moskva. Derudover ændrede Peter i helligdagene og i de religiøse skikke.²²⁵ Selv dyrkede Peter det vestlige, opførte sig som en vesterlænding, ikke som en ægte, moskovitisk tsar, og blev da også beskyldt for både at være forhekset, forført af vestlige, latinske kvinder, og desuden for ved fødslen at være blevet udskiftet med en nyfødt fra Moskvas udenlandske forstad, og dermed blev hans legitimitet udfordret. En anden, populær fortælling blandt bønderne var, at Peter var blevet kastet i et fangenhul af udlændinge, som i stedet havde sat en falsk tsar på tronen.²²⁶ Peter blev set som antikrist, og gode kristne blev formanet til, at undgå både skatter og tjeneste.²²⁷ Det er derfor ikke usandsynligt, at med Peters død i 1725 døde en hel del af den modstand, der blev følt mod hans regime.

²²⁴Hughes, 449.

²²⁵Ibid.

²²⁶Ibid. 450.

²²⁷Ibid. 452.

Som vi har set ændrede det dog ikke på, at rekruttering til hæren var årsag til sorg og fortvivlelse. Der mangler endnu at blive belyst, hvorledes det lykkedes at få omvendt de modvillige bønder fra rekrutteringen til at omfavne tjenesten og tålmodigt marchere tusindvis af kilometer fra den ene ende af Rusland til den anden, uden at stikke af. Nok har pligten og lydigheden overfor tsaren spillet ind, men som allerede nævnt forhindrede det ikke tropperne i Peters hære til at afholde sig fra desertion. Rent sprogligt og geografisk kan der have været forhold, som har haft indflydelse på soldaternes vilje og mulighed for at desertere, for hvordan skulle en russisk illitterær bonde kunne begå sig i et fremmed land uden kendskab til geografien og sproget i lande som Preussen, Polen og Norditalien, samt på osmannisk territorium? Det kan have været en præventiv faktor for soldaterne, men ikke en med tilstrækkelig forklaringskraft, idet Peters hære opererede i de samme geografiske områder som hæren under senere felttog(Italien undtaget).²²⁸ Her skal vi længere ind i selve hærens strukturer for at finde ud af dette.

Som allerede berørt var rekrutteringen af soldaterne en sørgelig affære for de involverede. Familier blev splittet op, og unge bønder blev tvunget fra de traditionsbundne rødder i det storrussiske bondemiljø. Ifølge Wirschafter blev dette fænomen i realiteten aldrig udvandet, idet bønderne forsøgte at undgå tjeneste også igennem det nittende århundrede. Mange prøvede at undgå tjeneste ved at gøre vold på sig selv. Problemet har tilsyneladende været så stort, at det i 1766 blev foreslået i Katarinas lovgivningskommission, nådesløst at straffe en sådan forbrydelse.²²⁹ Det er ikke svært at forestille sig, hvorfor potentielle rekrutter var vigende. Militærlivet var hårdt. Selvom de militære myndigheder forsøgte at slå ned på brutalitet, blev der i nogle tilfælde begået selvmord i fortvivlelse over rå behandling og afstraffelse.²³⁰ På trods af at tjenesten i hæren blev sat ned fra 40 år til 25 år efter den anden tyrkiske krig, gjorde det i realiteten ikke den store forskel. Indrullering i hæren var lig med permanent separering fra hjemmet og familien. Rekruttering var det samme som social død. Der blev faktisk afholdt ceremonier lig begravelser når der blev taget afsked med rekrutter. Hvis rekrutten havde en kone blev hun efterladt til familiens nåde, idet hun ikke rådede over individuelle rettigheder. I nogle tilfælde blev hun tvunget til at gifte sig igen, på

²²⁸Jeg skylder Fuller denne pointe.

²²⁹Wirschafter, 6.

²³⁰Ibid. 137.

trods af at det ifølge loven var forbudt.²³¹ Som følge af, at det store flertal af de menige blev rekrutteret i en verden blandt analfabeter, er der naturligvis ikke efterladt megen evidens fra involverede hovedpersoner i rekrutteringsprocessen blandt bønderne, men det er sandsynligt, at mange ulykkelige menneskeskæbner er druknet i de russiske hæres menneskehav.

Men når soldaten så alligevel afholdt sig fra at desertere, skyldtes det nok så vigtigt, at idet man som rekrut reelt blev socialt aflivet, blev man ligeledes genfødt i et nyt miljø. Modsat sin status som livegen havde soldaten i den russiske hær faktisk juridiske rettigheder og dermed en art civil status. En af disse rettigheder var eksempelvis en formel ret til at klage over dårlig behandling, hvilket i nogle tilfælde førte til, at soldaten modtog oprejsning for forurettelse.²³² Som soldat fik man ny social status. Hæren blev anset som en model for resten af samfundet, en legemliggørelse af stærke idealer som religiøs lydighed, disciplin og loyalitet overfor tsaren og staten. Det var stærke idealer, der blev knyttet sammen et nyt liv som medlem i regimentet, hvor der blev lagt vægt på sammenhold. Separeret fra sin familie og hidtidige identitet, blev regimentet soldatens nye familie og hans identitet. Ved ankomsten til regimentet blev soldaten en del af et *artel*: *"The main purpose of the artel was to control the soldier's common resources in the interest of economic security."*²³³ Det var imidlertid ikke udelukkende det økonomiske perspektiv, der øvede indflydelse på funktionaliteten af disse *arteli*. *"In essence, the artels and subartels were the primary building blocks of the Russian army."*²³⁴ Soldaterne i et *artel* levede sammen, kæmpede sammen, arbejdede, spiste, fordrev tiden, gablede, og ordnede våben og udstyr sammen. Regimentsfællesskabet sammen med de individuelle rettigheder, soldaten opnåede i sit nye liv, har været styrkende som bindemiddel i hæren. Det økonomiske aspekt er i høj grad lige så vigtigt i forhold til at forstå, hvorfor disse *arteli* var i stand til at binde hæren sammen som en enhed. De forskellige *arteli* havde hver fire kasserer, valgt af soldaterne,²³⁵ der indsamlede en del af soldatens løn, typisk mellem en tredjedel til halvdelen af lønnen til den fælles kasse. Disse midler blev brugt til soldatens forplejning og ikke mindst overlevelse, når forholdene var trængte. De fælles penge blev bl.a. brugt til at købe heste og transportvogne, som soldaterne dermed ejede i fællesskab. Pengene, som blev

²³¹Fuller, 172.

²³²Wirschafter, 120.

²³³Ibid. 78.

²³⁴Fuller, 173.

²³⁵Wirschafter, 78.

akkumuleret i kassen fra både soldaterlønnen såvel som plyndringsgodset, kunne med tiden komme til at udgøre en, for soldaten, betragtelig formue på mellem 8-10 rubler,²³⁶ hvilket bør ses i lyset af, at én rubel i samtiden blev anset som tilstrækkeligt til at understøtte en kosak og hans hest i en måned.²³⁷ Døde en soldat arvede kammeraterne i hans *artel* de penge, han efterlod sig. På den måde blev regimentskollektivet en parallel til landsbykollektivet, som soldaten havde været vant til hjemmefra, med den forskel, at han i regimentet havde status, rettigheder, og nok så vigtigt, ejendom. Netop besiddelsen af ejendom af en betragtelig størrelse kan, sammen med kammeratskabet og sammenholdet, have været en meget væsentlig faktor i forhold til at afholde soldaten fra at desertere.

I alle tilfælde, om man uagtet fordelene ved soldaterlivet, ikke ønskede at sætte livet på spil for tsaren og fædrelandet, havde soldaten i praksis intet at vende hjem til. Dels var det svært, næsten umuligt, at komme uberørt hjem til landsbyen, der kunne ligge tusinder kilometer fra regimentets udstationering, dels ville de fleste forpagtere og øvrige aktører være mere end villige til at forsøge at indfange desertøren og sende ham tilbage til regimentet.²³⁸ Derudover ville desertøren stå overfor problemet med at skulle gemme sig resten af livet for myndighederne, hvilket specielt må ses som et problem, i lyset af, at han som rekrut jo var blevet socialt stedt til hvile, og som sådan ikke eksisterede udenfor hæren. Havde konen giftet sig igen var der ej heller meget familie at søge støtte hos. Såfremt en desertør eller tidligere soldat lykkedes med at vende tilbage til sin gamle landsby, var det "*... no surprise that he was received there as an unwelcome interloper.*"²³⁹

Det lykkedes i de fleste tilfælde aldrig rigtigt for de europæiske hære at organisere en hær efter princippet om loyale borgersoldater. Resultatet blev derfor, at felttogene var reduceret til stillingskrig og målenes rækkevidde var begrænset som følge af hærenes manglende evne til at løse de opgaver og udfordringer, de blev stillet over for. En problematik, der i Vesteuropa først blev løst efterhånden med de franske revolutionshære. En hær bestående af et sammensurium af lejesoldater og modvillige værnepligtige var et upålideligt værktøj at benytte, hvorfor stram disciplin var nødvendigt for at kunne opretholde formationerne i felten. Det skabte disciplinerede soldater,

²³⁶Fuller, 172.

²³⁷Longworth, 144-45.

²³⁸Fuller, 172.

²³⁹Ibid.

der mekanisk kunne udføre de nødvendige manøvrer, men ikke særligt loyale tropper. Et bemærkelsesværdigt sammentræf gjorde, at Rusland formåede at overkomme nogle af disse problemer. Samfundsnormerne i Rusland havde den virkning, at befolkningen, vha. religionen, kunne opildnes til modstand mod en fjende, selv for de dele af befolkningen, der ikke var i uniform. Moskva var eksempelvis næsten rømmet, da Napoleon besatte byen i 1812. Men særligt for tropperne var den religiøse samhørighed i forholdet mellem gud og tsar, medvirkende til at binde hæren sammen i en helhed, der bevirkede, at man i bondsoldaterne fik en art patriotisk soldat, som var villig til at kæmpe for staten. Rekrutteringsprincippet, hvor man næsten udelukkende hvervede soldater i det historiske Storrusland, var i denne henseende afgørende for den religiøse samhørighed, idet den ville have været umulig at opnå, såfremt imperiets øvrige religioner skulle integreres i hæren. Selve samfundsstrukturen, hvor landsbyfællesskaberne var identitetsskabende for individerne, gjorde sin nytte i hæren. Den samme form for fællesskab blev opretholdt i hæren, hvor regimentet udgjorde soldatens familie, samt hans ejendom, som han delte med de øvrige i regimentet. Denne regimentsstruktur var et stærkt middel til at afholde soldaten fra at desertere, og dermed miste en værdifuld, veltrænet mand, men også til at kæmpe for kammeraterne, når hæren var engageret med fjenden. Det betød imidlertid ikke, at den russiske hær var unik i forhold til vesteuropæiske hære. Eksempelvis var soldaterlivet i lige grad præget af vold og brutalitet, men institutionen som en helhed var i stand til at skabe forhold, der gjorde soldaten mere loyal. Selvom de ledende officerer utvivlsomt har spillet en overordentlig væsentlig rolle i udførelsen af Ruslands udenrigspolitik i perioden, ville den ekspansion, imperiet oplevede ikke være muliggjort uden den menige soldat, som i sidste ende var det komponent, der udgjorde grundlaget for det Russiske Imperiums ekspansive succes i 1700-tallet.

En russisk militær revolution? Diskussion af resultater

Problemstillingen for dette studie er, dels at undersøge, hvordan den russiske hær adskiller sig fra sine vesteuropæiske modstykker i 1700-tallet, om den gør, samt at undersøge grundlaget for de russiske styrkers store succes i perioden, i begge tilfælde med vægt på sidste halvdel af århundredet. Som det er blevet påvist afveg hærene i Rusland og Vesteuropa i princippet ikke fra hinanden. Denne konklusion er markant modsat i forhold til, hvad den typiske russiske fremstilling, som eksempelvis Kersnovskij repræsenterer: *"The Russian army of the period was hardly similar to other*

European armies. It profoundly differed from them both in outward appearance [...] and in structure, being the only national army in Europe, and also in training, moral education instead of the European soulless discipline, and in the most orderly tactics."²⁴⁰ Denne fremstilling står ligeledes i stærk kontrast til den, eksempelvis Rothenberg har produceret, der, som nævnt, fremstiller den russiske hær som dårligt disciplineret og taktisk svag.

Hvad der er bemærkelsesværdigt er, at på trods af, at den militære revolution ikke fandt sted i Rusland, som den gjorde i de fleste vesteuropæiske stater, nåede både den russiske stat og de efterfølgende militære ledere dog de samme konklusioner på baggrund af en række strategiske og taktiske udfordringer, som den russiske hær var nødsaget til at overkomme, nøjagtigt som de vesteuropæiske hære havde været det: *"Russian military practice really converged with that of Western Europe in terms of technology, tactics, administration and army size only from the middle years of the Great Northern War, when Peter's army underwent what Jeremy Black consider the more decisive Second Military Revolution of the 1660s-1720s."*²⁴¹

Hvor den russiske hær imidlertid adskiller sig fra nogle af de mere formalistiske europæiske hære, er blandt officererne. Her lykkedes det for Rusland at fostre nogle af de mest kompetente ledere i russisk militærhistorie. Typisk lægger forskningen gerne vægt på Grigorij Potjomkin, kejserinde Katarinas favorit, en hofsnog, der var et organisatorisk talent, men som manglede nogle af de kvaliteter, som Rumjantsev og Suvorov besad: *"The Prince [Potjomkin] was a resourceful soldier, but he was cautious and distracted by political affairs. He excelled as a statesman, an administrator, and a military strategist, but he lacked Suvorov's aptitude for quick intuitive battlefield decisions."*²⁴² Som Massie her formulerer, var det i virkeligheden ikke Potjomkin, der kunne tilskrives laurbærkransen. I stedet var det, på det taktiske niveau, Rumjantsev og Suvorov, der lagde grundstenene til det Russiske Imperiums magtdemonstrationer på slagmarkerne i sidste halvdel af 1700-tallet med deres taktiske innovationer, der var tilpasset forholdene på en slagmark, markant anderledes end de nord-vesteuropæiske, et forhold, som også Fuller lægger vægt på: *"Tactical inno-*

²⁴⁰Citeret i Golubev. A. Ju. "Two Schools of Military Thought in the Russian Army." I *Military Thought*. 2009 vol. 18. S. 141.

²⁴¹Davies, Brian. "Russian Military Power 1453-1815." I *European Warfare 1453-1815*. Red. Jeremy Black. Macmillan Press 1999. S. 178.

²⁴²Massie 2012, 504.

*vation in the eighteenth-century tsarist army, then, did not originate in the avid perusal by Russia's commanders of Western military treatises. Those innovations were formed in the crucible of Russia's Turkish wars. They resulted from the practical efforts of individual tsarist generals to think through the problem of fighting and beating a particular enemy in a specific theater of war."*²⁴³

Selve krigsskuepladsen var det forhold, der gav de russiske styrker et Janus ansigt, som også Wilson pointerer var tilfældet for de østrigske hære.²⁴⁴ Konsekvensen af det daværende russiske militærsystem var imidlertid, at hverken Rumjantsevs eller Suvorovs taktiske modeller kom til at indgå som standarder for russisk krigsførelse fremadrettet. Det er i den henseende værd at bemærke, at preussificeringen af den russiske hær i slutningen af 1790'erne ikke var årsag til, at den russiske hær ikke kunne opretholde den kvalitet, man havde oplevet i sidste halvdel af 1700-tallet, som eksempelvis Longworth søger at påvise,²⁴⁵ men skyldes, at de innovationer, Rumjantsev og Suvorov havde stået bag, i høj grad afhang af deres personlige tilstedeværelse, og da de, af naturlige årsager, ophørte tilværelsen, ophørte deres principper også sin eksistens i hæren. Den gyldne periode i russisk militærhistorie ophørte dermed definitivt.

På trods af, at både Rumjantsev og Suvorov er kommet til at stå som symboler for en særegen russisk militærstil, er det væsentligt at holde sig for øje, at de begge studerede tidens førende vestlige militærteoretikeres værker, heriblandt Vauban, Maurice de Saxe, Folard, Karl XII og Frederik den Store, blandt andre.²⁴⁶ Som sådan var de begge også medvirkende til, udover at udvikle et sæt alternative taktiske modeller til brug på en østeuropæisk krigsskueplads, at implementere og bibeholde et sæt vestlige normer i hæren, som den i sin grundmodel var udformet efter lige siden tsar Aleksej i midten af 1600-tallet, og som den aldrig afveg fra. Både taktisk som teknologisk havde udviklingen siden 1600-tallet peget markant i retning af vesten. Det er sandt, som Golubev skriver, at man i 1780'erne i Rusland overgik til det, der er kendt som "Potjomkin uniformen," et uniformsreglement indført af Potjomkin, hvor uniformskodekset sigtede til at gøre troppernes hverdag i felten meget mere komfortabel, med mere løstsiddende uniformer og støvler, samt opgivelsen af hestehale og pudder, men de gamle preussisk inspirerede uniformer blev genindført efter

²⁴³Fuller, 166.

²⁴⁴Wilson, 71.

²⁴⁵Longworth, 223-25.

²⁴⁶Wahlde, 14.

Katarinas død i 1796. Idet hæren nød succes både før, under og efter Potjomkins uniformsreglement, er der ikke meget, der tyder på, at det har haft den store effekt på troppernes kvalitet som soldater, og som sådan vil det være en overdrivelse, at påstå at den russiske hær skilte sig særligt ud i perioden som følge af uniformen, eller for den sags skyld at påstå, at kvaliteten af hæren dalede som følge af indførelse af uniformer efter preussisk stil. Både logistik, strategi og militærteoretisk tænkning fulgte i vidt omfang de vesteuropæiske tendenser, og skilte sig i reglen ikke ud på hverken den ene eller anden måde. Som sådan konkluderer Davies da også: "*... some differences in tactics still remained, but mostly as necessary adaptations to the special circumstances of steppe warfare; the Russian army's continuing logistic deficiencies were hardly uniquely Russian, and no significant Russian 'lag' behind Western Europe in technology and organisation was now discernible.*"²⁴⁷

Dette speciale har forsøgt at karakterisere den russiske hær som en hybrid mellem vesteuropæiske modeller såvel som strategisk tænkning på den ene side, samt en række originale russiske innovationer på den anden. Som sådan findes der altså ingen objektive forudsætninger for at påstå, at Rusland var militært tilbagestående, eller at der i 1700-tallet opstod en særlig distinkt form for krigsførelse, selvom den russiske nationale fortælling søger at vedholde denne fremstilling. Selv vesteuropæiske historikere har taget denne tendens til sig. Fuller siger eksempelvis: "*... a handful of brilliant commanders whose operational and tactical innovations evolved in the direction of an authentically 'Russian way of war.'*"²⁴⁸ Hvad nærværende rapport imidlertid påviser, skyldes den russiske succes i århundredet de importerede vestlige metoder, udviklet under og efter den militære revolution, som militæret var organiseret efter, og både Rumjantsev og Suvorov var ivrige studerende af vestlige militære tænkere. Som Walter Pintner pointerer om Rusland: "*They were the winners, but they had to look to the West, in a sense to the losers, represented by Clausewitz and Jomini, to instruct them in strategic thought.*"²⁴⁹ Pintner påpeger i øvrigt, at den russiske nationalistiske diskurs i forhold til 1700-tallets russiske militærhistorie, har været under stærk indfly-

²⁴⁷Davies i *European Warfare*, 1999. 178.

²⁴⁸Fuller, 175.

²⁴⁹Pintner, Walter. "Russian Military Thought: The Western Model and the Shadow of Suvorov." I *Makers of Modern Strategy. From Machiavelli to the Nuclear Age*. Red. Peter Paret. S. 357.

delse af den revolutionære æra, der lagde vægt på nationalt sindelag med loyalitet og national entusiasme som en samlende kraft.²⁵⁰

Den russiske nationale diskurs kan også have været fremmet af et til stadighed eksisterende behov for at definere Rusland og russisk kultur i verden. Som allerede berørt har Peter den Store haft enorm indflydelse på Ruslands identitet fremadrettet, ikke blot i forhold til militæret, men også det civile og kulturelle liv. Rusland udviklede sig fra middelalderen efter byzantinske traditioner, da fyrst Vladimir blev baptiseret i den ortodokse kirke, og derfra distancerede den russiske kultur sig gradvist fra den vestlige.²⁵¹ Da Peter den Store kom hjem fra sin udenlandsrejse til Vesteuropa i 1698, begyndte han et hav af andre reformer, som blev startet i forsøget på at gøre Rusland til en del af Vesten. Vesten var for Peter lig med modernitet. Peter huskes ofte som *Pater Patriæ*, og hyldes som den store tsar-reformer: *"Not one nation has ever achieved such a heroic feat as the one achieved by the Russian nation under the leadership of Peter."*²⁵² *"This monarch brought our fatherland to a level with others..."*²⁵³ Forsøget på at blive vestlig havde imidlertid også konsekvenser. Rusland blev et splittet land. Splittet mellem byzantisk levevis og importeret vestlig modernitet: *"We became citizens of the world but ceased in certain respects to be citizens of Russia."*²⁵⁴ De slavofile har i denne henseende været repræsentanter for en tilbagevenden til den sande russiske sjæl, og står for antivestlige stemninger. For de vestligsindede er Peter en helt mens han for de slavofile er en djævel.²⁵⁵ Selv under kommunismen blev denne diskussion videreført, blot med ideologiske spørgsmål i stedet for kulturelle. Vesten blev ved med at være referencepunkt for udvikling. Khrusjtjov proklamerede eksempelvis, at den sovjetiske levestandard fra 1970 skulle overgå USA's.²⁵⁶ Efter Sovjetunionens opløsning opstod imidlertid det gamle spørgsmål mellem slavofile og vestligsindede. Denne splittelse vedbliver, ifølge Huntington, at hjemsøge den russiske bevidsthed, og det diskuteres stadigvæk, hvorvidt Rusland skal integrere sig med Vesten eller finde tilbage til de "sande" russiske rødder.

²⁵⁰Ibid.

²⁵¹Riasanovsky, Nicholas m.fl. *"A History of Russia. Volume 1: To 1855.* Oxford University Press, 2005. S. 32.

²⁵²Citeret i Hughes, 462.

²⁵³Citeret i ibid.

²⁵⁴Citeret i ibid.

²⁵⁵Huntington, Samuel. *Civilisationernes sammenstød. Mod en ny verdensorden.* Peoples Press 2016. S. 200.

²⁵⁶Kempe, Frederick. *Berlin 1961. Kennedy, Khrusjtjov og det farligste sted på jorden.* Forlaget Turbulenz 2012. S. 20.

Denne russiske søgen efter både modernitet og samtidig distingvering fra Vesten er dog ældre end Peter. Evidens fra tsar Aleksejs regeringstid viser, at de russiske ambassaderejser til udlandet insisterede på at de vesteuropæiske lande anerkendte Ruslands overlegenhed.²⁵⁷ Selvom Huntingtons analyse af Rusland er både interessant og på mange måder rammende, er det imidlertid ikke overbevisende, at selve den russiske distingvering mellem "os og de andre" startede med Peter den Store. Det er formentligt ældgammelt, og vedbliver derfor at præge Rusland selv i dag. Hermed skal vi formentligt finde årsagen til, at Ruslands militærhistorie i 1700-tallet, et århundrede, der har set næsten grænseløs succes for det Russiske Imperium, glorificeres af nationale russiske forskere, og anses som en særligt karakteristisk og overlegen militærstil, vestliggørelsen til trods.

Det er en klassisk tanke at identificere en militær revolution som en naturlig vej til militær succes for de regeringer, der udviklede nye taktikker, teknologier etc. og opnåede strategisk militær overlegenhed i forhold til deres fjender.²⁵⁸ Skal en militær revolution måles på en sådan definition, må det nødvendigvis erkendes, at Rusland i 1700-tallet oplevede en militær revolution, der ændrede imperiets magtbalance i forhold til særligt Sverige og Polen-Lithauen i henholdsvis nord og vest, og muslimerne i det Osmanniske Imperium samt på Krim i syd. Med enorme kraftanstrengelser lykkedes det Peter I at knække det svenske imperiums hegemoni i Østersøen og gøre Rusland til den dominerende magtfaktor i regionen, mens det polsk-lithauiske kongerige slap ud af den store nordiske krig som en markant svækket stat, der fik afgørende betydning for landets undergang senere i århundredet. Generelt for det meste af 1700-tallet sås i Rusland den tendens, der i Vesteuropa er blevet karakteriseret som en militær revolution. Omorganisering af statsapparatet, udvidelse og professionalisering af det militære etablissement, en generel teknologisk udvikling for så vidt angår indførelse af musketten med ringbajonet og særligt i sidste halvdel af århundredet, innovationer på det taktiske niveau, der kunne imødegå stærke fjendtlige mobile styrker, ligesom hollænderne, der udviklede nye taktikker som værn mod de spanske *tercio* styrker.

Som Davis påpeger er det ikke nok blot at observere, at det militære strategiske overtag er blevet en realitet, for at måle begrebet den militære revolution. Årsagerne til effekten skal dokumenteres. Det har været formålet med dette studie, at argumentere for, hvorfor Rusland opnåede stra-

²⁵⁷Massie 2011, 166.

²⁵⁸Davis 2011, 282.

tegisk overherredømme i Østeuropa i sidste del af 1700-tallet, ved at analysere en række militære faktorer, der influerede tilstrækkeligt meget på afgørelsen af de felttog, de russiske hære var involverede i, der lagde grunden til russisk militær succes i århundredet. Importeringen af vestlige modeller, doktriner og teknologier, sammen med egne innovationer og institutioner, betød, at Rusland som følge af de militære sejre over Sverige og Preussen, samt udslettelsen af Krimkhanatet, og undermineringen af det Osmanniske Imperiums magtherredømme i Østeuropa, rejste sig som den dominerende magtfaktor i Østeuropa, der spillede en aktiv og afgørende rolle i Europas politiske liv, der havde indflydelse selv i Vesteuropa. Dermed illustrerer Rusland, hvorledes den militære revolution havde indflydelse på magtbalancen staterne imellem i 1700-tallets Europa, og, at Rusland objektivt set ikke, på det militære plan, har skilt sig væsentligt ud fra Vesteuropa.

Konklusion

Dette speciale har undersøgt dikotomien mellem på den ene side den nationale russiske fortælling om Ruslands militær som taktisk overlegen det øvrige Europa i 1700-tallets sidste halvdel, og på den anden side den vesteuropæiske idé om de russiske hære som taktisk tilbagestående, og samtidigt søgt at udrede, hvordan den russiske hær overvandt nogle af de forhindringer, som de militære etableringer var udfordret af. Den russiske hærs succes var på intet tidspunkt givet. Tværtimod udgjorde det russiske imperiums enorme geografi en væsentlig strategisk udfordring for centralregeringen, da forsvaret af riget var mere end blot besværliggjort af geografien kontra hærens størrelse og udstrækning. Overvindelsen af disse udfordringer var bemærkelsesværdige, i visse tilfælde originale, men ikke anderledes til ukendelighed. Tværtimod var den russiske krigsmaskine et sammensurium af vestlige teknikker og idéer, og russiske modifikationer.

De forhold, der gjorde, at krig i århundredet ofte er blevet betegnet som begrænset, spillede i lige så høj grad ind på Rusland som på ethvert andet land. Militærkulturen var ens i både Vesten som i Rusland. Forter og fæstninger udgjorde måske ikke i sig selv et naturligt mål, men det var en strategisk forhindring for udførelsen af målet, som skulle overvindes. Derfor blev kampen om fæstninger en meget central del af europæisk krigsførelse, der blev en begrænsende faktor for et militært felttog. Som påvist var tilfældet det samme på krigsskuepladserne i Østeuropa og på Balkan. Imidlertid er det en anerkendt tendens, at den russiske hær i højere grad ofte var engageret i større slag med mange tab. En af årsagerne hertil har dels været de enorme afstande hæren måtte rejse for at nå til frontlinjen, der fordrede en afgørelse for at felttoget ikke ville blive en fiasko, som tilfældet flere gange var det i 1600-tallet, og dels en større vilje blandt de russiske officerer til at op søge et slag og udkæmpe det, i modsætning til i Vesteuropa, hvor tendensen var at undgå store konfrontationer.

Frekvensen af krig i Europa var høj fordi krigene sjældent blev afgørende i ordets forstand. Årsagerne hertil var generelt set mangel på materielle og menneskelige ressourcer, der gjorde de vesteuropæiske officerer varsomme med at risikere hæren og dens forsyningslinjer. Her sås særligt en afvigelse mellem Vesteuropa og Rusland. De russiske officerer var generelt set mere opportunistiske. Mere specifikt udviste Pjotr Rumjantsev og Aleksandr Suvorov større vovemod i forhold til deres ligestillede i de vesteuropæiske hære. Det har fået senere russiske historikere, og enkelte

vestlige, til at udråbe dem som skaberne af en særlig russisk militærstil, en stil, der særligt distinkterede sig ved at være det teknologisk udviklede og oplyste Vesten overlegent. Idet Rumjantsev og Suvorov begge havde studeret Vesteuropas fremmeste militærteoretikere, og idet hærens våben, logistik og opbygning var importeret fra Vesteuropa, særligt Preussen, er der dog ikke meget, der taler for, at Rusland særligt skilte sig ud fra den gængse måde at føre krig på i tiden. Tværtimod skuede imperiet mod vest i stort set alle spørgsmål, og fandt sine løsninger ved at importere teknologi og viden fra Vesten. Rusland var imidlertid begavet med en række meget dygtige og intelligente officerer, der forstod nogle grundlæggende principper ved krig, som de holdt fast i. Eksempelvis afviste Rumjantsev og Suvorov, at krig kunne kæmpes i begrænset omfang, og foregreb dermed Clausewitz, der karakteriserede krig som indbegrebet af vold, og ethvert forsøg på undgåelse af vold underminerede selve meningen med krig. Som sådan var de begge også villige til at risikere meget i deres stræben efter sejr, og blev ofte belønnet derefter.

Den militære revolution havde fordret en teknologisk udvikling og overbevist Vesten generelt om, at teknologi fordrede fremskridt og blev symbolsk for "et skridt foran" fjenden i den interstatslige konkurrence om magt, territorium og ressourcer. Derfor var der i perioden lagt megen vægt på ildkraft, hvilket hærenes sammensætning og taktiske grundlag blev udformet efter. Dette var også den russiske hærs grundlag, men Rumjantsev og Suvorov forstod imidlertid begge, at teknologi i krig bør spille en sekundær rolle, hvor selve soldaten er det primære element for et succesfuldt udfald. Vietnam og Afghanistan er moderne eksempler på, at teknologisk tilbagestående stater med determinerede soldater, kan forvolde store problemer for mægtige stater, der ellers har fordel af store teknologiske udviklinger. Særligt Suvorov indså, at en soldats moral er mere vigtig end teknologi, og det var ud fra dette grundlag, at de innovationer, han bl.a. blev berømt for, blev udført.

Dertil kommer kvaliteten af hærene. I Europa bestod en stor del af styrkerne af lejesoldater eller af uvillige værnepligtige. Som følge af den deraf lave loyalitet var tætte formationer en nødvendighed, da det gjorde det sværere for soldaten at stikke af. Manøvrerne blev derfor også sofistikeret, men det hæmmede hærene i deres rækkevidde af operationer, hvorfor de europæiske generaler forsøgte at undgå, at deres styrker desintegrerede som følge af slag eller lange marcher. På trods af, at modstanden mod tjeneste i Rusland var lige så stor som modstanden mod tjeneste var

i Vesteuropa, var den russiske hær en af de meste loyale i sidste halvdel af 1700-tallet, hvilket var en stærkt medvirkende faktor til, at de russiske officerer var i stand til så ekstensivt at benytte hæren. En af årsagerne hertil var, at den russiske hær i vid udstrækning var en national hær. Soldaterne blev ikke tvangsrekrutteret fra fremmede nationaliteter, men bestod af etniske storrussere med en stærk religiøs tilknytning, som ligeledes kunne opdrages til at yde tjeneste i gud og tsarens navn. Dernæst var Rusland et imperium i offensiven. Efter den Store Nordiske krig var truslen i nord elimineret, og Krimtatarerne i syd blev gradvist tæmmet af taktiske innovative fremskridt. Mod øst var der kun stepper og Sibirien. Ruslands placering i udkanten af Europa gjorde, at landet ikke konkurrerede med omkringliggende naboer om territorium, hvorfor ekspansion uden intervention fra de øvrige imperier blev nemmere. Der er derfor ikke tale om, at den russiske hær var overlegen i århundredet, men det var en hær af stor kvalitet, som var i stand til at tilpasse sig de omstændigheder den skulle kæmpe under, hvorfor ikke blot tatarer, tyrkere og polakker blev undertvunget den russiske fane. Også de franske revolutionære hære måtte strække våben for Suvorovs bajonetter. Den russiske hær vandt for mange slag over mange og stærke fjender, til at den har været i den sørgelige forfatning, som vestlige historikere i almindelighed har antaget.

Bibliografi

- Black, Jeremy. "A Military Revolution? A 1660-1792 Perspective." I *The Military Revolution Debate. Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe*. Red. Clifford Rogers, Simon Adams Thomas F. Arnold m.fl. Westview Press, 1995.
- Black, Jeremy. *A Military Revolution. Military Change and European Society 1550-1800*. Macmillan 1991.
- Black, Jeremy. "Revolutionary and Napoleonic Warfare." I *European Warfare 1453-1815*. Red. Jeremy Black. Macmillan Press 1999.
- Clausewitz, Carl von. *Om krig*. Rhodos, København 1986.
- Crevel, van Martin. "Technology and War I: to 1945." I *The Oxford History of Modern War*. Red. Charles Townshend. Oxford University Press 2005.
- Damsholt, Tine. *Fædrelandskærlighed og borgerdyd. Patriotisk diskurs og militære reformer i Danmark i sidste del af 1700-tallet*. Museum Tusculanums Forlag, Københavns Universitet 2000.
- Davies, Brian. *Empire and Military Revolution in Eastern Europe. Russias Turkish Wars in the Eighteenth Century*. Continuum 2011.
- Davies, Brian. *The Russo-Turkish War, 1768-1774. Catherine II and the Ottoman Empire*. Bloomsbury, London 2016.
- Davies, Brian. "Russian Military Power 1453-1815." I *European Warfare 1453-1815*. Red. Jeremy Black. Macmillan Press 1999.
- Davies, Norman. *Europa i Krig 1939-1945*. Gads Forlag 2009.
- Duffy, Christopher. *Eagles over the Alps. Suvorov in Italy and Switzerland, 1799*. Emperors Press, Chicago 1999.
- Duffy, Christopher. *Russia's Military Way to the West. Origins and Nature of Russian Military Power 1700-1800*. Routledge & Kegan Paul, London 1981
- Edwards H. J. *Cæs. De Bell. Gall.* Loeb Classical Libray, 1917.

Englund, Peter. *The Battle that shook Europe. Poltava and the Birth of the Russian Empire*. Tauris, New York 2013.

Filjushkin, Aleksandr. *Ivan the Terrible: A Military History*. Frontline Books, London 2008.

Fuller, William. "The Imperial Army." I *The Cambridge History of Russia. Vol. II: Imperial Russia 1689-1917*. Red. Dominic Lieven. Cambridge University Press, 2006.

Fuller, William. *Strategy and Power in Russia 1600-1914*. The Free Press, New York 1992.

Golubev. A. Ju. "Two Schools of Military Thought in the Russian Army." I *Military Thought*. 2009 vol. 18.

Grey, Tobias. "Why Russia still longs for a tsar." I *Newsweek*, 2016. Konsulteret 1/6 2017.

<http://www.newsweek.com/2016/06/17/secondhand-time-svetlana-alexievich-soviet-union-tsar-467936.html>

Guerlac, Henry. "Vauban: The Impact of Science on War." I *Makers of Modern Strategy. From Machiavelli to the Nuclear Age*. Red. Peter Paret.

Hughes, Lindsey. *Russia in the Age of Peter the Great*. Yale University Press, London 1998.

Kalistratov, A. I. "Development of Russian Military Art in the 17th-19th Centuries." I *Military Thought*. 2009 vol. 18.

Kempe, Frederick. *Berlin 1961. Kennedy, Khrusjtjov og det farligste sted på jorden*. Forlaget Turbulenz 2012.

Longworth, Philip. *Alexis. Tsar of all the Russias*. Secker & Warburg, London 1984.

Longworth, Philip. *The Art of Victory. The Life and Achievements of Generalissimo Suvorov*. Constable, London 1965.

Massie, Robert. *Catherine the Great. Portrait of a Woman*. Head of Zeus Ltd. London 2012.

Massie, Robert. *Peter the Great. His Life and World*. Random House, 2011

Menning, Bruce W. "The Imperial Russian Army, 1725-1796." I *The Military History of Tsarist Russia*, red. Frederick W. Kagan og Robin Higham. Palgrave 2002.

Menning, Bruce W. "Train Hard, Fight Easy. The Legacy of A. V. Suvorov and His 'Art of Victory'." *Air & Space Power Chronicles* 1986. Senest konsulteret 18/5 2017.

<http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/aureview/1986/nov-dec/menning.html>

Miakinkov, Eugene. *A Russian way of War? Westernization of Russian Military Thought, 1757-1800*. Speciale ved Waterloo Universitet, Ontario, Canada 2009.

Onacewicz, Włodzimierz. *Empires by Conquest. Vol. I: Ninth Century-1905*. Hero Books, Fairfax, Virginia 1985.

Palmer, R. R. "Frederick the Great, Guibert, Bülow: From Dynastic to National War." I *Makers of Modern Strategy. From Machiavelli to the Nuclear Age*. Red. Peter Paret.

Parker, Geoffrey. "The Military Revolution 1560-1660: a Myth?" I *War – Critical Concepts in Political Science*. Red. Alex J. Bellamy. Vol. III. S. 111-129. London, Routledge 2008.

Paul, Michael C. "The Military Revolution in Russia, 1550-1682." I *The Journal of Military History*, vol. 68, No. 1, 2004.

Pintner, Walter. "Russian Military Thought: The Western Model and the Shadow of Suvorov." I *Makers of Modern Strategy. From Machiavelli to the Nuclear Age*. Red. Peter Paret.

Riasanovsky, Nicholas & Steinberg Mark. *A History of Russia. Volume 1: To 1855*. Oxford University Press, 2005.

Roberts, Michael. "The Military Revolution, 1560-1660." I *The Military Revolution Debate. Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe*. Red. Clifford Rogers, Simon Adams Thomas F. Arnold m.fl. Westview Press, 1995.

Rogers, Clifford J. "Military Revolutions of the Hundred Years War." I *The Military Revolution Debate. Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe*. Red. Clifford Rogers, Simon Adams Thomas F. Arnold m.fl. Westview Press, 1995.

Rothenberg, Günther. "Maurice of Nassau, Gustavus Adolphus, Raimondo Montecuccoli, and the "Military Revolution" of the Seventeenth Century." I *Makers of Modern Strategy. From Machiavelli to the Nuclear Age*. S. 32-64. Red. Peter Paret. Princeton University Press 1986.

Rothenberg, Günther. *Napoleon's great Adversaries. The Archduke Charles and the Austrian Army, 1792-1814*. Batsford, London 1982.

Ruff, Julius. *Violence in Early Modern Europe 1500-1800*. Cambridge University Press 2001.

Starkey, Armstrong. *War in the Age of Enlightenment, 1700-1789*. Praeger 2003.

Tolz, Vera "The Reign of Peter the Great: the beginning of modern Russia." I *Russia: inventing the nation*. Arnold, London 2001.

von Wahlde, Peter Harold Campion. *Military Thought in Imperial Russia*. Ph.D afhandling ved Indiana University, 1966.

Whitman, James Q. *The Verdict of Battle. The Law of Victory and the Making of Modern War*. Harvard University Press, 2012.

Wilson, Peter. "Warfare in the Old Regime 1648-1789." I *European Warfare 1453-1815*. Red. Jeremy Black. Macmillan Press 1999.

Wirtschafter, Elise Kimerling. *From Serf to Russian Soldier*. Princeton University Press, 1990.